

"אז אמר שלמה ה' אמר לשכון בערפל"

(מלכים א ח, יב)

קונטרס

אז אמר שלמה

שיחות המשגיח רבינו שלמה וולבה זללה"ה

משנים תשי"ב – תשט"ו

אשר נרשמו ונשמרו ע"י תלמידו חביבו

הרה"צ רבי חיים אהרן שקלאר זצ"ל

ובסופו מאמר 'חיי אהרן'

שביבי זכרון מתולדותיו והנהגותיו של רבי חיים אהרן שקלאר זצ"ל

מעלי שנת תשע"ז

ירושלם

להערות והארות:

אברהם משה הלוי רוט

פארן 1 ב'

ירושלם

0527652027

להשיג הקונטרס

אצל

הרבנית דבורה שקלאר

רחוב החיד"א 12

בני ברק

03 6749478

"אז אמר שלמה ה' אמר לשכון בערפל"

(מלכים א ח,יב)

"הרצון בו שהשם יתברך אמר להשרות שכינתו ולהשגיח

בזה העולם השפל שהוא חשך וערפל"

(רלב"ג שם)

דברים אחדים

מחברת שיחות זו אשר אנו מגישים לפניכם היום, כוללת שיחות רבינו המשגיח זצלה"ה - שנאמרו בין השנים תשי"ב-תשט"ו ונרשמו ע"י תלמידו חביבו דודנו רבי חיים אהרן שקלאר זצ"ל.

מתוך מאות שיחות שזכה רבי חיים אהרן לשמוע מהמשגיח בשנותיו בישיבה הקדושה, בחר לרשום לעצמו לזיכרון את השיחות שלפנינו שעוסקות כולן בנקודה יסודית זו של "ה' אמר לשכון בערפל". דוקא הגוף החשוך, מלא ההרהורים, כולו שקרים ודמיונות, הוא תכלית בריאת העולם להשרות את השכינה בתחתונים. עיקר העבודה הוא בהתאמת הרהורי הלב להשגות מחשבת השכל, ובהתאמת הפנימיות הגבוהה לחיצוניות הנמוכה, כי "אמת מארץ תצמח" דוקא הארץ השפלה והחשוכה היא מקום צמיחת האמת.

שיחות אלו לא יצאו עד כה לאור עולם. גם כאשר כינס המשגיח זצלה"ה את 'מאמרי ימי הרצון' שלו לא כלל בספרו אלא את מאמריו משנת תשי"ח ואילך, ואילו השיחות משנים קודמות [ובכללם השיחות מאלול תשי"ב-תשי"ג שבקונטרס זה] לא נדפסו על ידו. כמו כן רוב רובם של הרעיונות שבשיחות אלו לא נדפסו בספריו האחרים. אך אין לראות זאת כהסתייגות או כגניזת השיחות הללו שנאמרו בשנים קדמוניות, משום שכידוע - אף שהיה המשגיח שופע ומחדש כמעין הנובע, מ"מ לא ראה לנכון להכין לדפוס אלא את המאמרים שסבר שהינם נצרכים ביותר לתועלת הכלל ולעבודה המוסרית.

הצגנו את השיחות הללו בפני כבוד תלמידו הג"ר ראובן לויכטר שליט"א, ולאחר העיון בהם אמר כי ראויים הדברים להדפסה (במתכונת קונטרס), אך ביקש להדגיש שהדברים נרשמו ע"י תלמיד צעיר, ולא נערכו ונסדרו ע"י המשגיח עצמו, ועל כן יש לקבלם כשמועה שבעל פה ולא כספר חתום. [איננו יודעים בבירור אם השיחות נכתבו עפ"י שמיעה או עפ"י העתקה מכתבי המשגיח. על פניו ישנן ראיות לצדד לכאן ולכאן. אך לא העמקנו חקר בזה, כי בכל אופן לא נכתבו הדברים בדקדוק ע"מ להדפיסם].

לפיכך קראנו שם הקונטרס 'אז אמר שלמה', לרמוז על תוכן השיחות כאמור, וגם להורות שאלו הן שמועות דברים ממה שאמר 'אז' - בשנים קדמוניות - רבינו שלמה.

גם רמזו בתיבת 'אמר' (בר"ת וס"ת) שמו של דודנו רבי חיים אהרן שקלאר [גם שמי הקטן נרמז בו].

שיחות אלו אמנם לא יצאו לאור עולם עד כה, אך כבר נלמדו במשך למעלה מחמישים שנה! שכן במשך עשרות שנים היה דודנו רבי חיים אהרן זצ"ל הוגה וממשמש בהם בחיבה שוב ושוב. בפרט בימי חודש אלול ועשי"ת, אז היה מוציא את המחברות בדחילו ורחימו ומניחם על שולחנו, כשהוא לומד בהם בעיון כהכנה לימי הרצון.

המשגיח ז"ל היה אומר שאם רוצים אנו להשיג כמה גבוהה מעלת הדורות הראשונים, עלינו להתבונן בשלשלת הדורות מלמטה למעלה, להתחיל במעלתם של גדולי ישראל בזמנינו, ומזה נוכל להסיק עאכ"כ מה היה החזו"א, ומי היה החפץ החיים, ומזה נבין איזו דרגה עצומה היתה להגר"א, וכן הלאה והלאה, האחרונים והראשונים והגאונים והאמוראים והתנאים ואנשי כנה"ג והנביאים וכו', וא"כ איפוא כמה נשגבה היתה דרגתם של דור דעה מקבלי התורה, והם הם אלו שהעידו לנו על מעמד הר סיני!

נראה שכדברים הללו אפשר לומר גם כלפי רבינו המשגיח עצמו. אם נרצה להשיג כמה גבוהה מעלתו, אפשר לנו להתבונן בתלמידיו הגדולים ובקומתם הגבוהה שבנה והעמיד, וממעלת התלמיד נוכל להסיק עאכ"כ מה היתה מעלת הרב.

כל המתבונן בתלמידו ר' חיים אהרן, הצנוע והחסיד, השליו והבוטח, השקדן והשתקן, המטיב והשמח, היה מתפעל מכוחו של רבו שגידלו, ובעיקר – מכוחה של העבודה המוסרית שהנחיל לו. להיכן יכול אדם להעפיל ולהתנשא, להתרומם מעל דכדוכי חיי העוה"ז ולחיות חיי מלאך, גבור כח עושה דברו.

בסוף הקונטרס ייחדנו איפוא מספר עמודים על תולדות דודנו זצ"ל, מהם יוכל הקורא ללמוד הן על התלמיד והן על רבו.

* * *

בעריכת השיחות לדפוס, הוספתי מילות קישור נצרכות, ציוני מקורות חסרים, ופעמים אף כותרות, וכדומה.

כל הוספה מאתי העורך הוקפה בסוגריים [מרובעות], הסוגריים (העגולות) הן מהמקור. גם כאשר פיענוח כתב היד לא היה ברור לי די הצורך הקפתי את המילה בסוגריים [מרובעות].

רובן המוחלט של **ההדגשות**, הן מהמקור. שמות השיחות – מן המקור, שמות המערכות – ממני.

לאור דברי הג"ר ראובן לויכטר שליט"א שאין לראות בקונטרס זה ספר חתום אלא שמועות דברים בשם המשגיח, הרשיתי לעצמי להוסיף זעיר פה זעיר שם בהערות שוליים ממה שהתעורר לי בזמן העריכה, כדרכה של תורת חיים שפרה ורבה ומצמיחה ציצים ופרחים, וזהו כבודה, כמוש"כ רבינו המשגיח במאמר "תורה שבעל פה" שבקונטרס זה.

תודתי נתונה לדודתנו הרבנית דבורה שקלאר תליט"א, אשר עודדה והמריצה, טרחה והשקיעה בהוצאת קונטרס זה, לעילוי נשמת בעלה דודנו זצ"ל ורבו המשגיח זצללה"ה. זכותם תעמוד לה – וליקירם ידידנו הנעלה אציל המידות ר' ישראל שמעון הכהן אלנברג נ"י - לרוב נחת ושמחה בבריאות ובשלווה.

זכותם של רבינו המשגיח נ"ע ושל דודנו הצדיק זצ"ל תעמוד לי ולרעייתי שושנה תחי' שנזכה אנו וזרעינו וזרע זרעינו ללכת בדרכם, דרך צדיקים ותמימים, לשמוע ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך באהבה.

אברהם משה בלאאמו"ר רבי אהרן יהודה הלוי רוט

ירושלם

תוכן העניינים

מערכת האמונה

הכנה לימים נוראים (תשי"ב)

- ז..... מאמר ראשון: אמונה ראשונה (ד' כי תצא, ו' אלול).
- י..... מאמר שני: מאמונה ראשונה לאמונה אחרונה (ש"ק כי תצא).
- יב..... מאמר שלישי: אמונה אחרונה – נאמנות לה' (ד' כי תבוא).
- טו..... מאמר רביעי: "וודאות" (ש"ק כי תבוא).
- יט..... מאמר חמישי: אמונה – דבקות במציאות האמיתית (ד' נצו"י).
- כב..... מאמר שישי: תיקון במידות ותפילה על דרך האמונה (ש"ק נצו"י).
- כה..... מאמר שביעי: יראה ואמונה (ג' סליחות, כ"ו אלול).
- כח..... מאמר שמיני: אמונה ואהבה (ליל 'זכור ברית').
- לא..... מאמר תשיעי: "שהאמין בעולם ובראו" (ליל ש"ק תשט"ו).

מערכת המחשבה (תשי"ב)

- לה..... מאמר ראשון: מחשבה והרהור (ד' תרומה).
- מ..... מאמר שני: תורה מבטלת הרהורים (ש"ק תרומה).
- מה..... מאמר שלישי: מחשבת התפילה (ד' תצוה).
- מז..... מאמר רביעי: מחשבת האמונה (ש"ק תצוה).

מאמר חמישי: המחשבה המוסרית (ש"ק כי תשא).....מח

מאמר שישי: מחשבה ומעשה (ד' ויקהל תשי"ב).....נב

מערכת הנתינה (תשי"ג)

מאמר ראשון: שלמות ותיקון עולם (ש"ק ויקהל).....נז

מאמר שני: נותן ומקבל (ד' פקודי).....נט

מאמר שלישי: נותן ומקבל – ב (ש"ק פקודי).....סב

[מערכת האמת (תשי"ג-ט"ו)]

מאמר ראשון: לעבדך באמת (ד' בלק).....סה

מאמר שני: לעבדך באמת – ב (ש"ק בלק).....סח

מאמר שלישי: אמת בחיי הכלל ישראל (י"ז בתמוז).....עב

מאמר רביעי: אמת מארץ תצמח - תושבע"פ (פתיחת הזמן, לך לך תשי"ד).....עד

מאמר חמישי: תורת אמת מול אחיזת עיניים (ד' חנוכה תשט"ו).....עח

חיי אהרן – שביבי אור מתולדות הרה"צ רבי חיים אהרן שקלאר זצ"ל.....פג

מערכת האמונה

מאמר ראשון:	אמונה ראשונה
מאמר שני:	מאמונה ראשונה לאמונה אחרונה
מאמר שלישי:	אמונה אחרונה – נאמנות לה'
מאמר רביעי:	"וודאות"
מאמר חמישי:	אמונה – דביקות במציאות האמיתית
מאמר שישי:	תיקון במידות ותפילה על דרך האמונה
מאמר שביעי:	יראה ואמונה
מאמר שמיני:	אמונה ואהבה
מאמר תשיעי:	"שהאמין בעולם ובראו"

מאמר ראשון

אמונה ראשונה

ד' תצא, ו אלול תשי"ב

בהיכנסנו]נו] לעולם התורה מתגלים לנו הפכים מתמיהים ממושגי הרגילים, וכשמתבוננים בהם מתגלה עולם התורה בכל הדרתו.

שבת פ"ז, אמר ר"ל כל החושד בכשרים לוקה בגופו דכתיב והן לא יאמינו לי וגליא קמיה קוב"ה דמיהמני ישראל, א"ל הן מאמינים בני מאמינים ואתה אין סופך להאמין, הם מאמינים דכתיב ויאמן העם, בני מאמינים, והאמין בה', אתה אין סופך להאמין שנאמר יען לא האמנתם בי, עכ"ל.

ואי אפשר להבין דבר זה לפי מושגי הרגיל באמונה, כי בודאי מרע"ה לא גרע במדרגתו מכל הכלל ישראל באמונה, ועוד בודאי הוא היה בכלל המאמינים בני מאמינים, ובהכרח י"ל שיש שני גדרים של אמונה, "אמונה ראשונה" ו"אמונה אחרונה".

אז אמר שלמה

מאמינים בני מאמינים הם ישראל באמונה ראשונה, להיכנס לתוך קבלת עול מלכות שמים והאמונה בהבו"ע. ("והאמינו בה") ("ויאמן העם") היתה התחלת הכלל ישראל, קבלת בשורת הזרע והעמדת האומה, ובהתחלת הכניסה לתוך האמונה הינם מאמינים בני מאמינים, אך חטאו של משה רבינו במי מריבה, בסוף שנותיו, שהתביעה אליו היתה "יען לא האמנתם בי" – ברור כי אמונה זו סוג אחר וגדר אחר היא לגמרי שאין בה אף צל של "ספקות", ואין לנו להגדירה אלא "כאמונה אחרונה", בדיוק לשון הגמרא אתה אין סופך להאמין.

מרע"ה, רועה נאמן, נאמן ביתו של הבו"ע, שניהל את הכלל ישראל עד כה, והיה צריך לשאת ולסבול את מרים עד סוף כל הנסיונות שבהם ניסו את הקב"ה היה עליו לשאת אותם מבלי להתפעל, והיתה תביעה עליו שאיננו משיגים את דקותה, אין זאת אלא קצה הדרגה האחרונה של נאמנות שתבעו ממנו. הן "כאמונה אחרונה" זו היתה תביעה אל מרע"ה. אך ב"אמונה ראשונה" מוגדר כלל ישראל כמאמינים בני מאמינים שנכנסים לעולם האמונה ומקבלים את הבטחת הבו"ע אף בלי אות ומופת באמונה שלמה.

מן אז חלפו כמה אלפי שנה נתרבו בהן נסיונות מדור לדור, ועם ירידת ומיעוט הדורות נמצינו מוקפים יותר ויותר במינות, [ואצל] **האדם** מישאל בודאי **עבודה** היא להכנס לאמונה, אך מצד המציאות **עצמה** האם הוקל כעת יותר להאמין את האמונה הראשונה לעומת שנים קדמוניות? הבה נראה. אברהם אבינו ע"ה "האמין בה" והעם במצרים האמינו בתוך הסתר פנים. **מתן תורה** עוד לא היה להם, ואנחנו יש לנו כבר **מתן תורה**. על מתן תורה כתב הרמב"ן "כי לא נעיד שקר לבנינו" (סוף בא), ובודאי, אטו בשופטני עסקינן?! ובראותנו דור אחרי דור שכל דור הקודם היה יותר גדול בחכמה ובמנין, ומרובים גדולים בכל דור שהוא יותר קדום, ואם לפי חשבון זה היו באמת רק עשרים איש בבחינת החפץ חיים ז"ל, ועשרים כהחזון איש ז"ל) ואחד כהגאון מוילנא והם מוסרים לדור הבא את הנעשה שם – הלא דיינו, ועוד שהיו שם שישים ריבוא, עם שלם וכולם סיפרו לבניהם איך שלא יכלו לעמוד מעוצם הנבואה שזכו לה כל העם כולו מקטון ועד גדול – בודאי יש לסמוך על זה.

וכתב החובת הלבבות בשער הבחינה פ"ה ואם יבקש אדם בזה"ו לראות מה שהוא דומה לענינים ההם (מתן תורה) יביט בעין האמת עמדתו בין האומות מעת הגלות וסידור ענייניו ביניהן עם מה שאנו בלתי מסכימים עמהן בסתר ובגלוי והן יודעות בזה וכו' עיי"ש, הרי **בהיסטוריה** עצמה הננו מוצאים גילוי המאמת את התורה לא פחות ממתן תורה עצמו, ובאמת נס גדול אחד הוא קיום הכלל ישראל בכל משך זמן הגלות שאינו מתבולל ונטמע בין הגויים, וא"א לבאר את זה עפ"י השכל האנושי ולפי איזו שיטה היסטורית, רק כי מכאן מוכרחים לראות השגחתו יתברך.

ומצד **מצוות התורה** עצמן – הרי כתוב כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים אשר ישמעון וכו', וכך היה מעשה בסוד העיבור שגילוהו בסוף תקופת ביהמ"ק לפני ביטול הסנהדרין, וידוע שהחכם פטולמאן מחבר האלמגסט שלפיו לימדו אסטרונומיה בכל ימי הביניים שמע מסוד העיבור ונשתומם למשמע אזנו שאצל חכמי ישראל היה ידוע מהלך הלבנה בדיוק נפלא אשר בדורות ההם לא ידעו את החשבון בדיוק

כזה, ונשתומם מאד החכם ההוא. וממי איפוא קיבלו את הידיעה הזו אשר כל חכמי האומות לא ידעוה. אז, הלא אין זה אלא סוד ד' מסר ליראיו אשר בתורה הקדושה גלוי הכל!¹

בהתבוננות בחיי גדולי הדור, [דור] אחרי דור תקצר היריעה מהכיל את כל מעשה תקפם וגבורתם אשר אך ורק תוה"ק מגדלת ענקים כאלה. אך נעבור על הכל ונדלג על כל סיפורי הניסים מגדולי הדורות עד הדורות האחרונים:

ידוע כי ר' נתן אדלר ז"ל רבו של החת"ס ז"ל היה בחרם בגלל מעשה שהתרה לזוג להתנהג כשורה ולא קבלו את אזהרתו ונענשו במקום מן השמים והכירו כולם כי גזר אומר ויקם לו והרעישו עליו את כל העיר עד שבעל הפלאה ז"ל שהי' אז אב"ד דפפד"מ היה נאלץ לגזור עליו חרם כדי להשתיק הרוחות, והיה זה דבר פשוט לכל העיר ותביעה על הרנ"א ז"ל שהשתמש בדרך זו, אך לא היה צל של ספק שהיה זה בכוחו.

למחבר נגלה המגיד, והמחבר ז"ל כתב ספר המגיד על כל מה ששמע ממנו.

נבואה איננה אלא אצל הכלל ישראל. בפירוש הרמב"ן על חומש ניכר שהוא היה עוד בקי [בנבואה] וכל גדריה ודרגותיה², חכמי התלמוד השתמשו עוד בבת קול שהיא מדרגה יותר קטנה של נבואה והיא רוח הקדש ('קול' בתורה מציין תמיד נבואה, כמו "כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה" – בקול רוה"ק שבה כדאיתא בחז"ל, ו"בת קול" מציין מדרגה יותר קטנה בבחינת "בת" של רוה"ק). את

¹ א"ה, שמעתי מהגר"א סומפוליןסקי שליט"א דלפי חשבון התקופה האמיתית שהביא הרמב"ם [וביותר לפי התקופה האמיתית הנודעת בזמנינו בחכמת האסטרונומיה], יודעים אנו לחשב את זמני התקופות והמולדות אף במרחק של אלפי שנים. וישנם היום מחשבוני של נאס"א שאפשר להכניס בהם את פרטי השנה המבוקשת ולראות בדקדוק את זמני התקופות והמולדות שבאותה שנה.

והנה, כאשר נבקש לחשב ה' אלפים ותשע"ה שנים לאחור (תשע"ה ולא תשע"ו מפני שכידוע במניינינו יש שנה נוספת על שנות העולם הנקראת שנת תוהו), שהיא שנת א' לבריאת העולם, יצא שתקופת ניסן התחילה אז ביום רביעי בשבוע! וכן אם נבקש לחשב מולד ניסן באותה שנה, ג"כ יצא שהיה אז מולד ניסן בתחילת ליל רביעי! ואמר הגאון הנ"ל שליט"א דזהו שאנו אומרים 'פועל אמת שפעולתו אמת וללבנה אמר שתחדש', כי כאשר אנו רואים אימתי חידוש הלבנה, אנו יכולים לחשב לאחור את מספר השנים והמולדות וכו' עד שנגיע בצמצום ליום המולד דניסן בשנה א' לבריאה ונראה ונווכח את אמיתות התורה המסורה בידינו.

וכן יכול האדם לישא את עיניו ולהתבונן בשמש, ועפ"י מקומה המדויק [שיכול להימדד בזמנינו ע"י ציוד אסטרונומי] יכול לדעת את יום התקופה, ומזה לחשב ה' אלפים ותשע"ה שנים לאחור ולראות בבירור שתחילת התקופה היא ביום רביעי בשבוע ככתוב בתורתנו הקדושה.

² א"ה, איני יודע לאלו דברי הרמב"ן כוונת רבינו. אך אולי יש לציין לדברי הרמב"ן דברים יח,ט "ואתה לא כן נתן לך ה' אלהיך - יאמר הנה אסור לך הנחשים והקסמים בעבור שעשה לך מעלה גדולה לתת עליך על כל גויי הארץ שיקים בקרבך נביא ויתן דבריו בפיו, ואתה תשמע ממנו מה יפעל אל ולא תצטרך אתה בעתידות אל קוסם ומנחש, שיקבלו אותם מן הכוכבים או מן השפלים בשרי מעלה שאין כל דבריהם אמת ולא יודיעו בכל הצריך, אבל הנבואה תודיע חפץ השם ולא יפול דבר מכל דבריה... ובספרי (שופטים קעד), אל מעוננים ואל קוסמים ישמעו, שמה תאמר להם יש במה לשאול ולי אין לי, תלמוד לומר ואתה לא כן נתן לך ה' אלהיך. עכ"ל. ותמוה דבימינו שבטלה הנבואה לא נתבאר למה עדיין אסור לשאול בנחשים ובקסמים (לדעת הרמב"ן שאינם שוא ושקר), ויש ליישב, אבל הרמב"ן סתם בזה, ומשמע דגם בזמנו היה שייכת הנבואה באיזו בחינה, כמוש"כ רבינו המשגיח, ולכן לא הוקשה לו כלל.

אז אמר שלמה

מהותה של הנבואה אין אוה"ע מבינים, חפשים מפחדים כהיום ללמד בבתי הספר שלהם תנ"ך, נביאים, כי שם הלא מכירים ברור כי הבו"ע מדבר עם נביאיו ומנבא אותם, והלא **בהכרח** מתעוררים לאמונה.

הרח"ו ז"ל כתב ספר [שערי] קדושה כדי ללמד את בני דורו את הדרך להשגת רוח"ק, אם כי בבחינות יותר קטנות כגילוי אליהו ז"ל ונשמות הצדיקים, ועיין בהקדמה לספרו. ונראה כי עד לפני כמה מאות שנה היה אצל הכלל ישראל ידוע עוד הדרך להשגת רוח"ק אשר דרגה זו לא נפסקה כליל עד אז מהתחלת האומה – וא"כ באמת "אמונה ראשונה" מילתא זוטרתא היא אצל הכלל ישראל, שהדברים ברורים מאד אצלנו.

מאמר שני

מאמונה ראשונה לאמונה אחרונה

ש"ק תצא

יש לקבוע את הנקודה אשר בה נכנס אדם מדרגת "אמונה ראשונה" לדרגת "אמונה אחרונה".

הכלל ישראל, שהאמין כבר לבשורת הגאולה ע"י מרע"ה, כתוב עליו בקריעת ים סוף: **וירא** ישראל את ה' הגדולה **ויראו** העם את ה' **ויאמינו** בה' ובמשה עבדו. אמונה זו הבאה אחרי ראייה ויראה איננה עוד "אמונה ראשונה", ואמנם היתה זאת הנקודה בה זכו למדרגת "אמונה אחרונה".

במילים פשוטות: הרי אמונה ראשונה היא להאמין לבשורה בלי ראיות והוכחות, רק משום שסומכים על בעל השמועה (גלויבן). אמונה אחרונה באה לאחר **שהתאמת** לאדם מה שהאמין בו לראשונה בלי ראיה והוכחה כלל, אם הוא מכיר אח"כ כי הדבר הזה **אמת** הוא, הוא **יודע** אותו ואינו זקוק עוד לכוח האמונה לגבי אותו דבר – אז הנו עובר למדרגה השניה: להיות נאמן לאמת שהכיר ושהוא יודע עכשיו הרי ממאמין הוא נהיה **לנאמן**.

כשראה הכלל ישראל בים סוף את מצרים מת, וראה את יד הגדולה אשר עשה ה' – בגילוי גדול, הרי ידע כי ה' אמת ומשה אמת, ולא היה זקוק עוד לאמונה בבחינת גלויבן, ומראיית הנס כבר הגיע ליראה מפחד גדולתו יתברך ומה שייך על זה עוד "גלויבן"!!

מהי איפוא האמונה בה' ובמשה עבדו שנתוספה לו שם אחרי הראיה והיראה? הרי כאן, בנקודה זו התחילה הדרגה השניה, האמונה האחרונה: **ממאמינים** נעשו **לנאמנים**, הרגישו את החוב להיות נאמנים מהיום והלאה לה' ולמשה עבדו.

מערכת האמונה

זוהי נקודת העליה ע"י שראו בעיניהם מה שהאמינו עד אז בלב, ויש נקודת עליה אחרת שמרגישים בלב אמיתת הדברים. כתוב בואתחנן, חמישי, "ותאמרו הן הראנו ה' א' את כבודו ואת גדלו ואת קולו שמענו מתוך האש היום הזה ראינו כי ידבר אלקים את האדם וחי", ועיין בתרגום יב"ע: "ומא הדין חמינא ארום ממלל ה' עם בר נש דרוח קדושא ביה ומתקיים. הרי ההתפעלות שנשאר להם אחרי מתן תורה הוא, שנתגלה להם עומק בתוך פנימיותם, דרוח קדישא ביה, והבינו כי זהו סוד הנבואה שהבו"ע מנבא לאדם והאדם קולט את הנבואה בחיים חיותו, שיש בנשמת אדם רוח קדושה כזה שמכיל נבואה. הרי יצאו ממעמד הר סיני בידיעה חדשה על עצמם ועל עצם מהותה של נשמת ישראל.

עתה נצייר לנו אדם שקבל על עצמו שמירת תורה ומצוות מתוך אמונה פשוטה, שהאמין ער האט (געגלויבט), והנה נתגלה לו ע"י התורה שהוא לומד והמצוות שהוא שומר עומק בנפשו אשר היה מכוסה עד אז, והוא יראה את עצמו ממש כבן אדם חדש, האם אין זה דבר העושה לו לודאי גמור אמיתת תוה"ק?!

הנה כי כן הוא בהכרח [ש]החיים בתורה, ע"י תורה, בהכרח אדם מגלה פנימיות בקרבו ושטחים חדשים בתוך נשמתו, ממש הוא בציור שבלי תורה יש רק שטח בהוויתו הרוחנית של אדם [של] אורח ורוחב, וע"י תורה מתווסף עוד (דימנזיה) [מימד]: עומק. איננו שוללים עמקות מחכמי או"ה, אך אין זה עוד הפנימיות שתוה"ק מקנה לאדם, אשר עליה אין לנו ציורים, עין לא ראתה אלקים זולתך – וקצרה השפה מלתאר, אבל ברור כי מי שעומד על השטחים חדשים בפנימיותו ע"י עסקו בתורה, מתאמת לו תוה"ק במדה כזו שאיננו זקוק עוד לאמונה (גלויבן), כי אמיתת התורה הנה אצלו בבחינת ידיעה.

אלא הם שתי הדרכים המביאות [מאמונה] ראשונה לאמונה אחרונה שעל ידן נעשה אדם ממאמין לנאמן: או שרואים בעיניים אמיתת הדברים ומילוי ההבטחות כמו בקריעת ים סוף, או שמרגישים בפנימיות חיי הרוח אמיתת האמונה, כמו במתן תורה שראו ד"רוח קדישא ביה ומתקיים".

והרגשת כלל ישראל במתן תורה היא בנין אב למה שכל העוסק בתורה בכל הדורות, עד דורנו אנו, עלול להרגיש אצל עצמו בהיכנסו לתוך עולם התורה.

עד היום כמעט בהכרח בא כל בן תורה לידי הכרה זו, שבפנימיות נפשו מתחוללת מהפכה ע"י תוה"ק, איזה פעם בחייו הוא יזכה ל"שעה היפה של תשובה ומעשים טובים בעוה"ז" וממנה יבין כי אך ורק ע"י תורה זוכים לשעה זו.

וגם הדרך הראשונה, לראות אמיתת התורה מחוצה לו, תתכן גם בדורנו אנו: בראותנו גדולי תורה אמיתיים. ודבר גדול ופשוט הוא מה שאמר הסבא מקלם ז"ל: דרווין אומר שהאדם התפתח מהקוף, ובודאי מוכרח דרווין לומר כי הלא [וכי] מעולם זכה לראות "אדם"?! הוא – הסבא ז"ל זכה לראות את אדמו"ר זי"ע: את הגר"י סלנטר ז"ל... וכך אלה שזכו לראות את אדמו"ר [רבי ירוחם] זי"ע גם הרגישו: בראות אדם אשר כל תנועה של האצבע הקטנה – תורה היא, שהודה בעצמו אשר בעשרות שנים לא חשב והגה מחשבה זרה, ואת זיו קלסתר פניו... הלא הרגישו שאינם זקוקים ליותר כדי שתתאמת הנבואה.

אז אמר שלמה

אלא שבדורנו אנו גבר ההסתר פנים ועזבנו גדולי עולם ברוב רובם, אך שמעתי מאדמו"ר זי"ע כי **"רבים" הוא כאדם גדול אחד**, לכן יש יסוד לומר כי מה שפעם ראו והתבוננו הגדולי עולם ושאו מהם אמונה – היום ישנו בכח ה"רבים" של בני תורה ליצור סביבה כזו שהיא תיתן לכאו"א מהצבור אותה ההתאמתות של אמונה – אם רק נזכה לכך.

מאמר שלישי

"אמונה אחרונה" (נאמנות לה')

ד' תבוא

השאלה הראשונה ששואלים את האדם בשעת הדין היא נשאת ונתת באמונה (שבת לא), ויש להבין אם אמונה זו היא סוג שלישי מלבד שני גדרי האמונה שדברנו עליהם, או אם היא שייכת אל א' משני הסוגים.

באמת בכל המדות הכלל הוא, כי המדות המתגלות ביחס בין אדם לחבירו הן אותן המדות שבהן מתייחס אל המקום. "אמונה" בין אדם לחבירו – אותה מדה עצמה היא כמו אמונת האדם בהבורא יתברך. גם בהיפך האמונה הדבר כך: המחליף בדבורו כאילו עובד ע"ז [סנהדרין צב,א], הרי מחליף בדבורו במשא ומתן – יש בו הכוח של ע"ז.

כי הכלל הוא: ב"מדות" אין הבדל בין הבורא עולם יתברך ובין "חבירו"³, לכן מו"מ באמונה הוא גילוי מידת האמונה בהאדם.

ומה ששואלים את האדם דוקא על אמונתו במשא ומתן ולא על אמונתו בהבו"ע, מסתמא הוא מפני שמו"מ הוא אמונה **למעשה**:

וענין האמונה במו"מ הוא שלא יהיה שום תרמית בגזל בדבר (עיין משנה ברורה סימן קנו סעיף א), כלומר שיעסוק בנאמנות ויעמוד בדיבורו ויהי מה, ואפילו אם אח"כ יוכל להשתכר יותר לא יחזור

³ א"ה, אולי יש לציין למש"כ רש"י שבת לא, דזהו 'דעלך' שני לחברך לא תעביד' חברך זה הקב"ה, אל תעבור על דבריו שהרי עליך שנאוי שיעבור חברך על דברך עכ"ל, ומפורש דיסוד המצוות בין אדם למקום הוא מצד מצות ואהבת לרעך דבין אדם לחבירו.

מערכת האמונה

מהמקח, וגם לא תהיה לו איזו שהיא מחשבה לרמות את זולתו בצד מה שקבע אתו, כלומר: להיות נאמן לדיבורו ונאמן לחברו.

זוהי השאלה הראשונה בדין הגדול, אם האדם היה נאמן במו"מ, כי נאמנות היא באמת יסוד החיים, כי רק על נאמנות אפשר לבסס חיים חברתיים, וחיים בלי נאמנות זו היא בבחינת דור המבול ודור הפלגה שהיא ביטול והרס העולם, ולכן מי שאינו עומד בדיבורו – דהיינו שאינו נאמן במשאו ובמתנו אומרים לו "מי שפרע מאנשי דור המבול ודור הפלגה הוא עתיד להיפרע ממי שאינו עומד בדבורו" (ב"מ מד, ב).

אותה נאמנות של מו"מ היא גם הנאמנות של האדם לגבי הבו"ע יתברך, אחרי שנתבאר לנו שיש באמונה ב' מדרגות, אמונה ראשונה ואמונה אחרונה, גדר של "מאמין" וגדר של "נאמן", יתברר לנו עתה גדר זה של נאמנות להבו"ע.

לכל אדם הנכנס לתורה תתאמת אחר זמן מה תוה"ק במידה כזו שאינו זקוק עוד ל"אמונה" להאמין בה', כי אמיתת התורה תהיה אצלו בחינת **ידיעה**, ומה שיודעים אין צורך לכוון האמונה. וממש אין אדם הנכנס לתורה ראשו ורובו – ואמנם זהו תנאי שיהי' באמת "ראשו ורובו" דוגמת שְׁחִיָּה בים שאם לא נכנסים ראשם ורובם למים, [אלא הם] עדיין מחוץ למים אי אפשר לשחות, וכן בתורה, אם נשארים בחלקים מסויימים של הרוח מחוץ לתורה אז א"א להרגיש בכוחה – אשר לא מבשרו יחזה אלוך ומנפשו הוא יכיר את כוח התורה וידע ויכיר כי אלקות הוא, והכרה זו כה חזקה היא, שהיא ממש בבחינת "והריקותי לכם ברכה עד בלי די".

ממילא גם האמונה הראשונה בתורה קבלת עול, כמעט דבר קל הוא, כי אדם יכול לדעת מראש כי היא תתאמת אצלו בבירור גמור, ממש: "לולא האמנתי [לראות] בטוב ה' בארץ החיים", וכמו שכתב הכוזרי שהתורה איננה מבטיחה כמו שאר הדתות שאחרי המוות יזכו אנשי התורה לעונגים ותענוגים, אלא התוה"ק אומרת "אתם תהיו לי לעם ואני אהיה לכם לאלקים" **כאן בעוה"ז**, ממילא הרבה יותר קל לנו לקבל על עצמנו עול התורה כי הננו יודעים שהיא תתאמת לנו בבירור גמור.

ואחרי שהתורה נתאמתה לנו, שהאמונה הראשונה נהיתה כבר **ידיעה**, אז מוטל עלינו להיות **נאמנים** לידיעה זו⁴, ובנאמנות זו יש מדרגות לאלפים, יש אדם הנאמן לידיעתו רק בדברים גדולים, בהחלטות המכריעות בחייו, ואילו בעניינים היום יומיים הוא שוכח את אמונתו, ויש אדם [הנאמן] גם בדברים הקטנים בחייו שלא ישכח את העיקר הגדול, את אמונתו, נאמנות זו לאמיתתה מחייבת עמידה בכל נסיונות החיים, המצבים המשתנים.

⁴ א"ה, עיין באבי עזרי פ"ה מהלכות תשובה שהוקשה לו מדוע נקראת המצוה אמונה, הלא היא ידיעה ברורה כמוש"כ וידעת היום, ואמר לו הגר"ז בשם הגר"ח שבאמת מצות האמונה היא במה שאין השכל משיג ומבין לבד משם מתחיל חיוב האמונה, עכ"ד. ומעודי לא הבנתי וכי יש דבר בתורה שאין השכל מורה שהוא אמיתי, אתמהה. אמנם דברי רבינו המשגיח כאן מבארים את כוונת הגר"ח יפה יפה, אין המדובר כאן במושגים שאין השכל מבין, אלא בדרגת 'נאמנות' שהיא מעבר להשגת השכל שצריך להאמין (גלויבן), היא צריכה 'אמונה' דייקא להאמין את הדברים **לאחר** שנודעו לנו בשכל, עיין בזה.

אז אמר שלמה

זוהי מעלתו של מרע"ה: "ישמח משה במתנת חלקו כי עבד נאמן קראת לו" הוא היה עבד נאמן שהבו"ע היה יכול לסמוך עליו. והנה נאמנותו היא סוד גדול, שסוף סוף היתה גם אל משה רבינו טענה באמונה, חטאו היחידי היה: יען לא האמנתם בי להקדישני, "אתה אין סופך להאמין". וזה מובן פשוט, כי אין המדובר בזה באמונה הפשוטה שהיתה לכל ישראל מאמינים בני מאמינים, אך מה היה שם החטא? הנה כל המפרשים הראשונים מבארים זאת כל אחד לפי דרכו, הרמב"ן אומר שאי אפשר שמרע"ה נכשל באמונה, כי אמונה בדורות ההם היתה דבר פשוט, הרמב"ם מבאר בח' פרקים שהטענה היתה מצד כעס. והנה המהר"ל כ' בזה ביאור נפלא, ויש להקדים לבאור הקדמה קצרה:

יש שני סוגים של מדות, יש מדות אשר יסודן התפעלות, "ליגן אונטער מצבים" [=ממוקמות תחת מצבים, מושפעות ממצבים], כגון כעס, המהווה תגובה על איזה מצב שהתהווה, דהיינו שהמצב משתלט על האדם והאדם "יוצא מכליו", וכן קנאה, גאווה. על יהושע אמרו חז"ל שלא זחה דעתו בגדולתו. "זחה" מלשון לא יזח החושן, והוא שלא נשמטה דעתו ממקומה בגלל מעלתו וגדולתו, הרי גאווה היא התפעלות שהמצב [של] המעלה מזיז את האדם ממקומו.

ויש סוג שני של מדות שאינן נתונות לשינויים וכל מהותן היא יציבות וקיימות, כגון מנוחה, בטחון, סבלנות. על ה"מדות הנעות" נאמר 'והרשעים כים נגרש השקט לא יוכל', שהרשעים נמצאים תמיד תחת השפעת מצביהם כים נגרש, שאינם יודעים משקט, והיסוד ל"מדות הנחות" היא – אמונה, אשר כל מהותה היא יציבות קיימות, להיות נאמן לעצמו, לידיעתו ועיקרי החיים.

והנה בחטא של מי מריבה היה אצל מרע"ה פסק להלכה שצריך להתנהג עם ישראל בכעס, וגם הנס שהיה צריך לפעול להוציא מים מן הסלע היה נפסק אצלו להלכה שצריך לפעול אותו בהנהגה של כעס, והנה כשציווה השי"ת לעשות את הנס הזה היתה כוונתו יתברך לקרב את ישראל למדרגה יותר גדולה של אמונה. ואמונה הנה היא היסוד של יציבות וקיימות, בלי כל התפעלות ממצבים.

"אמונה מביאה לידי שמחה ושירה" - גם שמחה היא מדה של קיימות, כמו השמח בחלקו אשר תמיד הוא שמח במה שיש לו אם מעט ואם הרבה, ושירה היא הגילוי שאח"ז נתברר להם כי לא על חינום בטח והאמין גם בעת הסתר פנים, אז הוא אומר שירה, על כן כשהיו צריכים להביא את ישראל לידי המדרגה הגבוהה של נאמנות לה' היו צריכים להראות לו שמחה ושירה כיאות לאמיתת מדת האמונה.

וכשמרע"ה פסק להתנהג בכעס שהוא ממידות ההתפעלות מהמצב (אפילו במדרגה קדושה כזו של כעס של מרע"ה) לא הלמה הנהגה זו את המטרה: הקידוש השם והנאמנות להבו"ע שהיו צריכים לצאת מהנס. ואם מרע"ה היה מתחזק מיד יותר בנאמנותו בבו"ע והיה הוא עצמו עולה למדרגה עוד יותר עליונה בנאמנות – לא היה מתנהג אז בכעס אלא בשמחה ושירה ממש לכבוד הנס, והיה אז יוצא קידוש השם ואמונה לכל ישראל, ובכך הייתה הטענה אליו יען לא האמנתם בי להקדישני, כי התביעה הייתה שהיו צריכים להתחזק עוד יותר באמונה. ואילו למעשה באמת התבטא הדבר בכעסו של מרע"ה.

מערכת האמונה

יוצא לנו מזה חידוש נפלא ומשמח מאד, כי ממהות מדת האמונה הוא להביא את האדם לידי שמחה, כי הזוכה לאמונה זו להיות נאמן להבו"ע ולתורה באמת כל חייו הם על קו אחד, הוא יודע למה הוא חי ובשביל מה, והוא מתמצא בכל מצביו ונסיונותיו בנאמנות לעיקרי חייו.

והנה חוקרי כוחות הנפש בתקופתנו דנו בשאלה זו שנתעוררה ע"י הסתירה הבולטת בין הישגי האנושות בתרבות וציביליזציה מחד גיסא, ומהגל של עצבנות אי שביעת רצון ופחד החיים העובר על האנושות מאידך, ודנו החוקרים בשאלה מה גרם למצב זה של אי נעימות בתוך חיי התרבות. אך אנו יודעים תירוץ מספיק על שאלה זו, ואנו יודעים עוד יותר: ידוע כי בארצות הברית מהיום חולי עצבים שליש [מ] כל החולים המקבלים טיפול בבתי חולים הממשלתיים, וזה מבהיל מאוד ואות על מצב דורנו. וגם על תופעה זו אנו יודעים תירוץ מספיק: יסוד החיים הוא אמונה, מה שמביא אל שמחת החיים, אל מנוחה ובטחון ושקטת הדעת בתוך כל המצבים, אל תקוה בעת צרה וסבלנות ביסורים, זוהי אמונה, כך פשוט וברור הוא כי גם בחיים בעולם אי אפשר בלי אמונה בהבו"ע שרק זהו היסוד הנאמן אשר עליו אפשר לבנות חיים, וכשחסר היסוד הזה לא מרגישים טוב לא בחיק התרבות ולא בחיק הצביליזציה וממלאים את בתי החולים בחולי עצבים ורוח.

"וצדיק – באמונתו יחיה". יסוד החיים היא האמונה.

מאמר רביעי

"ודאות"

ש"ק תבוא

-א-

אמונה אשר התורה מדבר אודותיה היא מדה של נאמנות, בבחינת יתד נאמן אשר אי אפשר להזיז אותו ממקומו, כן בעל אמונה אי אפשר להזיז אותו מהבו"ע וממה שנתאמת לו בתורה, וכל מה שיעבור עליו מנסיונות ומצבים – הוא לא זז ממקומו.

דוגמא למידה זו היא המעשה של רבי יוחנן בן זכאי שבא אל אספסיאנוס וא"ל שלום עלך מלכא וכו' וכששאלו אח"כ איך הרהיב לתארו בתיאור זה מבלי ידיעה א"ל מקרא אני דורש "ולבנון באדיר יפול" אין לבנון אלא ביהמ"ק ואין אדיר אלא מלך (עי' גיטין [נו,ב]). הרי כשריב"ז דרש פסוק לא היה זקוק

אז אמר שלמה

לידיעה אחרת אם אמנם הוכתר כבר כמלך או לא – זוהי נאמנות גמורה וודאות למה שנתאמת אצלו בלמדו את הפסוק "ולבנון באדיר יפול".

אנו מביטים על דרשת חז"ל ח"ו כעל "דרשות", אך לכל הוכחה על אמיתת הדרש, כי כשהיה מקובל אצל חז"ל כי "לבנון" הוא ביהמ"ק, והוא למד אין אדיר אלא קיסר, ממילא היה ברור כי אספסיאנוס היה מלך ויש להתנהג עמו כמו עם מלך, זוהי ודאות באמונה.

ומאיך אמרו חז"ל על הפסוק "ויבוא נח וכו'.. אל התבה מפני מי המבול" גם נח מקטני אמונה היה מאמין ואינו מאמין עד שהגיעו מים אל רגליו (עי' רש"י [בראשית ז, 1] מהמדרש). וחז"ל מדייקים את זה ממה שהתורה אומרת ויבוא **מפני מי המבול** והלוא ה' אמר לו כבר "בא אל התבה", וא"כ כבר היה צריך להספיק דבר ה' שציווהו להכנס אל התבה, ואף אם עדיין לא נראו עבים בשמים – הלוא ציווי ה' מספיק, ואין צורך עוד הוכחה אחרת להכריח אותו אל התבה, ואם הוא נכנס "מפני מי המבול" הרי היה זקוק עוד אל מציאות אחרת מלבד הציווי – וזהו "מקטני אמונה".

ובודאי אין להבין שנח חסר לו באמונה אלא שלא חי על דבר ה' לבדו, בלי כל הכרח גם מהמציאות – זוהי קטנות באמונה, לא כמו ריב"ז שהספיק לו הדרש בהפסוק, ו[אילו] אצל נח, נביא ה' צדיק תמים, לא מצאו דרגה גבוהה כזו בנאמנות וודאות בחייו, שאין לו אלא ידיעתו ועל פיה הוא חי.

השמטה: סוטה מח, א"ר אליעזר הגדול כל מי שיש לו מה לאכול היום ואומר מה אוכל למחר הרי זה מקטני אמונה, זוהי מדרגה של בטחון שאין לנו בה מושג, ואילו אצל ר"א היה זה מקטני אמונה, כי אצל גדולים כמו חז"ל היה זה **קטנות**, בהיות אדם בתוך עולם אשר כולו אומר אמונה, והקב"ה זן ומפרנס מביצי כינים עד קרני ראמים – לחשוב בעולם הזה מה אוכל למחר.

כי לחז"ל היתה דרגה אחרת בודאות האמונה, אצלם "אמונה" פירושה היה: ודאות גמורה של השגחה ויחוד.

-ב-

איתא בשהש"ר [פ"ח, ב] אחות לנו קטנה – זה אברהם... ואיחה את כל באי עולם לפני הקב"ה, בר קפרא אמר כאדם המאחה את הקרע", במאמר זה מבארים חז"ל את מדת אמונתו של אאע"ה, והנה בארנו כבר כי מדת האמונה היא יסוד עולם, עד שאם נותנים ונושאים בלי אמונה אומרים להם "מי שפרע" כי הם גורמים באמת מבול והפלגה, יסוד החיים הוא דוקא באמונה, וכמו שהוא בבין אדם לחבירו כך הוא בחיי תבל בעולם, ודוקא ע"י אמונה אפשר לאחות את הקרע הזה, כי הוא כח מגנטי כזה המחזיק את העולם במקומו בחלל הרקיע.

"מה נעשה לאחותנו ביום שידובר בה – ביום שגור נמרוד הרשע ואמר לירד לכבשן האש, "אם חומה היא נבנה עליה טירת כסף" אם חומה היא – זה אברהם, אמר הקב"ה אם מעמיד הוא דברים כחומה נבנה עליה טירת כסף, נצילנו ונבנה אותו בעולם. ואם דלת היא נצור עליה לוח ארז – אם דל הוא

ממצוות וטלטל מעשיו כדלת, נצור עליה לוח ארז – מה צורה זו אינה מתקיימת אלא לשעה אחת, כך איני מתקיים עליו אלא לשעה אחת".

"חומה ודלת" – הן שתי בחינות בוודאות המעשים. אם "חומה" היא, [היינו] שיהיה כה נאמן וודאי במעשיו שלא יזיז אותו כלום ממקומו, בבחינת יתד נאמן. "דלת" היא דרגה יותר קטנה בוודאות: מטלטל מעשיו כדלת המסתובבת אנה ואנה, פעם סגורה פעם פתוחה.

ואמרו חז"ל כי בבחינה זו היה תלוי הכלל ישראל: אם חומה היא נבנה עליה טירת כסף – נצילנו ונבנה אותו בעולם שזהו סוד הכלל ישראל, והוא מציאות הנאמנות הגמורה אשר עליה אפשר לבנות עולמות. כי הנאמנות הודאית היא יסוד בל ימוט לבנות עליו בנין עדי עד.

"ואם דלת היא נצור עליה לוח ארז – אינני מתקיים עליו אלא לשעה אחת" נראה מפשטות הדברים שהבחינה היא איך הוא יורד אל תוך כבשן האש. אם יהסס ויחשב הנה והנה, או יתמסר למיתה בוודאות גמורה. "אינני מתקיים עליו אלא לשעה" כלומר שאציל אותו אלא שלא ייבנה לעולם.

אך יהיה איך שיהיה, הבחינה היא על וודאות שבאמונה. כי ישנו כח של ודאות המעשים, בבחינת חומה, "ואמר אברהם [לפני הקב"ה] אני חומה ואעמיד מעשים כחומה [ושדי כמגדלות, שאני עתיד להעמיד כתים כתים וחבורות של צדיקים כיוצא בי בעולםך]" – זהו סוד "אום אני חומה", ודאי גמור באין ספיקות והיסוסים.

וזהו ההבדל בין גדלות וקטנות, מקטני אמנה אין זה **חסרון** באמונה אמנם הוא מאמין אך הוא **קטן** באמונה, בזה נמדדת **גדולתו** של אדם, עד כמה הוא **ודאי** במה שהכיר לנכון, עד כמה הוא חי באמונתו בוודאות זאת היתה גדולתו של אאע"ה, שמעשיו היו כה ודאים עד שעליו היה אפשר לבנות את הכלל ישראל לדור דורות, "אום אני חומה", זהו סוד הכלל ישראל, שהם ודאים במעשיהם ובאמונתם.

ועכשיו שזכינו לזה, להכיר כח הודאות, נוכל להבין כי זהו באמת יסוד האמונה, בשתי המדרגות, הן "אמונה ראשונה" והן "אמונה שניה": לא רק הנאמנות (אמונה שניה) הוא ענין של ודאות, אלא גם אמונה ראשונה, שעדיין אין לאדם כל הוכחה וראיה על אמיתות אמונתו, ובכ"ז הוא מאמין, וחי באמונה זו – אין זה כי אם כוח הודאות של הכלל ישראל, שהם גדולים בוודאותם, וזהו סוד "מאמינים בני מאמינים" שהם בני אאע"ה שהיה ודאי באמונתו, "והאמין בה" בלי אות והוכחה וראיה, והם הבנים "ויואמן העם" לבשורת הגאולה – ג"כ בלי אות ומופת⁵, כי מידה זו יש להכלל ישראל שהם וודאים באמונתם, וודאים כמאמינים, וודאים כנאמנים.

הוא מה שהוכיח אליהו ז"ל את ישראל [מל"א יח, כא] "עד מתי אתם פוסחים על שתי הסעיפים אם ה' האלקים לכו אחריו ואם הבעל לכו אחריו", שתבע מהם ודאות בעבודה, אם הכירו שה' הוא האלקים הרי יש לעבוד לו לבדו בלי שיתוף, ואם הכירו את הבעל יעבדו לו לבד, ובוודאות. וזה ברור כי ל"בעל" אין עובדים בוודאות אלא רק **מספק**, אשר **אולי** גם בזה אפשר להצליח, אך בוודאות – מי זה יעבוד

⁵ א"ה, כלומר, אמנם עשה להם משה ג' מופתים אך זה היה בשביל להוכיח להם שאכן דיבר ה' עמו, והוא ראוי לאמונם, אבל על עצם בשורת הגאולה לא בקשו אות ומופת, כי האמינו לדבר ה'.

אז אמר שלמה

לבעל?! וזאת לדעת, כי בכלל אין כופרים בודאות אלא הם נוטים לספיקות, ובראותם צד להקל לעצמם ולפרק עול – פורקים עול התורה. אך בודאות – כמעט שאין כפירה.

-ג-

[ממשיך המדרש שם:] "אז הייתי בעיניו כמוצאת שלום – ירד הקב"ה והציל אותו שנאמר אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מאור כשדים" – את השלום מוצא אדם כשהוא עומד בודאות בנסיבותיו ומצביו, ובזה הוא זוכה לבנין חייו ולסיעתא דשמיא.

באמת האמונה כה ברורה היא מצד העולם ומצד התורה, אשר ממש הכל שופע אמונה, ואם בכל העולם היה עץ אחד מכל רבבי רבבות הנמצאים – היה בו די להכיר ממנו את הבור"ע בבירור גמור, ואף כי בעולם עשיר כזה, אלא כך הועמדה המציאות כי על האדם לגשת אל האמונה בודאות ואז באמת יתגלה לו הכל וידע את הבורא יתברך.

"וכל מאמינים שהוא היה הווה ויהיה – הודאי שמו כן תהילתו" שמו יתברך הינו ודאי אין אף צל של ספק בכל הבריאה ואף כי בתוה"ק, כי הכל [אינו] אלא אמונה. "כן תהילתו" תהילתו יתברך צריכה להיות ג"כ על דרך ודאי, לא בחלישות ולא בספקות ולא מתוך קטנות אמונה, אלא מתוך ודאות גמורה, וכשאדם ניגש אל הבור"ע בודאות אז יתגלה לו כי הודאי שמו.

כך היא המידה: ה' צלך – אמרו חז"ל אדם מראה אצבע מראים לו אצבע, מראה יד מראים לו יד. והן הן מדות בוודאות, עד כמה שאדם נגש בוודאות אל עבודת הבור"ע כך "מראים" לו, נגש הוא מתוך ודאות גמורה – זוכה להכיר "הודאי שמו", מתאמת לו שמו יתברך בכל הבריאה, רואה הוא כי כל התורה כולה היא ודאות גמור ואין אפשרות של צל של ספקות וחולשה.

"לולא האמנתי לראות בטוב ה' בארץ חיים": דוד המע"ה האמין שיראה טובו יתברך. ואיך עשה? וקלמה חייבה אותו אמונה זו? "קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה'", אמונה היינו נאמנות בחינת יתד נאמן, אמונה זו דוחפת אותו: קוה אל ה', שיהיה קו חייו אל ה' (תקוה מלשון – קו, רמב"ן בחומש [בראשית א, א]), חזק ויאמץ לבך להתחזק עד מאד בודאות האמונה, להיות גדול באמונה, חזק ואמץ, כי אין ספק אשר אדם חזק ואמץ באמונתו ישיג את הכל, [ושוב] קוה אל ה', אם ילך בחזק ואמיצות בקו חייו אל ה' אין ספק ששיגהו...

[- - - חסר כאן]

כי זוהי כל שאיפתנו ועבודתנו בימי ההכנה לזכות לרגע אחד של ודאות, כי רגע אחד של ודאות יספיק לשנה שלמה, ואולי לחיים ארוכים, להיות בבחינת "וצדיק באמונתו יחיה".

מאמר חמישי

אמונה – דבקות במציאות האמיתית

ד' נצו"י

רבי יהודה נשיאה שלח ר' חייא ור' יוסי ור' אמי מעבור קריתא דארעא דישראל, מתקנין להון סופרים ומתניין להון. בחד אתר לא אשכח תמן לא סופר ולא מתניין, אמר להון אייתו לן מנטורי קרתא, אייתו ליה, א"ל אלין נטורי קרתא, לית אלין אלא מחריבי קרתא, ומאן אינון נטורי קרתא? ספריין ומתניין – הדא הוא דכתיב אם ה' לא ישמור עיר שוא שקד שומר (ילקוט תהלים לפרק קכז)

לכאורה יש להבין, [בשלמא מה] ששומרי העיר אינם השומרים באמת – ניהא, אבל למה הם "מחריבי קרתא"? וי"ל כי חז"ל אינם מחשיבים למציאות אלא אך ורק רוחניות, וגשמיות איננה תופסת אצלם מקום של מציאות כלל וכלל, וכיון שכך הרי כל הדגשת הגשמיות לא רק שאיננה מועילה אלא היא ג"כ מזיקה, כי היא מעמידה בצל את המציאות האמיתית הרוחנית.

אם מחזיקים השומרים למציאות, הרי מטעים את עצמו לחשוב שהם באמת "שומרים", ואינם מכירים את המציאות הרוחנית האמיתית, ובזה הם באמת מחריבים את העיר.

זהו הביאור האמיתי במה שהבאנו בפעם הקודמת [לעיל מאמר רביעי] מריב"ז שאמר שלום עליך מלכא מבלי כל ידיעה אם הוא כבר המלך או לא, [אלא] אך ורק על פי המקרא שדרש, כי רק "המקרא" הוא המציאות. ולעומת זה, אף "נח מקטני אמנה היה" מפני שכתוב אצלו "ויבא נח אל התיבה... מפני מי המבול" שהתורה לא אמרה שבא אל התיבה מפני הנבואה שנאמר לו "בוא אל התיבה" אלא "מפני מי המבול". שהיה אצלו עוד מציאות של "מי המבול" מלבד הנבואה והמצוות בדבר, וזה נקרא אצל חז"ל "מקטני אמנה", כי יש אצלו עוד מציאות של גשמיות, ואילו המציאות האמיתית היא הלא המציאות הרוחנית, הנבואה והציווי, והיה עליו להכנס תיכף ומיד אל התיבה, בעוד השמש זורחת, בלי שום דוחף וגורם אחר, ואילו התורה אומרת שהמים דחפוהו אל התיבה, הרי היתה אצלו מציאות נחשבת של גשמיות, וזהו "מקטני אמנה"!

דוגמא נוספת איך גדולי ישראל מעריכים את הרוחניות למציאות אמיתית: הגרי"ס סלנטר ז"ל כותב (באור ישראל סי' יד): כאשר ספו תמו גדולי היראים אשר חרדתם מאימת המשפט התראה על פניהם ועשתה רושם בלב הסרים אחריהם, חרדת האל כמעט נכבתה ר"ל, אכן כאשר נפשיט מעלינו כפי שעה מלבושים הנגאלות ונלבוש מחלצות נראה בעליל כי יש לפחד ולרתות עתה כ"א לפי ערכו בכפלי כפלי כפלים מאשר היה לפנינו וכו' עכ"ל.

אז אמר שלמה

והנה כאשר ר' ישראל ז"ל כתב זאת לפני 90-80 שנה בערך אשר תקופת האמנציפציה [שוויון זכויות ליהודים] התחילה כבר, ויהודים וגוים כאחד דימו כי ענני בוקר נראו בעליל בדברי ימי האנושות, כידוע, [ואעפ"כ] אומר רי"ס ז"ל כי אחרי שספו תמו גדולי היראה, הרי חסרה רוחניות בעולם, וצריך לפחד בכפל כפלי כפלים, לעומת הזמן שהיו עוד גדולי יראים, כי הלוא מצד הרוחניות התמוטטה המציאות, וזהו פחד גדול. ואמנם עד כמה שבאמת היה צריך לפחד כבר אז מחמת ירידה הרוחנית - התברר רק 70-80 שנים אחרי זה בבא השואה על ששה מיליון מאחינו.

-ב-

כתיב "וירא ישראל את ה' הגדולה.. ויראו העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו" הפסוק הקדים יראה לאמונה, ולפי המושג הפשוט היה צריך להקדים את האמונה, כי אם אינן מאמינים איך יראים, אך הביאור הוא כי בקריעת ים סוף הכירו את המציאות האמיתית "וירא ישראל את ה' הגדולה אשר עשה ה' במצרים" והרושם אשר הכרת המציאות הרוחנית עושה על האדם הוא הנקרא "יראה", כשאדם רואה בחוש רוחניות, ממשש את המציאות האמיתית אז הוא נעשה לירא.

ברגע שבטלה מחיצת הגשמיות ונראה ונתגלה המציאות האמיתית, אדם מכיר את חי העולמים (אשר הוא המציאות האמיתית) – זה מפיל עליו יראה. ויתכן כי החיים בעצמם מטילים אימה ויראה, להכיר "ואני ידעתי גואלי חי" [איוב יט, כה] – זהו מטיל אימה, כי נראה שהחיים עצמם הוא ה"מטיל אימה" ולא רק החיים הגבוהים, "גואלי חי", אפילו היסוד הרוחני שבחיי אדם יש לו אותה תכונה, עד "שתינוק בן יומו אינך צריך לשומרו מן העכברים ועוג מלך הבשן מת אתה צריך לשמרו מן העכברים" [שבת קנא], הרי היסוד הרוחני שבחיי תינוק בן יומו מספיק כדי להטיל אימה על בעלי חיים עד שאין צריך לשומרו. כי חיים, הוא היסוד הרוחני שבדבר – מצד עצמם - מטילים אימה, ובכן כאשר מכירים "כי עמך מקור החיים", את הבורא שהוא ורק הוא המציאות האמיתית הרוחנית, נעשים יראים.

ובאמת הננו מוצאים כי גם אדם, כאשר הוא מציאות רוחנית, מטיל אימה ובושה על אדם אחר: אדם עובר עבירה בסתר ואומר "לואי שלא יראני אדם" [ברכות כח], כי הצלם אלקים שבאדם מטיל יראה על חברו והוא מתבייש לחטוא בפניו. מיוסף מספרים חז"ל שכבר רצה לחטוא ונראה לו דמות דיוקנו של אביו ולא חטא. צורת יעקב אבינו ע"ה מציאות רוחנית היה, היא המונעת מחטא, כי היא מעוררת יראת הכבוד ובושה.

כשראו ישראל בים סוף את ה' הגדולה הכירו המציאות האמיתית ויראו העם את ה', והנה רק כשאדם חדור יראה זו מעוצם הכרת חי העולמים המציאות האמיתית, רק אז ובוה הוא נעשה למאמין: ויראו העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו. [כי] זה ביארנו בע"ה למעלה, כי יסוד האמונה הוא הידיעה כי רק הרוחניות, רק הבורא, הוא המציאות האמיתית, ולכן, כדי להיות נאמן לה', בבחינת יתד במקום נאמן, צריך פעם אחת לבקע את כל העולמות ולהכיר את האמת, לראות ולירא מפחד הדר גאונו יתברך ורק אז נהיים נאמנים באמת, ורק [כך] הוא הסדר כי מיראה באים לידי אמונה.

מערכת האמונה

"מציאות אמיתית" היינו שרק על זה ובגלל זה העולם קיים, ורק הוא החשוב והעיקר, וכל זולת זה אינו אלא טפל, והאמונה היא הדבקות במציאות אמיתית זו, בזה יבארו לנו מאמר חז"ל במכילתא [בשלח]: בשכר האמנה שהאמין אאע"ה ירש עוה"ז ועוה"ב, כי בהיותו דבוק בה' והחשיב רק אותו למציאות – ירש את מציאות כל העולמות.

"בשכר האמונה שהאמינו ישראל בה' שרתה עליהם רוה"ק ואמרו שירה, בשכר האמונה... נגאלו אבותינו ממצרים" [מכילתא שם]. גם רוה"ק היא דרגה גבוהה של דבקות עד שהקדושה נעשית למציאות חיה אצל האדם, וגם הגאולה היא כניסה למציאות קיימת אחרי שהשעבוד הוא שלילת מציאות, וכן [אמרו שם] "אין הגלויות מתכנסות אלא בזכות האמונה שנאמר אתי מלבנון כלה וכו' תשורי מראש אמנה", כי קיבוץ גלויות הוא השגת מציאות אחר שהגלות היתה שלילת מציאות להכלל ישראל, (עיי"ש מכילתא בשלח ע"פ ויאמינו).

-ג-

והנה ענין זה מחמת דקותו עלול מאד להביאנו לידי טעות בעצמנו, מי זה מאיתנו לא מחזיק את את עצמו למאמין, ובכ"ז כשנבחון את מצבנו לאמיתו יתברר לנו כי בלי דעת הננו שקועים מאד במציאות גשמיות עד לבלי הכיר כלל וכלל מציאות רוחנית, הרי לפי הנ"ל אמונה פרושה דבקות במציאות הרוחנית, ומי זה זוכה לידי זה אפילו בשעת התפילה אשר מציאותה וענינה הוא כלשון הרמב"ם (הלכות תפילה ה,ד) לראות את עצמו כאילו הוא בשמים, התפשטות הגשמית ממש!

הוא מה שהזכרנו לעיל ממידת הודאות והבחינה שאליהו ז"ל עשה לישראל שאמר להם עד מתי אתם פוסחים על שתי הסעיפים וכו' כי בדבר האמונה אנו עלולים מאד לרמות את עצמנו לדמות שהננו כבר מאמינים, ובאמת האמונה היא ממנו והלאה, כי כדי להאמין דהיינו כדי להיות נאמנים לה' צריך לכה"פ להכיר את המציאות הרוחנית ולראות כי רוחניות היא רשות בפני עצמה, מציאות נשגבה. ואילו אצלנו הלואי ויהיו אצלנו "שתי רשויות" עוה"ז וגם מציאות הרוחנית, ואילו באמת אין לנו אלא רשות אחת: האני, וכל מה שאנו רואים נדמה לנו שהוא שייך לנו, והזולת גם כן [אינו] אלא היכי תמצא להגיע לידי מטרתו בגדר אני ואפסי עוד, והלואי והיינו מכירים שיש עוד מציאות מלבדנו, לבדנו לגמרי, שלא נהיה בציור כאילו יושבים בחדר שכולו ראי שרואים את עצמנו לאן שמביטים.

"ודאות באמונה" היא לא לרמות את עצמנו, לקבוע את מצבנו, ולזכות להיות פעם בחיים חדורים אמונה באמת.

אז אמר שלמה

מאמר שישי

תקון במדות ותפילה על דרך אמונה

ש"ק נצו"י

נתבאר לנו [במאמרים הקודמים] כי מהות האמונה היא "ואני ידעתי גואלי חי", שהבו"ע הוא חי העולמים, המציאות של החיים האמיתיים, כי עמך מקור החיים: והמאמין דבק במציאות זו ויודע כי הוא אלקים חיים ומלך עולם, המציאות האמיתית.

והנה "בא חבקוק והעמידן על אחת וצדיק באמונתו יחיה" [מכות כד, א] שהוא הראה מקום לדורו איך לבסס את כל החיים על יסוד האמונה, כי מאמונה אפשר להשיג שלימות בכל המידות כולן, ודבר זה ננסה לבאר בזה.

באמת מכל מידה אפשר להגיע לידי שלמות בכל המדות, וכן ג"כ ע"י הדקדוק התמידי והשימת לב התמידית במצוה אחת אפשר להגיע לידי קיום כל התורה כולה, כי רוחניות הלא היא בסוד האחדות, שהדברים אינם נפרדים מצד עצמם, כמו גשמיות. ומצינו במסכת שבת אמוראים שבקשו שכרם בעד שכל אחד ואחד היה זהיר בהנהגה ובמצוה אחת, זה בעונג שבת וזה בתפילין וזה בציצית וזה במה שהיה מקשיב בקול חבריו (עי' שבת קיח, ב).

אך באמונה ישנו יתרון אחד שאיננו בכל שאר המדות, כי הנה בכל המדות עד כמה שעולה ביד אדם לתקן – ניחא, אך במה שאדם נכשל ונשפל אין שאר המדות מרימות אותו. הסבא ז"ל מקלם רגיל לומר אלה ברכב ואלה בסוסים – ואנחנו בשם ה' נזכיר, המה כרעו ונפלו ואנחנו – **אם כרענו ונפלו** – בכל זאת קמנו ונתעודד. גבורה זו, להתעודד תוך נפילה וכשלון – אינה אלא בצד אמונה, מצד מה שאנחנו בשם ה' אלקינו נזכיר, רק אדם היודע כי "גואלי חי" ודבק באמונה זו, הוא לעולם לא נכשל לגמרי, ולעולם יתעודד, זהו עודף האמונה על כל שאר המדות.

והנה נתבוננה בזה איך האמונה מתקנת מדות:

גאווה איננה יכולה לדור עם אמונה בכפיפה אחת, אדם המאמין ומתחדש יום ויום בהכרה כי הבו"ע הוא חי העולמים והוא המציאות האמיתית – אמונה זו בהכרח מבטלת את הגאווה. מבאר את זה הרמב"ן באגרתו ז"ל ואתה בני דע וראה כי המתגאה בלבו על הבריות מורד הוא במלכות שמים כי מתפאר הוא בלבוש מלכות שמים וכו'... ובמה יתגאה לב האדם אם בעושר ה' מוריש ומעשיר, אם בכבוד הלא לאלקים הוא שנאמר והעושר והכבוד מלפניך וכו' עיי"ש, נמצינו למדים מזה כי להיפך, בדרוש לענייננו, מי שיהיה לו מלכות שמים לא תתכן אצלו גאווה, ותהיה עומדת חיה לפניו הידיעה כי הוא נברא, וכל אשר לו – קבלו מאת הבו"ע.

קנאה מחלת רקב עצמות אשר ראשונים כתבו עליה כי אין רפואה למי שנפגע ממנה, והנה כתב האבן עזרא [שמות כ,יד] על "לא תחמוד": אנשים רבים יתמהו על זאת המצוה איך יהיה שלא יחמוד בלבו דבר יפה כל מה שהוא נחמד למראה עיניו, ויש משלו כפרי הבא לבירה וראה בת מלך שלא יחשוב ולא יעלה על לבו כלל לקחתה לו לאשה בהיותו יודע את המרחק בינו לבניה ויודע כי זהו מן הנמנע לגמרי – ככה כל משכיל צריך שידע כי אשה יפה או ממון לא ימצאנו אדם בעבור חכמתו ודעתו רק כאשר חלק לו ה', על כן ישמח בחלקו ולא ישיח אל לבו כלל לחמוד ולהתאוות דבר שאינו שלו, כי יודע שהשם לא רצה לתת לו ולא יכול לקחתו בכוחו ובמחשבותיו ובתחבולותיו, ע"כ יבטח בבוראו שיכלכלנו ויעשה הטוב בעיניו עכ"ל, נמצא כי אדם הדבק באמונה בכוחו לתקן גם מדה קשה זו, בידעו כי אין מלכות נוגעת בחבירתה וכי כל מה שהוא צריך בעולמו הן בגשמיות הן ברוחניות הכין לו הבו"ע, וזה הלא ראינו כי לכל בעל חי נתן הבו"ע סגולתו אשר בה הוא מתפרנס ובונה לו קן בדרך חכמה נפלאה, כגון הדבורה הפוקדת פרחים ומייצרת דבש, העכביש הרוקם רשת וניתנה לו החכמה וגם החומר לזה וכו' ומה גם האדם אשר כל אחד ואחד קיבל כל מה שהוא צריך בכל ימי חייו כדי פרנסתו וכדי לקבל חלקו בתורה ולא חסר לו מאומה ומה לו לקנא את חברו.

כן איתא גם בארחות חיים להרא"ש ז"ל כשיגיע עת תפילה... יניח כל עסקיו ויתפלל, וראש כל הדברים שישמור את עיניו מכל דבר שאינו שלו עכ"ל, ומשמע מלשונו שיש איזה קשר בין תפילה ו[בין] "לשמור עיניו מכל דבר שאינו שלו" כי באמת תפילה היא עסק האמונה – כאשר יבואר להלן אי"ה – ומעיקרי האמונה הוא להיות מרוחק מקנאה ונעשה אדם שמח בחלקו ע"י אמונה⁶.

כל **הכועס** כאילו עובד ע"ז, ומבאר בעל התניא ז"ל [אגרת הקדש פכ"ה] כי כעס מתעורר ע"י עלבון או פגיעה שחושב שאינו מגיע לו, ואם היה מאמין היה יודע כי הכל הוא מאת ה' ולולא רצון ה' לא היה אדם פוגע בו כלל, וא"כ נמצא כי כעס הוא חסרון אמונה, כאילו עובד ע"ז, ולהיפך ע"י אמונה חזקה אפשר לתקן כעס.

נדמה כי גם רדיפת **הכבוד** יסודה בחוסר אמונה, רדיפת הכבוד מקורה במה שאדם רוצה תשלום בעד מעלותיו ומעשיו ואיננו רוצה לחכות עד שישלמו לו מן השמים בזה או בבא, אך המאמין באמונה שלמה כי השכר הטוב בא יבוא, יכול לפעול אצל עצמו לחכות עד שיקבל שכרו מאת הבו"ע, ולותר על הכבוד מאת בני אדם.

עצלות כי תהיה באדם – אם אמונתו חיה ופועמת בלבו היא תזרז אותו אל המעשים, "כי אם הפועלים עצלים – בעל הבית (דהיינו בחינת אמונה) דוחק", וע"י עסקו והתחזקו באמונה ינצח את העצלות ויהיה לזריז.

ואם כל זה הוא מצד דרכי העבודה - שהאמונה יכולה לשמש יסוד לעבודת האדם לקיים "באמונתו יחיה" לחיות על אמונה, וכך במשך שנים לבטל לאט לאט את כל המידות הרעות ולהשיג שלמותו –

⁶ א"ה, אולי יש לציין לדברי הגר"א באבן שלמה פ"ג ב' "כל העבירות והחטאים באים מחמדה כמ"ש כי לא תחמוד כולל כל הדברות וכל התורה, והסתפקות שהוא ההיפוך הוא יסוד של כל התורה וכו' עכ"ל.

אז אמר שלמה

אך כוחה העיקרי היא מראה במי שכבר נכשל ונפל ולא פעם ופעמיים אלא נעשית לו כבר כהיתר, וכבר הינו עומד להתייאש: כוחה האמיתי והעיקרי של האמונה הוא **שאיננה נותנת להתיאש**.

היודע ידיעה זו, שהבו"ע הוא האלקים חיים, מקור החיים, והוא סוד החיים שבכל העולמות – הוא יודע גם כי סוד החיים הוא כה עצום, עד שכל המחובר אל החיים האלה יש בטחון כי ה' לא יתן לו ליפול וליאבד בשפל מצבו.

מאמין אינו יכול להיות אומלל ח"ו אף פעם.

זהו ביאור פרק קמ"ב בתהלים "מזמור לדוד בהיותו במערה תפילה", שזה לא רק במקרה אמרו בהיותו במערה, אלא זהו תוכן תפילה זו: דוד המע"ה הוא כאן האדם הנמצא במערה, מתחת לארץ במקום צר ואפל, מחוץ אורב המות, ואין עוזר, ובמצב **כזה** אין לאדם אלא אמונתו: "קולי אל ה' אזעק קולי אל ה' אתחנן, אשפוך לפניו שיחי צרתי לפניו אגיד בהתעטף עלי רוחי" כשהשכל אינו יודע עצה... "טמנו פה לי" ואי אפשר לעזור, "הבט ימין וראה ואין לי מכיר אבד מנוס ממני אין דורש לנפשי" אין אף איש יודע את מצבו, וכל עומק היאוש רובץ על פתחו.

"זעקתי אליך ה' אמרתי אתה מחסי חלקי בארץ החיים", במצב כזה אין לאדם אלא אמונתו שהיא איננה נותנת לו להתייאש, יש לו עוד מחסה בארץ החיים. "הקשיבה אל רינתי כי דלותי מאד" – דל עד מאד מכל דבר.

מי זה לא מכיר את עצמו מתוך תפלה זו?! והלא כל אדם יושב במערה כזו, וכל אדם יש לו נגעי נפשו שהוא בדד ויחיד בהם, אין מכיר אותו, אין דורש לנפשי, זוית אחד בתוך חדרי כוחו של האדם שבו הוא דל מאוד ואבוד עצה.

"הוציאה ממסגר נפשי להודות את שמך בי יכתירו צדיקים כי תגמול עלי" ב"מסגר" כזה יושב כל אחד ואחד מאתנו, כאו"א עם נגעי נפשו, בגוף ונפש, ובדרך הטבע אין עצה איך לצאת – ובמסגר **הזה** אין לו לאדם אלא אמונתו שאיננה יודעת יאוש "כי תגמול עלי" כי היא בטוחה בחי העולמים ויודעת כי המציאות האמיתית איננה "המערה", ה"מסגר", אלא הבו"ע, וחסדי ה' כי לא תמנו כי לא כלו רחמיו ואין כאן מקום ליאוש לאדם, עד כמה שנכשל, נפל ונחבט, עני ודל, ומסוגר בתוך סבך יצריו ועלילותיו...

אמור מעתה כי זהו ענין התפילה, להתחזק באמונה ולהתדבק שוב ושוב במקור החיים, לחדש אצל עצמו הכרת "אני ידעתי גואלי חי". כי הנה באמת קשה לכאורה איך יכולים לקיים "שויתי ה' לנגדי תמיד" להיות **תמיד** במצב של אמונה, "עבד נאמן" כפי הרשב"ם בהעלותך [יב,ז] שהוא נאמן בכל שעות היום קבוע ומיוסד, על דרך "ותקעתיו יתד במקום נאמן" עיי"ש – וכי איך זה בכח ילוד אשה? אמנם אם להדבק באידאה אחת אשר האדם בדה אותה מלבו באמת לא יתכן נאמנות כזאת [אלא] לעתים ולרגעים, כי בדבר שאין לו חיים לא תתכן דבקות, אך במקור החיים, אלקים חיים ומלך עולם באמת אפשר להדבק כל שעה ושעה, וזהו עסק התפילה להתחזק בתקופ[ו]ת היום להעמיד את עצמו שוב ושוב על יד אמיתות המציאות. כך כתב בעל הכוזרי [מאמר ג,ה] כי תפלה מכבסת את כל אבק מחשבות העולם מתוך לבו של אדם שיוכל שוב להיות דבוק בה' בשעות הבאות עד התפלה הבאה.

מערכת האמונה

וכתב החובת הלבבות בשער חשבון הנפש [פ"ג] בחשבון ט' מאמר ארוך על התפילה ובסופו הוא כתב וז"ל ומן התימה שהתפילה אצלך אמונת הבורא ופקדונו כי מסר בידך ענינה וכו' ואם תתפלל אותה כמו שצוה הבו"ת יצאת ידי חובת האמונה ויקבלנו ממך הבורא, ואם לא תהיה נאמן בה בלבך ובלשונך תהיה בחזקת הקובעים אותו באמונתו, ואמר הכתוב בהם כי דור תהפוכות המה בנים לא אמן בם, עכ"ל, הרי הוא כותב כי התפילה היא פקדון שנתן לנו הבורא יתברך ועלינו להיות נאמן בפקדון זה ולהחזיר לו יתברך – את התפלה בלב ולשון באמונה שלמה ואז הוא יתברך יקבל אותה.

זוהי מהות התפילה: להתחזק בה להיות מאמינים בחי העולמים באופן שיהיה כל מציאות חוצה לו ומבוטל בעינינו, וכדאיתא בראשונים שהמתפלל צריך לבטל כל המחשבות העולמיות ולראות את עצמו כאילו הוא עומד בשמים, זהו כל עסק התפילה עד עניית אמן שהוא "אל מ'לך נ'אמן", עי' שבת קי"ז וברש"י שם שמאמין את ה' יתברך עליו, כלומר שעושה אותו יתברך למציאות היחידה.

ואם מתפילות ימי הדין יצא לנו רק זה שנתחזק באמונה, להיות מאמינים ונאמנים לחי העולמים שעמו מקור החיים – אלמלא לא נבנה אלא בשביל זה – דינו.

מאמר שביעי

יראה ואמונה

ג' סליחות כו אלול

תפילה למשה: אד-ני מעון אתה היית לנו לדור ודור בטרם הרים יולדו ותחולל ארץ ותבל ומעולם ועד עולם אתה א-ל, תשב אנוש עד דכא ותאמר שובו בני אדם כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול כי יעבור ואשמורה בלילה, זרמתם שינה יהיו, בבקר כחציר יחלוף בבוקר יציף וחלף לערב ימולל ויבש וכו' וכו' [תהלים פרק צ].

הצעת פירוש:

"אד-ני מעון": [זהו] נושא הפרק, וכבר רמזו בתורה **מעונה אלקי קדם** (דברים לג, כו), וכן כאן מבואר: בטרם הרים יולדו וכו', דהיינו נתינת טעם - הוא יתברך המעון כי הוא היה בטרם כל והוא מקיף את המציאות והזמן [מצד לצד] כי הוא "מעולם ועד עולם".

אז אמר שלמה

ו[יש] להבין [זאת], על דרך 'לא העולם מקומו אלא הוא מקומו של עולם', ולכן הוא מעון לנו, ביתנו הקבוע, לדעת שהוא מקומו של עולם – וזוהי תפלה למשה איש האלקים שהתורה מעידה עליו [בהעלותך יב,ז] בכל ביתי (עי' תרגום יב"ע): "בכל בית ישראל עמי" (נאמן הוא – זהו מעמדו האמיתי של האדם).

ובתוך העולם "תשב אנוש עד דכא" – עד דכדוכה של נפש – ותכריחו לתשובה: "ותאמר שובו בני אדם". תשובה לאן? אל המעון!

ומבאר [הפסוק את] ההכרח לתשובה אל המעון בשלשה טעמים:

א' "כי אלף שנים בעינך וכו'": בביאור **נצח וזמן**. לעומת נצחיותו יתברך זמננו כל כך מוגבל שאי אפשר לראות **בזמן** את דירתנו הקבועה, אלא צריך לראות את המעון – בנצח.

ב' **שלמות וחטא**: "כי כלינו באפך וכו'", ומצד מצבנו בתוך החטא והעוון אנו משיגים שלמותו יתברך שאנו כלים באפו, כי הן בקדושו לא יאמין וכו', ולכן א"א לחשוב כי העולם הוא ה"מעון" שלנו אלא הוא יתברך.

ג' **מציאות החיים**: "כי כל ימינו פנו בעברתך וכו'" ומבאר "ימי שנותינו בהם שבעים שנה וכו'... ורהבם" – תקפם ואמצם (עי' מצודות) – הוא "עמל ואוון".

המסקנה משלש התבוננויות אלה:

"מי יודע עוז אפך", מרע"ה שידע את **הכל**, בכל ביתו יתברך נאמן הוא, שנתגלה לו כל הקורה עד היום האחרון, אדון הנביאים, **הוא** אמר "מי יודע עוז אפך" שזה גם **הוא** לא ידע, סוד עוז אפו יתברך הוא בלי גבול ותכלית.

וכן [יש] להתבונן בכל שלשה טעמים אלה מי אמרם: "כי כלינו באפך" – מרע"ה, "שתה עוונותינו לנגדך, עלומנו" של מרע"ה "למאור פניך".

ויש להצטייר כי מרע"ה מגלה כאן אחת ממחשבותיו ואחד מגילוייו על הר סיני בארבעים הימים, שאנו מדמים שלמד שם את כל המציאות, נגלה ונסתר, וטייל עם הבו"ע כביכול בגן עדן, ולעומת זה יתכן כי עצם ועיקר לימודו שם היה: מי יודע עוז אפך וכו' שלמד להכיר מציאות היראה.

וההכרח לראות את המעון האמיתי אצל הבו"ע יתברך ולא בתוך העולם הוא: כי מצד החיים בעולם, בתוך החטא והזמן ועמל הימים מעוררים כל כך את אפו וחמתו יתברך על אי השלמות שלנו – עד שנצטרך ל**ברוח ממציאות עזה** "אליו יתברך, אל ה"מעון אתה היית" – **מברח ומנוס [אליו]** (רמב"ם פי' המשניות ר"ה פ"ג למה לא אומרים הלל בר"ה עיי"ש).

ומבואר בכאן בדברי מרע"ה כי ממש הוא יתברך **מברח** – בהיותנו בתוך העולם בורחים מפחד מדת דינו, **ומנוס** כי **אליו** יתברך בורחים: מעון אתה היית לנו וכו'...

ותפלתו: "למנות ימינו כן הודע", להוקיר ימינו שלא יהיו עוברים הימים בלי קחת בלי תת...⁷ כי בכל זאת – עם כל גודל סוד היראה – אין לנו **לבטל** את החיים, אלא אדרבה: **למנות** ימינו.

ועוד, "שובה ה'" – הוא יתברך אומר "שובו בני אדם" ואנו מתפללים "שובה ה'", כי עד מתי נלך קדורנית בהסתר פנים ובחטאנו, "והנחם על עבדיך". ואם "בבוקר יציץ וחלף" (עי' מצודות שהמכוון הוא לימי הנעורים) וכבר "בערב ימולל ויבש", אך "שבענו בבוקר – זה – חסדך" ואז נרננה ונשמחה **בכל** ימינו, כי ימינו יהיו שבעי חסדך, וזה מרגן ומשמח בכל החיים, ואם רהבם של ימינו עמל ואון – "שמחנו כימות עניתנו, שנות ראינו רעה!" ואם אתה תשמח אותנו ויהיו ימינו מלאים כל טוב רוחני, [אז] "יראה אל עבדך פעלך" – אם כאן בעולם ידענו [את ה'] יתברך בכל דרכינו, והדרת קדש יתברך ממלא חיי בנינו [והדרך על בניהם], יהיה הוא יתברך לנו ל"מעון" כאן, בהיותנו בעוה"ז עלי אדמות, "ויהי נועם ה' אלינו עלינו" – בקשת מרע"ה על חלות השכינה עלינו, ואז יהיו גם מעשינו מתוקנים [ומעשה ידינו כוננה עלינו וכו'].

ולהשתומם מאד, כי במחזה היראה הצטמצם העולם הזה יותר ויותר, ורק ה' מעון לנו בגדר מברך ומנוס כאחד, וסוף דבר תפלה זו ברובה [היא] – שהוא יתברך ישוב אל תוך עולמו כאן, בחיינו עלי אדמות, ויהיה מעון לנו **כאן**, ונזכה **כאן** לכל שלמותנו ותכליתנו: השראת השכינה.

כך התפלל מרע"ה.

ויש לשאול: איך נישא את השכינה, את נועם ה', בתוך ה"שבעים שנה" לבל תיפול ותתחבט ארצה ח"ו בסוד שכינתא בגלותא, איך נה' בטוחים כי נוכל לשאתה?

זהו סוד האמונה. ולכן דוקא מרע"ה נאמן ביתו, היה יכול ככה להתפלל, כי הוא היה בטוח שיוכל לשאת את השכינה, בכח אמונתו, כי סוד האמונה הוא: קבוע ומיוסד בכל שעות היום, על דרך "ותקעתי יתד במקום נאמן", כי היתד התקוע במקום נאמן לא במהרה הוא נופל (רשב"ם בהעלותך [שם]).

וזה ראינו במכילתא "גדולה האמונה שהאמינו אבותינו כי בזכות האמונה שרתה עליהן רוח"ק" – **כח הנושא את השכינה כאן בעוה"ז** – **הוא הוא האמונה**, וזהו סוד הכלל ישראל "מאמינים בני מאמינים" שהם נושאי השכינה, בירושת אבות שהם זכו שייבנה מהם הכלל ישראל, ג"כ בכוח אמונתם, כאשר נתבאר לעיל [מאמר רביעי] על אאע"ה שאמר "אני חומה" ועליו נאמר "נבנה עליה סירת כסף", שזהו סוד הכלל ישראל.

והוא מה שאומרים על אברהם, כי אאע"ה בכח אמונתו זכה לשאת את השכינה בכל רגע ורגע מחייו, קבוע ומיוסד בכל שעות היום, וממנו זכינו לענין "אלקי ישראל" שהכלל ישראל כולו ג"כ נושא את השכינה לעדי עד, וזהו סוד התורה אשר בכח מצוותיה דיניה והלכותיה נהיה חזקים ונאמנים לשאת את השכינה, ולא על חנם הרי הסעיף הראשון בשו"ע הוא שויתי ה' לנגדי **תמיד**, כי זהו יסוד כל המצוות.

⁷ א"ה, אולי מפרש רבינו 'למנות ימינו' מלשון 'כמונה מעות', כלומר, שנייקר אותם אחד אחד ולא יהיו ימינו עוברים במרוצה.

אז אמר שלמה

והנה מבואר בכאן מהלך הדברים, כי תחילה צריך לזכות **ליראה** שזהו הגילוי עד כמה עולמנו וחיינו קטן ושפל לעומת הבור"ע וכי הוא מעון לנו לדור דור, ורק ע"י היראה נקבל את המושג הנכון והמדידות [=יחסיות] זמננו בעולמנו, ותוכן חיינו כאן, לעומת נצח וקדושת אלקותו יתברך שזהו סוד היראה לדעת זאת, עד כדי בריחה מהעולם – ומנוס אליו יתברך, ורק אחרי היראה זוכים לאמונה, להיות נאמנים להבור"ע בחיים חיותנו, כאן בעולם, ולבקשו "שובה ה' עד מתי" שהוא יתברך ישוב אל עולמו להאיר לנו כאן, ויהיו מעונו ושכינתו כאן, שזהו סוד התורה"ק.

נתברר בע"ה כי קודם צריך לזכות ליראה, עד "וירא ישראל את ה' הגדולה ויראו העם את ה' וכו'" שהיראה היא גילוי אמיתת מצבנו בזה ובבא בבחינת "מי יודע עוז אפך", ולהישאר אח"כ בתוך העולם ולהשיב שכינתו יתברך לכאן. זהו סוד האמונה.

מאמר שמיני

אמונה ואהבה

[ליל] זכור ברית

-א-

"ביום ההוא כרת ה' את אברהם ברית לאמור לזרעך נתתי את הארץ הזאת וכו'" רש"י: אמירתו של הקב"ה כאילו היא עשויה (לך לך טו, יח), ועיין במדרש באורך וביתר דוגמאות ליסוד זה.

ממאמר חז"ל זה יש הוכחה ברורה ליסוד "הודאי שמו כן תהילתו" והגדרה ממהות מדתו הודאית, והיינו כי הבטחתו יתברך ודברו, אף כי טרם הוצאה אל הפועל בעולם היא וודאית במדה כזו שנחשבת כאילו כבר עשויה בפועל ולא חסר מאומה בקיומה.

הציור לזה מריב"ז שאמר 'שלום עלך מלכא' מבלי לדעת אם הומלך למעשה, רק עפ"י הפסוק 'ולבנון באדיר יפול' שהוא דרש. והיפך מזה נח שנאמר לו בא אל התבה וכו' מפני מי המבול, שהיתה תביעה עליו מפאת הודאות, כי "דחפוהו המים" היה שם דוחף חוץ ממאמר הנבואה לבד, וזה כבר "מקטני אמונה". ובחז"ל הנ"ל מבואר היטב, כי אמירתו ית' היא כה וודאית שהיא כבר עשויה, ממילא מוטל החיוב על האדם להתאים את מעשיו ומחשבותיו לודאותו של דבר ה', **לחיות** אותו – "כן תהילתו".

מערכת האמונה

ואם כי בלי ראיות זהו עוד בגדר דרוש - לולא דמיסתפינא הייתי אומר כי ההלכה של "אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט" יסודה בענין זה, אשר אמירת אדם לגבוה צריכה בדרך הליכה במידותיו יתברך, ג"כ להיות כה ודאית עד שהיא קנין ממש⁸.

-ב-

עפ"י ההצעה הנ"ל תתבאר בע"ה הערה בענין **אמונה ואהבה**. תמיד הסברתי לי כי התפילות על התגלות כבוד שמים מקורן ב**אהבת** הכלל ישראל אליו יתברך, כי בודאי מצד אמונתנו בו אין צריך להתפלל על התגלותו כי אמונה איננה זקוקה לגילויים, הלוא אמונה היא המידה של נאמנות גם בחוסר ראיות והוכחות, במצב של הסתר פנים גמור. וא"כ מצד אמונתנו איננו מתפללים על התגלות אלא מצד אהבתנו אליו יתברך, כי מציאות ומהות האהבה היא לא לסכול את השפל כבוד שמים בעולם, וגם כמו שכתב הרמב"ם בס' המצוות במצוות אהבה שהאוהב רוצה שגם שאר בני האדם יהיו אוהבים אותו יתברך.

ונתברר לי אחרי הנ"ל בע"ה כי לא שהאמונה **איננה זקוקה** לגלוי כבודו יתברך, אלא מפני **שכבר גלוי לה הכל**. כי האמונה היא כה ודאית, ודבר ה' כה ודאי, שאמירתו כאילו כבר עשה, וממילא גם באמונה הכל כאילו כבר עשוי וכבר נגלה הכל בגילוי גמור.

זוהי דרגת הכלל ישראל, שהם מאמינים בני מאמינים, **חיים** על אמונתם דהיינו שכל דבר אמונה **חי** אצלם בציור חי ובגילוי גמור. כשמתפללים מלוך על כל העולם כולו בכבודך וכו' הרי אצל הכלל ישראל הוא יתברך **כבר** מולך בגילוי הגמור, **כבר** נישא על כל הארץ ביקרו, **וכבר** הופיע בהדר גאון עוזו – לכן הננו קוראים לו "אלקי ישראל"⁹.

והתפילה היא מצד אהבה, כי אהבה רוצה בגילוי בפועל, בגלל העולם כולו, ובגלל כבוד שמים עצמו.

היסוד ברור, כי אמונתנו היא מיסוד "הודאי שמו – כן תהילתו", ובאשר דבריו ודאים הם, הרי מצד המציאות האמיתית ישנה כבר כל האחרית עד ביאת הגואל ותחית המתים, עד שכתב הרמב"ם בהלכות תשובה [ח,ח] כי עולם הבא נקרא עולם הבא לא מפני שעדיין איננו, אלא בודאי ישנו כבר – ורק אחרי שקודם צריך להיות בעוה"ז וממנו להגיע לעוה"ב הוא נקרא **עוה"ב**.

⁸ א"ה, אולי לכן מצאנו בפרשת חיי שרה שכשביקש אברהם לקנות את מערת המכפלה [שבזה הראו לו שנתנה לו א"י לנחלה כמוש"כ אב"ע שם] נעשה זה ג"כ באופן של 'אמירה כמסירה', כמוש"כ רש"י שם על הפסוק 'השדה נתתי לך' – הרי היא כמו שנתתה לך, וכן אברהם אמר 'נתתי כסף השדה' ופרש"י דהכסף מוכן הוא אצלי [והרי זה כמו שנתתה לך כבר], כי גם ההבטחה לא"י נעשתה באופן של 'אמירה כמסירה' – לזרעך נתתי, כמו שביאר רבינו המשגיח.

⁹ א"ה, אולי לכן מצאנו שאנו משבחים את הקב"ה על דברים עתידיים שעדיין לא באו, כמו 'מחיה מתים' או 'המחזיר שכינתו לציון' וכדומה, משום שאצלנו הכל כאילו כבר נעשה ונגלה. וזהו 'כן תהילתו' שגם תהילות ה' ושבחיו נעשים באופן זה של 'הודאי שמו', שדבריו ודאיים ונאמנים עלינו.

אז אמר שלמה

ובכן, כאו"א יכול לזכות – מצד חיזוק האמונה – להגיע לידי דרגא שכל העתיד, וגם כל המאורעות הגדולים כמו מתן תורה וכו' יכולים להיות גלויים וברורים אצלו כמו במראה חושי.

וכבר הזכרנו דברי בעל חידושי הרי"מ ז"ל בפרשת מרגלים שיש אצל הכלל ישראל שני מצבים, אחד של 'יום ושמש' – מצב דור המדבר שכולו בהנהגה ניסית, ואחד של לילה וכוכבים – מצב א"י, "כי תבואו אל הארץ ונטעתם" מצב של טבע, ואמנם בטבע צריך להגיע לידי בהירות של אמונה עד כדי דרגת דור המדבר, מבלי לראות ניסים, רק עפ"י "מאמין בחי העולמים וזורע" [תוס' שבת לא, א, בשם ירושלמי], ורצון ה' בזה שאחרי תקופת המדבר נחיה על אמונה שתאיר לנו בבחינת כוכבים בלילות. וזוהי דרגת הכלל ישראל, שהם בכח להגיע לידי אמונה מאירה זו, וזהו מדת דאיתו יתברך המחייבת גם אותנו בודאות גמורה בכל הנהגתנו.

כתוב במלאכי ג': "פתאום יבוא אל היכלו האדון אשר אתם מבקשים" עיי"ש, מצד ודאותו של דבר ה' גם במצב של הסתר פנים והבטחה לבד הכל כבר נגמר, ובלי כל הקדמה נראית יופיע הקץ, ואנו כה חזקים באמונה שדבר זה ברור לנו, על כן אנו מתפללים "ממקומך מלכנו תופיע כי מחכים אנחנו לך" – "תופיע" כי האהבה של הכלל ישראל אינה סובלת שתהא כל עיר ועיר על תילה בנויה ועיר האלקים מושפלת עד שאול תחתיה, "כי מחכים אנחנו לך" מצד אמונתנו **שבה** כבר הכל נגמר וגלוי מאוד.

ואין להקשות כלל מה יאמרו החפשים והגויים בהופיע הקץ, הלא המה אינם מוכנים כלל?

שאלה כזו נובעת מאי-ברירות באמונה זו, כי אם האמונה ברורה היא, נדע כי כשהקץ יבא יתגלה פשיטות הדברים שאי אפשר אחרת, רק שה' הוא מלך על כל העולם, ואלה החפשיים של היום יכחישו את הכל כשהקץ יבוא וידמה להם עצמם כי מעולם היו מאמינים, בגדר "ויכחשו אויבך לך", שהם עצמם יכחישו לא רק ממורא ופחד, בשקר, אלא שהם עצמם יווכחו לדעת פשטות הדברים שאי אפשר אחרת, ויווכחו לדעת כי כל מה שאירע בשית אלפין שנין הכל היה אך ורק רצון ה' ולא כלום, כי אז יתבררו כי רק זהו המציאות בעולם...

מאמר תשיעי

"שהאמין בעולם ובראו"

ליל ש"ק תשט"ו

ספרי האזינו: "הצור תמים פעלו – הצייר שהוא צר העולם וצר בו את האדם, תמים פעלו – פעולתו שלימה על כל באי העולם ואין להרהר אחרי מדותיו אפילו של כלום וכו', כי כל דרכיו משפט – יושב עם כל אלו בדין ונותן לו מה שראוי לו. אל אמונה – **שהאמין בעולם ובראו**, ואין עוול – שלא ברא בני אדם להיות רשעים אלא להיות צדיקים"

יש להבין מה שייך אצל הבו"ע אמונה בעולם. הא אמונה שייך רק במי שאין לו ידיעה בדבר וגם אין הדבר בידו. והבו"ע הן הוא יודע את כל העתידות והן הכל בידו ולא נבצר ממנו לשנות כפי רצונו, וא"כ איפוא [איך] יש מקום לאמונה בעולם?

הביאור נראה בדרך זו:

הבורא עולם מנהיג את העולם בשתי הנהגות, בהארת פנים ובהסתר פנים. הארת פנים היא הנהגה של התגלות, אשר ממנה זכינו לכל הגילויים הגדולים "כי באור פניך נתת לנו ה' אלקינו תורת חיים ואהבת חסד וצדקה וברכה ורחמים וחיים ושלום", בהארת פנים יודע הבו"ע מכל צער היותר קטן של ישראל ומביא לו ישועה וארוכה.

לא כן בהסתר פנים ששם כאילו אינו שומע ואינו רואה. לא ח"ו שזה חסרון בהשגחה פרטית, אלא זוהי הנהגה שכאילו אינו יודע, כי הוא יתברך מסתיר פניו ומתעלם מהצער של ישראל. אשר על הנהגה זו מתפלל דוד המלך ע"ה "עד אנה ה' תשכחני נצח עד אנה תסתיר את פניך ממני, עד אנה אשית עצות בנפשי יגון בלבבי יומם עד אנה ירום אויבי עלי" שכל זה מחמת הסתר פנים.

וגם בבריאה **עצמה** ישנה הסתרת פנים, בודאי כל הבריאה הינה גילוי גדול, התגלות גדולה של מעשי ה' הנפלאים, בסוד הארת פניו ית', אך נקודה אחת נמצאת בעולם, שנבראה בהסתר פנים ואשר עליה נאמר "יוצר אור ובורא חשך עושה שלום ובורא רע" בבריאת הרע אין אף ניצוץ של אור, זהו חשך בעצם, זוהי הפנה החשוכה של הבריאה, והיא נבראה בהסתר פנים בעצם.

ובריאת הרע בריאה עצומה היא מבאר הרמב"ן ([דברים כט, יח] עה"פ למען ספות הרוה את הצמאה) איך שאין גבול להרע, בתחלה אדם שטוף בתאוה של היתר, זה מביאו לידי תאוה אסורה, מתאוה אסורה שהיא עוד בדרך הטבע הוא בא לידי תאוה בלתי טבעית וכן הוא הולך מדחי אל דחי, והבא לטמא – פותחין לו, אין מעצר ובולם.

והנה לא ברא הבו"ע את העולם להיות בני אדם רשעים ח"ו אלא דוקא שיהיו צדיקים [כלשון הספרי שם על "אין עוול"], וזה כל התכלית שע"י היצירה יזכו לשלמות, שילחמו נגדו ויעמדו בנסיונות, אך עצם בריאת הרע – סכנה נוראה טמונה בה, כי מנקודת הרע יכול לצמוח רע בלי גבול ומעצור, ואם

אז אמר שלמה

[כך] בלב אדם אחד - בכל האנושות באלפי דורות על אחת כמה וכמה! אין גבול לאן יכולים להידרדר בנקודה אפלה זו בקרב לבם!

ובנקודת הרע הזו אין הארת פנים. זוהי נקודה של הסתר פנים בעצם, אשר כביכול הבו"ע אינו רואה ואינו שומע. [וכמו שאמרו חז"ל (ברכות לג,ב)] "הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים" שנקודה זו מסר הבו"ע לאדם, לתקנה ולהפכה לאור ע"י שיעמוד בנסיון הרע. וגם הבחירה היא הסתר פנים, שהיא אפשרות לעשות רע, ולולא כח הבחירה היינו מוכרחים בטוב ובטל ענין שכר ועונש. צדיקים מהפכין את הרע שבקרב לבם לטוב. אבל אין זה כביכול בידי שמים להפוך רע לטוב – זוהי עבודת האדם. אם האדם עושה עבודתו, הופך הרע לטוב – הרי הופך גם ההסתר פנים של בו"ע להארת פנים. נעשה הכל גלוי, מתגלה לאדם הבו"ע **בכל** הבריאה וממשיך על עצמו הארת השגחה פרטית, ישועה והצלה בכל ענייניו, ואור לו בדרכיו.

אך מצד בריאת הרע כל זמן שהוא רע אין שם לא הארה ולא ישועה, אלא חשך והסתר פנים בעצם. והבו"ע הצופה ומביט סתרינו עד קץ הימין והכל יכול יתברך בבריאת הרע קבע הנהגת הסתר פנים "שכאילו אינו יודע" וכאילו אין "בידו" לתקן, כי יראת שמים אינה בידי שמים.

ואיך הוא ברא בריאה נוראה זו? [איך ברא את] הרע שיכול להיות שורש פורה ראש ולענה בלי גבול ומעצור, והוא יתברך מסתיר פניו וכביכול אין בידו לתקן עד הגאולה האחרונה? הנה בבריאה זו של הסתר וחשך הינו א-ל אמונה, שהאמין בעולם ובראו!

במקום של הסתר פניו יתברך – שם יש אמונתו, האמין בעולם שעם הנקודה הנוראה הזו של בריאת הרע יעמוד העולם בנסיון ויגיע אל תכליתו על אף הכל.

"עד יום מותו תחכה לו אם ישוב מיד תקבלו" מה שייך אצל הבו"ע שהוא "מחכה" לאדם? האם אינו יודע מראש את דרכו? הנה ב"ה ביאור הדבר: הבו"ע **מאמין** באדם, שהוא יגיע אל תעודתו, ובתוך ההסתר-פנים הוא טמון בעצם מציאות הרע בלב האדם, שבהסתר פנים זה כאילו אינו יודע ואינו יכול להושיע, הנה אמונתו יתברך מלווה את האדם עד יומו האחרון שהוא יתברך האמין בו ובחייו ועד יום מותו הוא **מחכה** לו שישב ויתקן את הרע שבו.

מה טוב לנו לראות פעם את הדברים בצורתם האמיתית!

בני אדם יושבי חשך וצלמוות מתלבטים באמונתם בהבו"ע יתברך ומבקשים לחזקה באותות ומופתים, להתגבר על ההסתר פנים בעולם... ומעבר למסך המבדיל בינינו לבין בוראנו יתברך, למעלה – הוא יתברך היה צריך לאמונה כדי לברוא אותנו, ורק מפני שהאמין בעולם, האמין **בנו** – בראנו!

ומה עלינו לעשות? לא לאכזב את האמונה שנתן בנו, כי רק בכח אמונתנו כי רבה אנו נמצאים וחיים!

ועוד: אחרי שראינו שיש אצל הבו"ע מדה זו של אמונה במקום ההסתר-פנים והחשך – הרי גם עלינו ללכת בדרכיו בה, גם בין אדם לחבירו שייכת אמונה זו. חז"ל אמרו בפסחים ז' דברים מכוסים מעיני בני האדם, ואחד מהם: אין אדם יודע מה בלב חברו, כל ידיעותינו בכוחות הנפש אינן מספיקות כדי לעמוד על מה שיש בלב הזולת, אם לטוב אם למוטב. מה זה מחייב? אמונה. ומה גם אדם היוצר

מערכת האמונה

עולמות, כרב המלמד את בן-חבירו תורה וכל כיו"ב – עליו להיות מאמין בו, שילך בדרך טובה ועתיד למלאות את אשר הוטל עליו, ללא אמונה זו אי אפשר לפעול שום פעולה בין אדם לחבירו. כמובן – אמונה זו צריכה להיות בגדרים שגדרו חז"ל בעניין "הוי דן את כל אדם לכף זכות", אך בתוך הגדרים האלו חייב אדם להאמין לזולתו, ללכת בדרכי ה' להאמין בעולם. ההיפך לאמונה זו היא החשד שהוא הוא המפריד אלוף – ובאמת "חשד" הינו גם הניגוד לאמונה בה' ובחז"ל, וכמבואר בחוה"ל הידוע [שער יחוד המעשה פ"ה] "אל תחשוד אבותיך שאין לך דבר שלא קדמו לדעתו יותר ממך וכו'"¹⁰.

.....

¹⁰ א"ה, ומה נפלא הדבר שבראש השנה – כאשר אנו מבקשים שהקב"ה יאמין בנו ויתן לנו שנת חיים כמו שביאר רבינו – אנו לומדים בהפסרת היום על כך שהחושד את חבירו במה שאין בו צריך לברכו, כמו שעשה עלי לחנה כשחשדה לשיכורה, ובפרט לדעת כמה מרבתינו (השל"ה הקדוש והחתם סופר ועוד) שהיה מעשה חנה בראש השנה, ודוקא ביום זה נזהרו מלחשוד בזולת אלא להאמין בו ולדונו לכף זכות, כי עי"ז נעורר גם עלינו שיאמין הקב"ה בעולמו גם לשנה הבאה.

אז אמר שלמה

מערכת המחשבה

מאמר ראשון:	מחשבה והרהור
מאמר שני:	תורה מבטלת הרהורים
מאמר שלישי:	מחשבת התפילה
מאמר רביעי:	מחשבת האמונה
מאמר חמישי:	המחשבה המוסרית
מאמר שישי:	מחשבה ומעשה

מאמר ראשון

מחשבה והרהור

אין לך שטח מענייני האדם אשר כ"כ רבו בו הטעויות מאשר שטח המחשבה.

האם בכלל מותר – או אסור.

כי הלא אם מתחילים לחשוב, יכולים להגיע לידי מסקנות שאיננו יודעים עליהן מראש, ועוד גרוע מזה – כי בעוד האדם נבון למצוא פתרון לשאלה זו הוא מהרהר וחושב מאליו, ומחשבותיו והרהוריו מובילים אליו דברים רצויים ודברים בלתי רצויים...

הבה נדבר על ענין המחשבה וההרהורים בע"ה.

הקדמה: ראש ולב

הרוחניות שבאדם נמצא בראש – דהיינו במושכלו, ובלב – מושב ההרגשות. ויש לנו לדעת, טרם נכנס לענייננו, יסוד גדול ששמעתיו מפי הגרא"א דסלר זצ"ל שקבלו מהגר"צ ברוידא זצ"ל והוא: השכל

אז אמר שלמה

אינו עצמותו של האדם כי אם כלי עבודה שניתן לו כדי להגיע לתכליתו בעוה"ז, אבל בעוה"ב לא ישאר לו השכל. עצמותו של האדם היא – [לבן] לבדו.

יש לנו, איפוא, לראות ברוחניותו של האדם שתי בחינות, בחינה אחת שאינה אלא כלי עבודה והוא השכל, ובחינה שניה שהיא עצמותו והיא – הלב.

ביתר ביאור על מושכל ולב יש לחלק את המושכל לשלשה שטחי פעולה: חכמה, בינה, דעה.

בחכמה הרי האדם מקבל מחוצה לו (רש"י [חגיגה יב,א]: "יודע מה שלמד"), **בבינה** הוא מבין דבר מתוך דבר, דהיינו שהוא מעבד את הנלמד, **ודעת** היא פעולתו העיקרית של השכל, שהוא מבין מעצמו.

לעומת זה יש לנו לחלק גם את 'הלב' לשלשה שטחי פעולה: הרגשה, ציור, רצון.

הרגשה – היא ברושם המתקבל מן החוץ והתגובה הראשונה עליו: עונג וצער עם כל האבזרייהו.

הציור – יותר נכון: 'הציורים', הנמצאים בלב מכל מיני מעשים ופעולות, הם הם הקובעים התנהגותו של האדם מכל וכל. הננו נמנעים כאן מלדבר על 'מדות' כי מה הן מדות? מדות הן הן ציורים. יש לנו לתאר את הלב כמחסן גדול של ציורים אשר תמיד כאשר אדם מתעורר לעשות איזו פעולה הוא בוחר במחסן הציורים שלו את הציור הנראה לו מתאים ביותר, ולפיו הוא פועל. ומה שבני אדם שונים במידותיהם הוא יען שאין הציורים הנמצאים בלב כל אחד ואחד דומים זה לזה, לא בכמותם ולא באיכותם. אדם הנוטה לנקימה ונטירה – יש לו מחסן גדול של ציורים איך לנקום ולנטור, אם הנוטה בטבעו לחסד מוצא בלבו מחסן גדול של ציורים בהטבה אשר אותם הוא מוציא אל הפועל.

והשטח השלישי הוא: **הרצון**, או יותר נכון 'הרצונות', כי רבים הם. הרצון, פעם הוא נעלם, האדם עצמו אינו יודע ממנו והרצון נכנס דרך פשפש קטן אל מחסן הציורים שבלב ובוחר לו שם ציור המתאים לכוונתו ובאמצעות התעוררותו של ציור זה בתודעת האדם נתגלה רצון, ופעם הרצון עצמו עולה בלבו.

דרך הפעולה של המושכל, להשיג חכמה, בינה ודעה, היא 'המחשבה'.

דרך התעוררותם של הרגשה, ציור ורצון בלב האדם, היא ה'הרהור'.

בכח **המחשבה** אדם לומד, מכניס לזכרונו, מבין, יודע ומתבונן. **בהרהור** מתגלה לאדם את אשר בלבבו.

מהות המחשבה וההרהור

המחשבה המסודרת הינה כח ההנהגה שבאדם, בכח המחשבה אדם מתמצא בחיים ובעולם, הוא לומד על מה שקודם ומה שמאחר, סיבה ומסובב, והוא מתנהג על פי מה שכח המחשבה מלמד אותו. [הוא אמנם] איננו עצמותו של האדם, אבל [הוא] הנהגתו והצלחתו.

מערכת המחשבה

ראשונים מבארים מילת 'מלך' שהיא בלשון 'נמלך' כלומר שהמלך הוא בעל מחשבה ועצה. וזהו באמת ענין המלכות שזוהי ההנהגה מיוסדת על מחשבת מסודרת, נוכל איפוא להגדיר - כח המחשבה הוא **המלכות** שבאדם, אשר בלעדיה יהיו חייו של האדם תוהו ובוהו ממש, כמו מדינה בלא ממשלה¹.

אך 'הרהורים' באים מעצמותו של האדם, בהם הוא רואה מה מתרחש בשכבות העמוקות של נפשו, הרהור המבצבץ בהכרה מספר לאדם על רצונות נעלמים, הרגשות נסתרות, על ציורים הפועלים בקרבנו.

אכן, אין לזלזל כלל בהרהור אפילו הרהור הכי קל, הוא מוסר לאדם מי הוא, **כי מה שאדם מהרהר – זה הוא בעצמו!** הרהור הוא ברק כזה אשר בו אדם יכול להכיר את כל המסתתר בעלטת מצפוננו.

בזה יתבררו לנו כמה מאמרים בגמרא:

בקידושין מט,ב המקדש על מנת שאני צדיק אעפ"י שהוא רשע גמור מקודשת שמא הרהר בתשובה, דבר זה יובן רק אם מבינים כי הרהור זהו עצמותו של האדם, כי אחרת – מה לי רגע של הרהור תשובה, וכי זה משנה את כל מהותו? [הרי] הינו מוחזק לרשע גמור בכל מעשיו – וכי הרהור אחד בכוחו לנער את כל מעשיו ודרך חייו עד עכשיו?!

אולם הוא אשר אמרנו הרהור הינו עצמותו של האדם, הרהור אינו מחשבה מסודרת ומכוונת אלא מה שעולה על הלב מאליו מתוך עמקי נבכי הנפש. "הרהור" בתשובה באמת משנה את כל חזקת האדם. אם היה לו רק ברק הרהור בתשובה הרי זה מראה כי בעומקי נפשו הינו "עושה תשובה"², ומעתה, יצא בחזקת צדיק – נפלא הדבר!

וביומא כט. הרהורי עבירה קשים מעבירה עצמה, מבואר ברמב"ם (מו"נ ח"ג פ"ח) כי מעשה העבירה עושה האדם בחומר הבהמי שלו, אך הרהור הוא ברוחניותו, וזהו עצמותו. עבירה היא מקרה הנמשך אחרי חומרו, אך הרהור עצמותו הוא. זהו האדם 'עצמו' הרוצה ומתאוה לעבירה.

לכאורה הננו מוצאים בגמ' "הרהור" דוקא במשמעות של מחשבה מכוונת, לא כפי שביארנו שזוהי המחשבה העולה מאליה מעמקי הלב, דהא בברכות [כ,ב] איתא 'בעל קרי מהרהר בלבו' ו'הרהור כדיבור דמי' וכו', ושם הכונה להרהור מחשבתי שבמקום אמירת הברכה וק"ש הוא חושב בלבו. ונראה דאין זה סתירה כי שם אומרים 'מהרהר' בלבו ולא 'חושב' כי הוא צריך לצייר את המילים בלבו כמו שהן כתובות בסידור, ועל הציור הזה נאמר 'הרהור'.

¹ א"ה, עיין ביאור הגר"א לתיקון^ז תיקון ע', שמל"ך הוא ר"ת מוח לב כבד, והיינו שכאשר המוח (המחשבה, משכן הנשמה) שולט על הלב (רגשות, רוח) ועל הכבד (תאוות, נפש) זהו מלכות.

² א"ה, עי' אור ישראל מאמר ל' על החילוק בין בעל תשובה ל"עושה תשובה" שאע"פ שלא שב בשלמות מ"מ הוא מוכשר לתשובה ועפ"י השכל יש כאן סיבה ומסובב שייעשה בעל תשובה, וכתב "ומה הוא היסוד שיהיה האדם מוכשר לתשובה, הוא ההרגש שיהיה חי מרגיש בחסרונו". ולכן דקדק רבינו המשגיח בלשונו שאע"פ שעדיין לא נעשה בעל תשובה מכוח הרהור אחד, מ"מ הוא מעיד בזה על עומקי נפשו שהוא במהלך של "עושה תשובה", וכבר אפשר להחשיבו כצדיק, כיון שעניין "עושה תשובה" תלוי בהרגשי ליבו פנימה המתגלים בהרהוריו, כמוש"כ הגר"ס.

אז אמר שלמה

[כי הרהרור פועל על ג' חלקי הלב] הרגשה, ציור ורצון. יש הרהור הבא ע"י הרגשה [כמו "הרהורי עבירה"], יש הרהור של ציור [כמו "הרהור כדיבור"], ויש הרהור של רצון [כמו "שמה הרהר תשובה בלבו"].

פעולתם

מהנאמר יוצא כי מחשבה והרהור – זה באמת כל האדם. מההרהור שבעצמותו אדם יכול להכיר את עצמו כפי שהוא באמת, והמחשבה שבמוח היא המלכות של האדם אשר בה תלויה כל דרכו בחיים. כי אכן פעולת שניהם חזקה מאד. לא רק שאדם מכיר את עצמו ע"י הרהוריו אלא הוא משתנה על ידם מן הקצה אל הקצה ממש, מרשע גמור לצדיק.

ובודאי שמחשבה מכוונת ומסודרת מושכת אחריה את כל האדם ומשנה את כל הילך חייו, בגמ' (קידושין מ.) הננו מוצאים הביטוי "מחשבה יש לה פרי", דהיינו שממחשבות צומחים מעשים, וזה לא כפי שאנו מבינים בפשטות שאדם חושב לעשות וממילא הוא עושה, אלא שהמחשבה היא כמו נטיעה שממנה ממילא צומח המעשה. שהמחשבה **מקרב** את האדם לידי המעשה אשר הוא חשב עליו, וממילא הוא עושה אותו.

ועד כדי כך מקרבת המחשבה למעשה עד שאמרו שם מאי **ולחשבי שמו** שאם חושב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה נחשב לו כאילו עשאה. דבר זה הננו מוצאים הן לטוב והן למוטב, "הנני מביא אל העם הזה רעה פרי מחשבותם" (שם בקידושין).

ופעולת ההרהורים באדם מורגשת ביותר במה שאמרו חז"ל עה"פ "ונשמרת מכל דבר רע", "מכאן שאל ירהר אדם ביום שלא יבוא לידי טומאה בלילה שנאמר ונשמרת" – ואיך אפשר להישמר אם אין סיבה לזה [כל'א אם ההרהור עולה מאליו]? אלא ש[כאשר] להרהור יש תוצאה חמורה זו, וממנה אדם יכול להבין עד כמה הוא נתון להרהורים, ואם כי דבר זה הוא כמעט טבעי עד שרק יעקב אבינו ע"ה ואליהו הנביא לא ראו קרי מימיהם, [מכל מקום] הננו רואים איזה פעולה חזקה יש להרהור באדם, ומתוצאות מקרים אלו יכול כל אחד להתבונן בדרגתו העצמית כמה הוא שקוע בהרהורי חטא...

זמנם

מאותו מאמר חז"ל הננו לומדים ממילא עוד דבר חדש – כי הרהור ומחשבה אינם פוסקים מהאדם לא ביום ולא בלילה. כששואלים לאחד מה אתה חושב עכשיו והוא משיב כי אינו חושב כלום, שקר בפיו, יתכן שהוא מרמה את עצמו כי בעצמו אינו יודע שהוא ברגע זה עסוק במחשבות והרהורים שונים, אך כלל עלינו לדעת, כי כל חייו אדם חושב בלי הפסקה, ורק בהתעלפות או הרדמה או שינה מאד עמוקה פוסקים מחשבות והרהורים. הראיה לזה – 'החלום', אשר אף הוא מורכב ממחשבות והרהורים, ואדם המתרגל בזה יכול ברגע שהוא מתעורר משנתו להיזכר על מה שחשב בשנתו. אין זה איפוא כל נס מה

מערכת המחשבה

שמסופר בגמ' מרב כד ניים ושכיב רב אמר להא שמעתתא, שרב כשישן הגיד חידושי תורה, זוהי דרגה אבל לא נס, דרגתו של רב במחשבה היתה כה גדולה שבשעת שינה אמר שמעתתא.

תכליתם

עד עכשיו ניסינו לבאר מהי המחשבה, איך היא פועלת ומתי. ב[מאמר] זה טרם נגענו לשאלה, לאיזה תכלית נתן הקב"ה את המחשבה במוחנו ותיקן חיי רוחני באופן זה שהלב ירחש מהרהורים משלו. אבל בהקדמתנו התבאר כבר, כי כח המחשבה הוא כלי אומנות העיקרי של האדם 'ירא את ה' בני – ומלך' (משלי כד, כא) עבודתו של האדם היא להיות מלך על עצמו, בעל הנהגה מוסדרת, לדעת איך להתנהג ולהתאחז בכל מצב – וכל זה בכח המחשבה.

רק – איך חושבים מחשבה נכונה? על זה אמר 'ירא את ה' בני' כי רק מחשבה המבוססת על יראת ה' מביאה אל התכלית.

על הרהורים כמעט לא שייך לעבוד – מלבד מה שהתורה צוותה לנו "ולא תתורו אחרי לבבכם" אחרי הרהורי דלבא כלשון התרגום – כי הרהור מאליו בא.

העבודה היא המחשבה, אבל **תכלית** עבודה זו היא שהמחשבה הטובה תחדור אל הלב ותמלא את הלב עד שגם **ההרהורים** יהיו הרהורי תורה והרהורי תשובה, וזה גדרו של תלמיד חכם שהוא מהרהר בדברי תורה כי לבו לא יפרד אף לרגע קט. כך איתא בתוס' סוטה דף כא ז"ל סתם ת"ה תורתו אומנותו ועוסק בה **ומהרהר כל שעה** ואינו הולך ד"א בלא תורה עכ"ל, זהו הדרך: מעבודת המחשבה בתורה נתמלא גם הלב דהיינו עצמותו של האדם בתורה עד שהוא מהרהר ממילא בתורה תמיד.

איך מגיעים לידי זה – טעון בירור מיוחד בע"ה.

אז אמר שלמה

מאמר שני

תורה מבטלת הרהורים

ש"ק תרומה

"ומאי אהדרו ליה חבריה דאיוב אף אתה תפר יראה ותגרע שיחה לפני אל, ברא הקב"ה יצר הרע ברא לו תורה תבלין" (ב"ב טז.) ה' יתברך ברא לו תורה תבלין שהיא מבטלת את הרהורי העברה, כדאמר בעלמא אם פגע כך מנוול זה משכהו לבית המדרש אם אבן הוא נימוח, הילכך לאו אנוסין נינהו שהרי יכולין להציל עצמן (רש"י שם).

חידוש גדול הוא ברש"י זה, המבאר לנו על איזו נקודה בכוחות הנפש קולעת התורה, כוחה היא בזה שהיא מבטלת הרהורים ובזה אדם ניצול מיצרו.

ויש לנו להבין באיזה אופן התורה מבטלת הרהורים.

ונראה שיש בזה שלש דרכים, אחת מצד "שכל התורה", אחת מצד "קדושת התורה", והשלישית מצד קדושת "לבן של ישראל".

שכל התורה

לא כל חכמה היא כה דקה כמו חכמת התורה. חכמת התורה היא כולה דקות, חילוקים דקים עד אין נבדק בין מקרה אחד למשנהו, אשר זהו כל הקושי "לעלות" בתורה, דהיינו להשיג שכל דק כזה שיכול להיכנס לעסק התורה שהיא בבחינת הררים התלויים בחוט השערה.

חכמה דקה כזו אין אדם יכול לקלוט אותה אם אין כל לבו נתון לזה, כל מה שהוא לומד הלב צריך להמציא את הציורים הנכונים ולצייר היטב את הדבר הנלמד. וכן כל התורה כולה מלא ציורים, משפטי התורה אינם כללים מופשטים שצריך להתאימם למקרים המתרחשים, אלא ציורים שונים אשר את הנכון צריך להתאים לכל מקרה, כי תורה איננה נקלטת במחשבה מופשטת אלא דוקא ע"י שהלב ממציא את הציור הנכון³ – ובזה משתתף הלב עם המוח, כח הציור שבלב עם המחשבה שבמוח, ומתמלא גם הלב – תורה. זהו מבחינת **חכמת** – התורה ודקותה שהיא מכריחה את הלב להשתתף ביגיעת לימודה.

³ א"ה, אולי כוונת רבינו גם לבאר מה שהמשניות לעולם אינן שונות את הכללים המופשטים אלא את הציורים. כגון, במסכת ב"מ לא נשנו דיני חלוקה בממון אלא ציור של 'שנים אוזזין בטלית', במסכת סוכה לא נשנו דיני נטילת לולב בתוך הסעודה אלא בציור של 'מי שבא בדרך ואין בידו לולב ליטול וכו', וכדומה, לעולם המשנה מציירת ציור וקובעת את דינו ומזהו אנו צריכים להסיק את הכלל המופשט.

מלבד זה כל עצם **ענין התורה** מדבר אל הלב, כי זהו ההבדל בין תורה ובין שאר חכמות בעצם. כל החכמות עוסקות רק כל אחת בענינה, חכמת החשבון – במספרים, הכימיה – בחמרים, האסטרונומיה – כוכבים, הן כל אלה הם ענינים מופשטים שאין להם קשר מיוחד אל האדם, ותורה עוסקת ביחסם של כל הדברים אל **האדם**. כשהתורה עוסקת "באש" אין האש מצד עצמה מעניינת בשבילה אלא מה שהאש מחייבת את **האדם** דיני שמירה בפני ניזקין וכו' (עיין דרשת המהר"ל על התורה).

הרי כל התורה כולה מדברת אל האדם, מדברת אל לבו להיזהר מהאזהרות והעונשים עד שכל הלימוד הוא מכון אל הרגשת הלב, להתפעל מחומר האיסורים והעונשים (עיין בשערי תשובה שער ב' הסיבה ה').

ועובדה היא, אשר כל אחד מאתנו יודע להעיד עליה, כי דבר-איסור אשר למדו אותו בגמ' ופוסקים בעיון הוא אצל האדם יותר חמור מאשר איסור שיודעים ממנו רק ע"י קריאה שטחית בשו"ע או ע"י שמיעה בע"פ, כי הלמוד במקור עושה רושם חזק על האדם אשר לבו בריא בקרבו, הרגש שלו מתרשם, כח הציור שלו מקבל ציור נכון מחומר האיסורים והרצונות שלו הלא-טובים נבלמות ע"י רסן חומר האיסורים, זהו "אם פגע בך מנוול זה – משכהו לביה"מ" אם אבן הוא – הוא נמוח, אם ברזל – הוא מתפוצץ! כי הלמוד עצמו מקרב אל הלב גודל חומר הדינים והאיסורים.

ויחד עם שתי בחינות אלה, בחינת דקות התורה ובחינת עצם ענין התורה המדברת דוקא אל האדם – [ישנה] עוד בחינה שלישית: **בחינת האמונה** כח האדם הלומד תורה זו יודע כי הוא **רצון השם** כל דבריה, כל איסוריה וחומרי אזהרותיה מאת ה' ניתנו, כך גזר הבורא יתברך – שלש בחינות אלה ביחד הן המהוות את ביטול ההרהורים, כי כל אחת מבחינות אלה עושה רושם על הלב המרגיש, המצייר, המלא רצונות, כל אחת מבחינות הנ"ל נותנת לאדם להרגיש לצייר לעצמו ולבלום רצונותיו על פי הכרתו את רצון השם⁴.

כשאדם ניגש לעסק התורה עם כל גדרי הלימוד, בכובד ראש וביגיעה ועמל כדבעי, מובטח לו שהרהורי לבו מתבטלים, על-זה נאמר בסוגיא בקידושין ל' הלא אם תיטיב שאת – תתנשא על יצרך (רש"י שם) ולא עוד אלא שכל משאו ומתנו בכך, ואם אתה רוצה אתה מושל בו – עסוק בתורה ואתה מושל בו.

כבר במאמר הקודם הכרנו את כח המחשבה שהוא כח [המלכות] באדם (מלך מלשון נמלך שהוא בעל מחשבה) וכשאדם משקיע את מחשבתו בתורה, הרי הוא מתנשא על יצרו – יצרו כבר אינו עצמותו (של האדם), מחשבות התורה שהוא חושב בונות לו גשר מעל לתהום היצרים, והוא, האדם, אינו נסחב עוד עם זרם הרהוריו השוטפים, אלא עומד הוא ממעל, על הגשר הזה, ומסתכל בהם, ביציריו, מלמעלה – התעלה על יצרו, מושל בו.

אם בריא הוא האדם, בכח המחשבה ובלבו – אין שום ספק כי בכוח למודו הוא יתגבר על יצרו ומתעלה עליהן. ואם בכל זאת אינו מצליח בזה, ועדיין הוא סובל מהרהוריו ונתון לשליטתם – עליו

⁴ א"ה, אולי כוונת רבינו שג' הבחינות הללו הינן כנגד ג' חלקי ההרהור, שכל התורה – כנגד המרגיש, עצם ענין התורה – כנגד הציור, ובחינת האמונה – כנגד הרצון, עיין בזה.

אז אמר שלמה

לבדוק אם אין תורתו מן השפה לחוץ, דבר זה נזכר בסנהדרין [קוב] על דואג והגמ' דורשת זאת מפסוק מפורש 'ותשא בריתי עלי פיך' דאמר רב אמי – עלי פיך – ולא בלב... תורתו לא נכנסה בלבו, ונשאר הלב כמות שהיה בלי תורה, מלא תככים מגדל חטאים, מעלה הרהורים, אם אחרי כל עסקו בתורה אין אדם רואה סימן במלחמתו עם יצרו, אין זה אלא רוע לבו אשר לא נתן לתורה להיכנס בחדריו...

מחרחר ריב "דאר אינטרי באזט", הוא אינו רואה תבלין התורה, כי התבלין לא נכנס למקום המכה... וכשאנו רואים אנשי ריב ומדון, בעלי איבה וקטטה, ושכלם ותורתם לטושה – בל נתפלא על הרעיון, כי הנה איש לפנינו אשר תורתו מן השפה אל חוץ, דברי תורה לא נגעו כלל ללבו, ונשאר הלב כמות שהיה.

אם הלב פנוי לתורה ומתמלא מדברי תורה – הרי אין בו מקום ליצר והרהורים, אך אם הלב פנוי מתורה, נכנס בו היצר ומשתלט על הלב כליל, ונשאר הוא – היצר, עצמותו ומהותו של האדם (עיין מדרש משלי כ"ז). ולולא זה, כשאדם בריא ועמל בתורה בכובד ראש בכל שלשת בחינותיה הנ"ל – [אומר] רש"י תורה מבטלת הרהורי הלב...

קדושת התורה

הגר"י סלנטר זצ"ל מבאר באגרת המוסר, שישנה עוד בחינה בתורה אשר עליה נאמר בגמ' סוטה טז,א תורה בעידן דעסיק ביה מגני ומצלי וכו', דהיינו שעסק התורה מציל מיצר הרע גם שלא בשעת הלימוד, וגם לא רק אותו ענין שבו אדם לקוי, אפילו כשהוא לומד "שור שנגח את הפרה" הרי זה מציל אותו מלשון הרע, הגם שאין מדובר שם על לשון הרע כלל, והיא "סיבה רוחנית" להצלה מיצה"ר.

דלא כמו שנתבאר ב"אם פגע בך מנוול זה משכהו וכו' ששם יש מהלך מובן להשפעת התורה, אך [מה] שתורה מגינה ומצילה בעת הלמוד ושלא בזמן עסקו – זהו מקדושת התורה שהיא מקיפה את האדם וחודרת ללבו.

ואפילו דואג אשר עליו נאמר שתורתו היתה מן השפה ולחוץ, **קדושת** התורה פועלת גם אצלו, אם כי לא בהגנה מיצה"ר הרי בהגנה מפורענות, כי הגמ' בסוטה טז,א שואלת על מ"ד דבעידנא דלא עסיק בה מגני ומצלי ודואג למה לא הגינה גם עליו, ועפ"י קושיא זו מסיקה הגמ' מסקנה אחרת עיי"ש, הרי **שקדושת** התורה בחינה אחרת היא **משכל** התורה.

איך קדושה זו משפיעה - בלתי ידוע לנו, רק שישנה ושהיא משפיעה ומצילה – זה הננו יודעים...

חסר לנו כל מושג בזה, איך **קדושת** התורה מבטלת הרהורי הלב. והפסיכויטיקה ([תורת] כוחות הנפש) של הת"ח טרם נכתבה ולעולם לא תכתב – ["עין לא ראתה אלקים זולתך"] לא נאמר רק על שכר הת"ח בעוה"ב אלא זהו מהותו של הת"ח עצמו אשר **ממילא** גם שכרו לא נודע.

מי זה יכול להתבונן בקדושתו של יהודי המניח טלית ותפילין ועומד בתפילתו, הלא [נער] "בר מצוה" יודע ולומד קדושת תפילין, איך לשומרם בנקיטת הגוף והמחשבה, וכשהוא לובשו אין כל הרהור חטא עולה ללבו, כי כולו חרד לקדושת התפילין וכן בכל המצוות, ועאכו"כ בלמוד תורה – אין לנו מושג כמה קדושה נכנסת ללב אדם העוסק בתורה, וגם קדושה זו של עסק התורה מבטלת הרהורי הלב.

הקדושה שבלב

שלישית עלינו לדעת כי לב הישראלי קדושה יש בו, כי בש"ש [הב] אני ישנה ולבי ער, ובחז"ל [(שה"ש רבה ה,ב) אמרו] ע"ז שהקב"ה הוא לבן של ישראל, ויש להבין מאמר סתום זה כפשוטו, כי לבו [של כל איש] אשר בשם ישראל יכונה קשור להקב"ה כביכול, והקשר הוא כה אמיץ עד שחז"ל אומרים כי הוא יתברך "לבן של ישראל".

הנה בכל יום אנו מהרהרים הרהורי תשובה, מי זה אינו מתחרט יום יום על מעשיו ובטול זמנו, ומי זה אינו מהרהר כל יום לשוב בתשובה לעבודת ה' – מאין באים הרהורים אלו? אין זאת כי אם הקב"ה, לבן של ישראל, הנותן הרהורי תשובה לתוך לב כאו"א מיישראל כי הוא קרוב מאד לליבנו.⁵

בגמרא בקידושין לד איתא הלשון אם אתם רצונו של מקום **אין אתם נמסרים** בידיו של היצה"ר ואם אין אתם עושים רצונו **אתם נמסרים** ליצה"ר עיי"ש, וכן איתא בפרקי דר"נ פרק ז, כל הנותן דברי תורה על לבו מבטלים ממנו הרהורי חרב הרהורי רעב הרהורי מלחמה וכו' ומונה שם כל מיני הרהורים, ומי שאינו שם דברי תורה על לבו **נותנין לו** הרהורי חרב הרהורי רעב וכו' וכו' עיי"ש.

הרי לנו בזה [דבר] חדש, אשר עד כה הבנו כי הרהורים נובעים מעצמותו של האדם, ובזה הננו לומדים כי יש **נותנים** הרהורים לאדם, ויש אשר **מוסרים** אותו לידי יצרן.

מי זה **מוסר**, מי זה **נותן**, מי זה **מבטל** ומי זה **אינו מוסר** – הרי לנו בזה חידוש ויסוד גדול כי יש בחינה של אדם שהיא "הקב"ה לבן של ישראל", שהוא ביד ה' לגמרי, ואם אדם עוסק בתורה הרי הקב"ה מתקרב אליו ומבטל ממנו הרהורים, ואם אינו נותן ד"ת על לבו הרי הקב"ה מתרחק ח"ו מלבו וח"ו נותנים לו הרהורים מהרהורים שונים.

ואל לנו לתמוה על דבר זה. הנה כבר ידוע ברחבי העולם שיש לאדם הכרה ותת הכרה, וממה שמתרחש בתת הכרה אין האדם יודע כלום, רק לעתים רחוקות נודע לו מזה ע"י מקרים וחלומות המבצבצים ועולים לתוך הכרתו, וכמו שזה מובן ומוסבר לנו (והיות) שיש לאדם תת-הכרה אשר בה מקוננים כל מיני יצרים שפלים ואפלים – כך מאידך גיסא ועל דרך "את זה לעומת זה" עלינו לדעת כי

⁵ א"ה, עיין פרש"י עה"פ (תהלים כז,ח) לך אמר לבי בקשו פני את פניך ה' אבקש "בשבילך ובשליחותיך אומר לי לבי בקשו כלכם ישראל את פני, ואני שומע לו, את פניך ה' אבקש". וזה מקור לדברי רבינו המשגיח שלבו של אדם המעורר אותו להרהורי תשובה, עושה זאת בשליחות השי"ת. ומדוקדק שלבו אומר לו 'בקשו פני' ולא 'בקשו פני ה' משום שהקב"ה הוא המדבר מתוך ליבו, שהוא 'ליבן של ישראל', כמו שביאר המשגיח ז"ל.

אז אמר שלמה

יש לאדם תת הכרה טהורה, נכנה לה **"על-הכרה"**, שמשפיעה לו קדושה וטהרת הרוח והרהורים לטובה, וזהו מסוד **"הקב"ה לבן של ישראל"**.

למוד למעשה

הרי ביארנו בע"ה בשלשת דרכים, איך תורה מבטלת הרהורי חטא.

והנה יש לנו להתבונן עוד למה 'נותנים' לאדם הרהורים כשאינו נותן ד"ת על לבו? הלא בודאי כוונה יש בזה, ובודאי כוונתו לטובתו.

הרי עלינו לדעת כי חז"ל קראו לכלל ישראל **"הצמאה"** לעומת עכו"ם שהם **"הרוה"** (סנהדרין עו, ועיין ברש"י שם) כל מהותו של הכלל ישראל שהם **"צמאים ליראת יוצרם"**, והנה כשאין נותנים ד"ת על לבם אין הנפש מקבלת מזון חיוני והיא עוד יותר צמאה ורעה. וכשנותנים הרהורים בלב הן כמו שעון מצלצל, כי עליו להתעורר לתורה, לזה משמשים לאדם הרהורים רעים, כי לולא הרהורים רעים יתכן שאדם ישתקע בבטלה ולא ירגיש בה כלל, עשה הקב"ה בחסדו כי ירגיש וירגיש הרהורי חרב ורעב מלחמה וניאוף שלא יתנו לו מנוח, ואז כבר ידע ויבין כי צמא הוא ועליו למהר אל הבאר...

בשבועות אלו [שובבי"ם] ערכו הקדמונים צומות וסליחות לתיקון המחשבה, אנו ראינו שאין [לנו] כח לצום. **הגר"י סלנטר זצ"ל המציא עצה חדשה, ללמוד בלי הפסקה עד כדי אפיסת כח, וכן הוא התנהג וכן גדולי תלמידיו.** אנו גם לזה אין לנו כח, אך זה עלינו לדעת כי כל זה שאנו סובלים, [הוא משום ש] חסר לנו בחינה בלימוד, או בכמות בגפ"ת או באיכות, או בעמל או בכובד ראש.

אין לנו להתייאש, ואין להתעצב על הרהורים ומקרים, אלא לראות מהן מה עלינו לתקן בלימודנו, ובכך ממש כל או"א צריך לעשות חשבון נפשו בזה, כי אין שום צל של ספק, כי אם כאו"א לומד תורה כפי (פרינתו?) הרי תוה"ק מבטלת הרהורים.

(בל נדבר כאן [= איננו מדברים כאן] ממה שחז"ל שם [ב"ב קסד, ב] דברו שאין אדם ניצול מהן כל יום ויום, אבק הרהורי ע"ז, אבק לה"ר שהיא בחינה יותר דקה בהרהורים).

מאמר שלישי

מחשבת התפלה

ד' תצוה

"ולעבדו בכל לבבכם" – איזו עבודה שבלב זו "תפלה" (ריש תענית [ב,א]), לעומת עסק התורה שהוא "והיו הדברים... על לבבך" ופדר"נ [פרק כ] הנותן דברי תורה על לבו [מבטלין ממנו הרהורין הרבה], דהיינו שצריכים לקרב ד"ת עד הלב, אך כניסתם 'לתוך' הלב אינה אלא סייעתא דשמיא, אשר על זה מתפללים "פתח לבי בתורתך", הרי [לעומת זאת] תפלה היא עבודה **שבלב עצמו** ובזה מכשירה התפילה את הלב להיות כלי קבול גם לתורה.

אם כלי תפילה היא עבודה שבלב, הרי התחלתה של עבודה זו במחשבה **שבמוח** דוקא.

ת"ר המתפלל צריך שיכוון את לבו לשמים ([ברכות] ריש אין עומדין [לא,א]), מי "המכוון את הלב"? מחשבת שכלית, כי אין להתחיל בהרגשה ובהתפעלות בלי מחשבה.

כן איתא בירושלמי הובא באו"ח סי' קט"ו שאם אין בינה אין תפלה, ומוכח מזה דאין תפלה בלי מחשבה שכלית, הגם דהיא עבודה של הלב.

מכאן נעמוד על **מהות** התפילה, אשר דוקא בינה צריכה לה, לא בחכמה ודעת. כי בינה היא "מבין דבר מתוך דבר" וזה דרוש בתפילה, מהו מבין? נראה כי מברר ומבין את מצבו הוא, את מצבו של הכלל-ישראל, ומצב כל העולם כולו בעמדו לפני ה'.

זהו ענין התפלה שהתבונן בתוך המצב דוקא ולהבין עד כמה הוא בידי ה' וזקוק לה', הוא וכל העולם כולו.

פרטי המחשבה של התפלה רבים הם – בספרי ריש ואתחנן מונה לשונות של התפלה דמשמע מזה שיש עשר גישות לתפלה ונוסף עליהן שמצינו בחז"ל דאמרו דעמידה שיחה ופגיעה גם לשונות של תפלה כל' דגם הן גישות מיוחדות – והננו לבאר רק ג' פרטים:

א. אדם מתבונן במה שיש לו, חייו, בריאותו, לבושו, ביתו, כשרונות ומעלות רוחניות, וטובות גשמיות ועולם מלא ויפה, והכל מאת ה' מתנת חנם, גם חייו וישותו הוא [הם טובות חנם], זה מביא לידי **הודאה**.

ב. המחשבה במה שאדם והעולם חסרים מצד עצמותם, אשר על חסרונות בעצם לא שייך להתפלל, כגון לחיות לעולם וכו', ולעומת זאת חושב שהקב"ה שלם מצד עצמותו ו**משבחו** על-זה.

ג. מהתבוננות במה שחסר לו ולכל העולם כולו ורואה במצבו ומצב העולם שאין בינתיים כל כח ועוצם יד. כל יגיעה [אינה אלא כ]אין וכאפס בלי סיעתא דשמיא, בחינת אם ה' לא יבנה בית שוא וכו'.

אז אמר שלמה

ע"י המחשבה מבחינת בינה מגיעים לידי **תכלית** עבודת התפלה שהיא בלב **דווקא**, וגם דוקא **בכל** לבבכם דהיינו שכל הלב יתמלא בהכרה זו, כי הכל אין ואפס לפניך יתברך והוא נותן הכל ובלעדיו אין קיום ואין ברכה, עד כריעה ונפילה לפניו אשר כוונתה ההתבטלות והכניעה⁶, וכל עוד שלא הגענו לידי התפעלות שבלב לא יצאנו ידי חובת התפלה שהיא בלב דוקא.

כלל זה גדול הוא בתפלה, וממנו בנין אב לכל עבודת ה', אשר ההתחלה צריכה להיות במחשבה שכלית דוקא, אך שכל בלי התפעלות ולב עדיין עיקר חסר מן הספר, בתפלה זהו ענין ומהות **הכוונה** אשר לא כל יומא מתרחיש ניסא ונכנסים אליה, והזוכה להגיע לידי נקודת הלב בתפילה הינו משתנה ונהיה לאחר, במבט על חייו ועולמו...

תוצאות התפילה אין לשער אותן כי רבות הנה.

פעולה אחת, **על כל העולם**, אין לשער, אשר מי יודע אם לא כל העולם עומד עליה, ויעויין בחינוך מצוה תל"ג המתאר כי זוהי מדתו של [הבורא] ית' לשמוע תפלה ולא עוד אלא שעשאה למצוה לנו להתפלל אליו ית' עיי"ש.

מלבד זה **בשבילנו** – מלבד ת"ת אולי היא המצוה היחידה בה אנו מרגישים את [תוצאות] הפעולה. **כמעט כל התפתחות של אדם חלה בתוך זמני התפילה**, ומתפילה לתפילה הוא מתפתח ועולה אם הוא זוכה.

מדות רעות בטלות בפני התפילה, כגון 'גאווה' כי לא תתכן להתפלל כשהלב מלא גאווה (ואם א"א לכוון יש תמיד לתלות בגאווה כוחי ועוצם ידי).

מדות טובות מתעוררות בגלל [התפילה], כגון הכרת הטוב, אמונה מתחזקת דוקא בתפילה, וזה פשוט.

"ואת כל בית גדול שרפו באש - מאי בית גדול ר"י וריב"ל חד אמר בית שמגדלין בו תורה וחד אמר שמגדלין בו תפילה" (מגילה כז).

בית שמגדלין בו תורה – ניחא, ע"ד להגדיל תורה ויאדיר, שמרבים ומתעמקים בתורה. אבל בתפלה מה שייך **לגדל** בתפלה? לפי הנ"ל יובן כי יש להגדיל בחינת הבינה שבתפלה, להגדיל הציורים והמחשבות מרוממות הבו"ע, ולפי גדולת הציורים והמחשבות מעמיק השורש שבלב וההתפעלות.

מכאן תוכחת מגולה למי **שמקטין** תפילה, ע"ד אמרם ז"ל דברים העומדים ברומם של עולם ובני אדם מזלזלים בהם, שזה נאמר על תפילה. ויצא כי בית שמקטינים בו ח"ו תפילה, אינו בית גדול. ומה גם בעת הזאת אשר לא תתכן תורה בלי תפילה ומוסר, כי גרם הזמן וההשחתה שוטף את הכל ואך ורק

⁶ א"ה, אולי כוונת רבינו שתכלית התפילה היא להביא את האדם לידי נפילת אפיים שהיא הכריעה וההשתחויה לפניו, כמוש"כ הרמב"ם בהלכות תפילה פ"ה הי"ג שלאחר התפילה צריך להשתחוות ולהתחנן, וזהו נפילת אפים שלאחר התפילה ע"ש.

מערכת המחשבה

לתפילה ומוסר ענינו להחזיק את שבידינו, ובזה נזכה להתגדל בבית גדול שמגדלין בו תורה ותפילה...

מאמר רביעי

מחשבת האמונה

ש"ק תצוה

בשאלה אם יש לחשוב על עניני אמונה, או אם להמנע מחשש פן יחשוב מחשבות זרות, הרי הפסוקים [אמרו] ברור... "וידעת היום והשבות אל לבבך", דהיינו שצריך **לדעת** ואח"כ להשיב אל הלב – על הדרך שלמדנו מכבר שהיא דרך התורה להתבונן במחשבה ובזה לקרב את הלב.

ועל דבר החשש יש לדעת שני דברים:

האחד: שאם אין **חושבים** על אמונה – בודאי שקולטים דעות זרות אשר הרחוב מלא מהם, ורק המברר לו אמונתו בכלל יכול להינצל מהן.

שנית: אי אפשר לטעות כלל באמונה. כל העולם מאמינים, אם לא באמת – הרי בשקר, אך בלי אמונה – אין חיים, וכל העולם מלא "אמונה" מפה אל פה, והכל מעיד על הבורא עולם ועל אמיתותו...

עניני האמונה שאנו מצווים עליהם ג' הם – לפי סהמ"צ להרמב"ם [מ"ע א-ד]: אמונה במציאותו, ביחודו, וביראתו – היינו בשכר ועונש, אשר היראה מפני עונש ג"כ אמונה היא.

מהי דרך המחשבה להגיע לידי אמונה זו בג' עיקרים אלו?

יסוד האמונה הוא, כל בר ישראל חייב להגיע לידי מעמד הר סיני, עיי' ברמב"ן [בהשגותיו] על סהמ"צ בל"ת שמונה בחשבון הלאוין [המצוה השניה] השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים וכו' דהיינו לאו, לא לשכוח מעמד הר סיני עיי"ש.

המאמת בשכלו ובלבו כי עמדנו על הר סיני וקבלנו תוה"ק בנבואה מהבורא עולם – כבר מכיר במציאותו וביחודו ובהשגחה, כי הלא הבו"ע דבר אלינו, ניבא אותנו, ומי כמוהו!

שתי גישות ישנן אל מעמד הר סיני:

אז אמר שלמה

האחת: ישר אל הר סיני, עם התבוננות באותו מעמד, ובידיעה כי תוה"ק מלבד כל רוממותה היא גם ספר היסטוריה, לא פחות מספרי היסטוריה הכתובים בידי בו"ד להבדיל, ולפי דברי הכוזרי כי מה שראו שישים ריבוא לא יתכן בו שקר, ומזה יבוא [להאמין ב]שלשלת הקבלה הנמשך דרך תורה שבכתב ותורה שבע"פ עד היום הזה.

הגישה השניה ללכת בשלשלת הקבלה ממטה למעלה, מדורנו אנו, מהחזו"א זצ"ל אשר כולנו הכרנוהו וראינו כי "בר סמכא" היה, דרך הגדולים ששמענו מהם ברורות, עד הגר"א ז"ל, אל האר"י ז"ל ותלמידיו אשר בהם עוד היו כאלה שלימדו בספר הדרך להגיע לרוה"ק [שערי קדושה למוהר"ח וויטאל] ומשם למעלה [הראשונים והגאונים, האמוראים והתנאים, הנביאים והשופטים] עד מעמד הר סיני.

שלשלת זו היא חיינו, והמתבונן בה ויודע אותה על בוריה הינו כבר מחובר אל החיים, באשר היסוד האחרון אשר בנו עליו כל בנין תוה"ק הוא "וצדיק באמונתו יחיה".

מאמר חמישי

המחשבה המוסרית

ש"ק כי תשא

לבנין המשכן היתה קריאה מיוחדת לבצלאל ונתמלא [בשבילה ב] כל המעלות העליונות, חכמה, בינה, דעת, ונאמר לו בפ' [בצל] אל היית.

הגם שתכנית המשכן קיבל מרע"ה בפרטי פרטים מהר סיני, [ולמה היה צריך בצלאל חכמה גדולה כזו. אלא] כי הבנין והביצוע הוא חכמה חדשה, וזקוקים לו למעלות עליונות ג"כ. כי יש לכל מדינה מוסד מחוקק ומוסדות המבצעים: משרד החוץ, משרד הפנים, וכו' וכו', ומוסדות החקיקה ומוסדות הביצוע הם גופים שונים, זה לא פחות חשוב מזה.

כך בלימוד תוה"ק: תורה הינה החוק המופרט לפרטי פרטים בדינים ובהלכות. **וחכמת הביצוע היא חכמת המוסר** אפי' כולנו חכמים כולנו נבונים בחכמת התורה, מצוה עלינו לעסוק בחכמת המוסר שהיא חכמת קיום התורה.

מערכת המחשבה

החכמה של חכמת המוסר ומטרתה של המחשבה המוסרית בה אנו עוסקים בזה, היא קיום תרי"ג מצוות, "רק חזק לבלתי אכל את הדם" אמרו חז"ל לא בא הכתוב אלא להזהירך וללמדך עד כמה צריך להתחזק במצוות, אם הדם שהוא קל להישמר ממנו שאין אדם מתאוה לו הוצרך לחזק באזהרתו ק"ו לשאר מצוות (דברים יג כב ברש"י) [אומר כאן] רש"י שדם שנפשו של אדם קצה מזה צריך חיזוק כדי להשמר ממנו לפי גדרי התורה הקדושה אף במשהו, ומה גם גזל ועריות שנפשו של אדם מחמדם.

"חיזוק" – היינו בחכמת הביצוע, זהירות וזריזות.

וכן גם במ"ע כמה קשה לקיים בחינות קלות שבהן [כמון] אתרוג, ומה גם החמורות כשבת, ועוד יותר – מדות, אהבה ויראה, יחוד ואמונה! ובמידות אין כל פטור של ניט האלטן דעריי כי המדות לא למדרגות ניתנו אלא לכל הכלל ישראל, ואף להיות פשוט, כל אשר בהם ישראל יכולה. רק הפשוט שבפשוטים, אולי יהי לו במה להתנצל, ו[אילו מי שהוא] יודע ות"ח אין לו כל התנצלות.

מוסר עוסק בקיום תרי"ג מצוות ובמפריעין לקיומו.

המפריעים הם:

א. ציורי מדות רעות אשר בלב. אי אפשר לקיים מצוות מבלי מידות טובות, "בחיזוק" הנ"ל שהן זהירות וזריזות – הן מדות "יראה ואהבה". תפילה דורשת הכנעה וענוה. "לא תקום ולא תטור" מחייב לעקור ציור הנקימה מהלב. (וגם הנוקם והנוטר כדי "ללמד זולתו שלא כהוגן עשה", כי נקימה לשם נקימה ונקימה לשם לימוד היינו הך. כי כך מתחפש הדמיון לחשוב שאינו מכויין לעבירה עצמה אלא "למצוה"). אהבת הבריות טעונה עקירת הקנאה משורש[ה] שלא יתפתה גם מהדמיון. עיין הרמב"ן [ויקרא יט] בלי מעצר - אפי' יעלה עלי ברוחניות וגשמיות, ויבא הדמיון ויסיתהו לעצור מזולתו השפעת טוב "לבל יתגאה" הזולת... (וצריך לברר לעצמו כי בהשפעה על הזולת אין לחוש לבל יתגאה. כי אין זה אלא קנאה המתחפשת...). והן בלי מידות אי אפשר לקיים מצוות, ומה גם במצוות נתון תתן ולא ירע לבבך בתתך לו, וכל [שאר] מעשה חסדיו.

ואיתא בשמות רבה ריש תשא א"ר הושעיא כל מי שהוא יודע ואין בו יראת חטא - דהיינו מדות מתוקנות – אין בידו כלום, כל גר שאין בידו כלי אומנותו שלו אינו נגר עי"ש, כי הן המדות והיראה הינן כלי אומנותו של האדם המקיים מצוות (עיין באורך בשערי הקדושה [ח"א שער שני]) והמפריע הראשי לקיום תרי"ג מצוות בשלימות, הוא ציורים כוזבים של מדות.

ב. המפריע השני הוא "פיתוי הלב" מבואר בתורה בכמה מקומות השמרו לכם פן יפתה לבבכם וכו' וכן פרשת נצבים שהוצרכו בברית מיוחדת אחרי עברם בקרב הגויים וראו את שקוציהם וכו' פן יש בכמם אשר לבבו וכו' עיי"ש, שנדבק בו רושם ופיתוי ממה שראה שם. וכן ענין השוחד המעוור והמסלף וא"א לקחת ולהימלט מהעיוורון והסילוף. ומה גם כשכל [העולם] כולו מחזיקו כשוטה בשמרו מצוות ה' ומואס בו בודאי [עלול] הוא להתפתות אחרי העולם להזנות ח"ו תורה ומצוות.

המשכיל יודע ומרגיש כי הטוב שבחברים הוא פיתוי לרפיון בתורה. כי אדם אין צדיק וכו' ואצל החבר הטוב ביותר רואים לפעמים רפיון מה, ומזה תיכף מושפעים ומתלמדים, אלא שלא להחריב העולם

אז אמר שלמה

יצאנו, ובודאי דבוק החברים הטובים הכרח הוא, אך מזה בנין אב לחברים לא טובים עד כמה הם משפיעים ומפתים ומפריעים לקיום תרי"ג מצוות.

ג. היצר הרע עצמו הוא המפריע הכי חזק, פיתוי הלב מבחוח, והיצר מבפנים. והן עלינו לדעת כי מדות רעות ויצר הרע עניינים שונים הם, בציור: מדות רעות הן [כמו] אבנים בכיס המרה, אך לא תמיד אבנים כאלו גורמות לכאבים, רק כשיש התקפה אזי מתפתל אדם מכאב, והתקפה כזו היא מצב חריף אשר לרוב אין מקורו וגורמו נודע, כן היצר הרע שהוא הינו בחינת התקפה חריפה. מדות רעות הם ציורים המונחים בתוך הלב, אבל אין מן ההכרח שצריכים עבירות וחטאים, ואפשר לעכב אותו, אבל יצה"ר כשהוא מתקיף גורם ויוצר חריף מסוכן מאד למצבו הרוחני של האדם.

בשלשה מפריעים אלו עוסק המוסר – ולשלש אלה צריכה מחשבה מוסרית להתרכז.

דרכי המחשבה והעיון הם גם כן שלשה, ויעויין בספורנו תבוא עה"פ הסכת ושמע ישראל (תבוא כז-ט) הסכת צייר במחשבתו, ושמע והתבונן, וכשתצייר ותתבונן תשמע בלי ספק עי"ש.

א. היסוד הראשון הוא התבוננות. התבוננות איננה מחשבה של חידושי תורה דוקא, כפי שטועים לחשוב, בכלל "מחשבה" איננה ענין של המצאת-חידושים כפי שמדמים! אלא **שימת לב מרוכזת לדבר** נקרא התבוננות, לראות הענין לפני העיניים, להפוך בו ולהפוך בו זמן רב, אפי' לא יצא מזה חידוש, אלא יהי' זה רק עיון והסתכלות פנימי.

על התבוננות זו תבע ישעיה הנביא [א,ג], ידע שור קונהו וכו' [ישראל לא ידע עמי לא התבונן], דהיינו אם אפי' ידיעה ברורה לא היתה לכלל ישראל על הבו"ע, אבל [עדיין נתבעו] למה לא התבוננו בו! וע"ז אמר רבינו יונה בשערי תשובה [ש"ג,טו] "ואמר הכי על אנשים שאינם עורכים מחשבות תמיד להתבונן ביראת ה' קרוב אתה בפייהם ורחוק מכליותיהם" וכו' ע"ש לולא התבוננות כזאת אין כל **התחלה** במחשבה.

ועד"ז ראינו מפורש בספר המצוות להרמב"ם ביאור במצוות אהבה שהתחלת המצווה היא **התבוננות** ומשם מגיע להשגה והנאה ומזה לאהבה, כי התחלת המחשבה היא שימת-לב בעיון, דהיינו התבוננות.

להתבוננות יש הרבה הקדמות, בעיקר צריך לזה התבודדות, כי מי שאינו יכול להיות מתבודד – [איך] הוא יגיע לעיון מאומץ כזה? **תביעה גדולה על בני הישיבה שאינם מבקשים מידי פעם לפעם את הבדידות!**

גם בזמן הלמוד המוסר אין לשאת את העיניים אך ורק לאיזה ספר, כי מקודם כמעט יש להתלמד להתבונן בתרי"ג מצוות שלנו עד כמה הננו מקיימים אותם וכו' ויתכן כי אפי' חיוב יש לכתוב כל או"א ספר זכרונות מעשיו הוא כפי שכתב רבינו יונה בשערי תשובה שער א' ח', והוא מחייב לקרוא בספר זה כל היום, ויש ראייה על זה כי תנאים התנהגו כך, עיין שבת [יב,ב] בהא דר' ישמעאל בן אלישע [שהיה לו פנקס שכתב בו זכרון חובותיו, ע"ש].

ב. ע"י ההתבוננות באופן הקיום של תרי"ג מצוות והחסר לזה מגיעה המחשבה לידי הנסיון בציורי המידות בזה יש להיעזר בספרים המבארים סוגיות המצוות, ונתבונן כל או"א במדותיו הוא, ואם כי

מערכת המחשבה

אין ידינו מגעת עד לתקון המידות עלינו לכה"פ לרכוש לנו ידיעה ממהות מידותינו והבחינה בציורים אמיתיים וכוזבים במדות כנ"ל.

ג. להתקפת היצר מבפנים ומבחוץ אין ההתבוננות והעיון במידות מועילים, אך הגר"א בפ' משלי א, ב כ' [חידוש] חידוש גדול כי מקום המוסר הוא במצב של שליטת היצר⁷, וזה דורש מחשבה אחרת - "ואר"י בשם ר"י טובה מרדות אחת בלבו של אדם יותר מכמה מלקיות" (ברכות ז, א) וכביאור רב ניסים גאון [שם]: "מכלל שהמבין הוא הלב וכי הגערה מהניא בו טפי ממה דמהניא מלקות לגוף". מרדות היא גערה בלב, לא מחשבה שקטה ושלוחה, אלא כלשון רבינו יונה בחרטת שערי תשובה [שער א, יא] "ויגער בים התאוה ויחרב" שגערת אדם על עצמו בכוחה להחריב ים מלא של תאוה, והוא דוקא בשעת שליטת היצר שכמעט אין אדם יכול להפריד עוד בין האזור שלו לבין תאוותיו ויצריו ואז כשהוא גוער [בלבו] מראה הוא כי התרומם מעל לתאוותיו ובזה נחליץ כבר ולא שקע בה.

מרדות זו בלב היא ענין ההתפעלות, שהלב עצמו מתפעל מתוקף המחשבה, אשר בתורה מחשבה בלא התפעלות והתפעלות בלי מחשבה לא נחשבים. יש גערה שצווק על עצמו ויש בזה מקום להפעיל יראת העונש כדי להתגבר על התקפת היצר – עיין במשלי בפ' הגר"א סוף פ' ט"ו⁸.

ודרך אחרת להתפעלות היא לעורר את הנקודה שבלב, כל אשר בשם ישראל יכונה [יש בו נקודה] של קדושת הנפש אשר בגלל מיעוטה קוראים לה 'נקודה', ואם בלמדו מוסר נמצא מתרגש ע"י רעיון או מאמר סימן שנגע לנקודה זו שבלב, וע"י ההתרגשות אפשר להגדילה ולטפחה, וכשמגביר נקודה זו גם עוזר לו להשתחרר משליטת יצרו עליו.

שתי תוצאות ישנן לעסק ומחשבת מוסר.

תוצאה אחת, כי היודע ומשתמש בסוד המוסר איננו יודע מייאוש ועצבות. כי מקומה של חכמת המוסר הוא דוקא במצב שאדם אובד עצות.

תורה איננה מכירה בשום מצב מייאוש, ובתורה עצמה הננו מוצאים הלכות ודינים למצבים כאלה דוקא (כגון יפת תואר דקידושין מ, א), ועצם מחשבת וחכמת המוסר קולעת למצבים כאלה וכשרואה כי שם יד המוסר מגעת ופועלת ומונעת, לו אפילו רק חוט השערה מן החטא, אין לו עוד מקום ליאוש.

⁷ א"ה, וזה לשון הגר"א שם: לדעת חכמה ומוסר – ענין הספר הוא לדעת חכמה ומוסר, לידע חכמה שלא יפול ברשת היצה"ר אשר הוא פורש לרגליו ושלא יתפתה בפתויו, ומוסר – אם יצרו מתגבר עליו לייסר את עצמו ולשבור אותו, וכמ"ש (ישעיה מט) לאמר לאסורים צאו והיינו אותן שכבר ביד יצרם והם אסורים תחת ידו וגבר עליהם מאד יצאו ע"י המוסר, ע"ש.

⁸ א"ה, אולי כוונת רבינו שבביאור הגר"א שם עה"פ יראת ה' מוסר חכמה ביאר שע"י יראת העונש בא לידי מוסר ע"ש, והרי ביאר הגר"א הנ"ל הערה 7 שמוסר הוא לשבירת היצר הרע לאחר שנפל ברשתו, הרי שבשביל להתגבר על היצר שמתקיפו צריך הוא ליראת העונש.

אז אמר שלמה

ועאכו"כ אדם הקולע בלימודו לנקודה שבלב וזוכה להגדילה שאין לו שום מקום ליאוש ועצבות, ולהיפך שמחה גדולה היא עסק זה לאדם.

והתוצאה השנייה, המחשבה המוסרית היא התקוה האחרונה בדורנו היתום הלזה, להכנס לפנימיות התורה, להיות אדם פנימי, החש בעומק לבו ברצון התורה והמצוות אשר מקומם דוקא בלב, האמונה, יראה, אהבה, כי לולא חכמת המוסר אין שום תקוה להיכנס לזה. כי אין שום דרך אחרת מובילה לגנוזי הלב, וכדאי לייקר מאד חכמת ומחשבת המוסר...

מאמר שישי

מחשבה ומעשה

ד' ויקהל תשי"ב

השאלה העומדת לפנינו היא, מהו התכלית המכוון בחיינו המחשבה או המעשה.

"מחשבה" היא - בנדון זה - ה"לימוד" וה"כוונה", אשר הנושא לשניהם היא כח המחשבה באדם. ב"לימוד" השאלה היא אם הלימוד הוא רק כעין "הכשר מצוה" למעשה או אם יש לו ערך ותכלית לעצמו. וב"כוונה" בשעת מעשה, השאלה היא אם הכוונה היא עיקר המכוון או המעשה עצמו.

למוד ומעשה

חז"ל אומרים "לא המדרש עיקר אלא המעשה" (אבות שלהי פ"א) וכן מרגלא בפומא דרבא תכלית חכמה תשובה ומע"ט (ברכות י"ז) לכאורה דעה ברורה שהמעשה הוא עיקר.

ולעומת זה "ות"ת כנגד כולם" (פאה א א) ותלמוד גדול לרוב הדעות (עיין שלהי פ"ק דב"ק וקידושין) ושוב באבות "אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך **כי לכך נוצרת**" דהיינו דוקא ללמוד תורה נוצרנו. וכן בסנהדרין אדם לעמל יולד לעמל התורה עיי"ש בדף [צט,ב]. כי דוקא לעמל התורה שהוא עמל **המחשבה** בתורה נולד האדם.

מערכת המחשבה

ועוד זאת, כי המאמר הנ"ל דלא המדרש עיקר, אין אף אחד מהמפרשים הראשונים המבאר כי עיקר המכוון היא המעשה, וכולם מבארים בדרכים אחרות.

וה"מרגלא בפומיה דרבא" מבאר רש"י [ברכות שם], עיקר התורה שיהא עמה תשובה ומעשים טובים. לא שהלימוד מכוון אך ורק למעשה אלא שהתשובה ומע"ט **צריכים להיות כלולים בתורה** (על דרך "עד היכן תכלית יסורין" [ערכין טז, ב] דהכוונה הוא איזה שיעור של יסורים הכי קטנים כלול עוד במושג "יסורין", וכן כאן [תכלית תורה תשובה ומע"ט הכונה] שתשובה ומעשים טובים כלולים בחכמת התורה עצמה, ולולא תורה ומעשים טובים החכמה עצמה לקויה היא).

הרי ברור כי תלמוד תורה איננו כעין הכשר מצוה למעשים אלא מטרה עצמית. הרש"ר הירש ז"ל שהורה לפני מאה שנה בגרמניה "כי צריך ללמוד בשביל חיים" הוראת שעה הורה, אבל אין זו דעת תורה בלי ספק.

וצריך להבין מהו ענין תלמוד תורה ומהו ענין ה"מעשה" בדעת התורה.

תורה היא שכל אלקי, והאדם הלומד תורה זוכה לצורת האדם השלימה. לקבל שלמות הצורה נבראנו, והעמל המביא לזה הוא תעודת חיינו. שכלנו האנושי איננו שלמות, לקוי הוא עדיין ע"י קוצר מושגיו, חוסר הצורה, קלות ההטעיה בגלל שוחד ופיתוי הגוף, ועל כולם בגלל העדר דעת רצון ה'. רק תוה"ק משלימה את השכל ומרוממת את האדם לידי שלימותו האמיתית.

אך הצורה השלמה הזו צריכה עוד לעבור דרך כור הברזל של הגוף ולהתאמת במעשה. כשהלימוד אינו מביא לידי מעשים – הוכחה היא שהלימוד לא חדר אל תוך תוכו של האדם ולא הושלמה עדיין צורתו, וכי חכמת אדם כזה כוזבת היא⁹.

לימוד תורה – שלימות הצורה. מעשה – האימות והאישור כי אמנם צורתו הושלמה.

השמטה: [התורה נקראת] תורה **אור** – עולם של חכמה הרוחני [הוא עולם **מואר**], וניתן לנו דוקא בהיותנו בתוך הגוף שהוא **חושך**, כמבואר בהגר"א על "בורא חשך" [פירוש ר"א בהגר"א---], ודוקא מעשה הגוף **החשך** מאמת שאור התורה חדר אל קרבנו. זהו תפקיד הגוף: כור הברזל לשלמות הצורה.

"כל הלומד ואינו מקיים מוטב שנהפכה לו שלייתו על פניו ולא יצא לאויר העולם" (שמות רבה כי תשא), כפשוטו – כשלומד ואינו מקיים הרי לשווא ניתן לו הגוף, לשווא נשלח לזה העולם אשר כל עניני השלמת הצורה וקיומה ואימות שלה [הם] ע"י המעשים. לכן נח לו שנהפכה לו שלייתו, תחילת רקמת הגוף, על פניו, ולא יצא כלל לאו[י] עולם זה.

ועוד, "כל העוסק בתורה בלבד דומה כמי שאין לו אלוה" (ע"ז יז, ב) כי כל עסק התורה היא קניית הצורה השלימה האלוהית וכשאינו מקיים הרי אין לו צורה זו ודומה כמי אין לו אלוהים. לכן [אמרנו]

⁹ א"ה, אולי יש לבאר עפ"י מדוע בברכת אהבה רבה שהיא על תלמוד תורה אנו מתפללים גם 'לשמור ולעשות ולקיים', כי בלא זה חסר בעיקר תכלית התלמוד תורה.

אז אמר שלמה

ת"ת כנגד כולם, אדם לעמל תורה יולד, ואם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך **כי לכך נוצרת** דווקא. לימוד – תכלית עצמית, ואין גבול לרוממות עסק התורה ולגודל הרושם על כל העולמות שלכל דבר תורה שלכם כאן, כמבואר בנפש החיים שער ב', ובפרט הזוכה לחדש סברא וחידוש שלם לאמיתה של תורה. אך עיקרה של תורה שיהא עמה תשובה ומע"ט כי לולא זה אין תורתו של אדם שלמה, ויש בה דופי.

גדר התורה, דהיינו גדרי שלמות צורת האדם הם: מעשיו מרובים מחכמתו ויראתו קודמת, ולולי זה "אין חכמתו מתקיימת" אין קיום לחכמתו כאשר צורתו לא הושלמה לאמיתה.

צורתו של האדם צריכה להשתלם על דרך בנין: היסוד הוא – המעשה, וזהו "אין המדרש עיקר" דהיינו היסוד לבנין (כביאור המהר"ל) – אלא המעשה, שהיא היסוד. אך יסוד לבד עדיין איננו בנין כי עליו צריך לבנות את הבית, ובבית קובע לו האדם הדירה, הבית הוא הלימוד, וכמובן כי לימוד זה הוא לכל מקצועות התורה – ש"ס, לימוד היראה וטעמי התורה, כלומר חכמת האמת. ובלי יסוד נופל הבנין, ובלי מעשים ובלי יראה אין לחכמה קיום אצל האדם.

כוונה ומעשה

הלכה פסוקה היא: מצוות אין צריכות כוונה, ולעומת זה [תנן ב] משנה שלהי מנחות אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוון לבו לשמים. כלומר: המעשה נמדד לפי הכוונה. כנראה בקרבנות – בהם מדובר בסוף מנחות – הכלל הוא שהמעשה נמדד לפי הכוונה, ומה דנפסק דמצוות אין צריכות כוונה, הוא במצוה אשר שיעורן וחיובן מוטל עלינו חיוב מוחלט, לא בקרבנות נדבה.

ונראה שיש לחלק בין סוגי מעשים אלה לענין הכוונה.

במצוות כגון תפילין, ציצית, לולב, שופר, מצה, הכלל הוא דאין צריכות אפילו כוונה. מעשה המצוה עצמו כפי הציור – דבר שלם הוא, מצוה עם כוונה נכונה מצוה מן המובחר היא (עי' בסוגיא בשנים שאוכלין את פסחיהן [נזיר כג, א]) אך גם בלי כונה קיים המצוה. [כמבואר ב] ביאור הרמב"ן סוף בא "כי הקונה מזוזה בעד שני זוז כבר הודה במעשה בראשית, במציאות וחידוש העולם, ובהשגחה" כלומר: המעשה עצמו כולל כל אמונה ומידה טובה.

[אבל] מצוות כגון קרבנות נדבה אשר בהן הרשות ניתנה להמעט או להרבות טעונות דוקא כוונה, ועליהן נאמר ובלבד שיכוון לבו לשמים. חז"ל מביאים משנה זו גם לענין לימוד תורה (ברכות ה, ב) ובענין עבודת ה' בכלל (ברכות יז:) יען כי בעניינים אלו אפשר לצאת במועט, כגון הקורא ק"ש פעמים שיצא בזה גם והגית בה יומם ולילה, ומשמע דאם להמרבה חסרה כוונה וכן לממעט אין לו מצוה שלמה כל עיקר. כי אין לכמות חשיבות כלפי שמים. עיין שבועות ט"ו עה"פ ואעמידה שתי תודות גדולות "אלא גדולות במנין מי איכא חשיבותא כלפי שמיא" עיי"ש, ובתוס' שם ד"ה ללמדך [כתבו] וז"ל לא ה' לו להתפאר כיון שהמצוה בזה כמו בזה אם מכוון לשם שמים, עכ"ל, כלומר דאם חסרה הכוונה יש כאן חסרון בעצם המצוה, והא דאחד המרבה ואחד הממעט הוא דוקא כשיש

מערכת המחשבה

לשתיהן אותה כוונה לש"ש, נמצא דמיונות כהאי גוונא מודדים לפי האיכות דווקא דהיינו לפי הכוונה, ובלעדי כוונה אין כלום, דבזה מה הוא נותן לבו"ע? נדבה? אינו בא לצאת ידי חובה אלא לבו נדבו לתת – והכוונה לשם שמיים אין לו? אתמהא! הרי כלום לא נתן.

על דרך זה נבין משאחז"ל באבות [ב,ב] והעוסקים עם הציבור יהיו עוסקים עמו לש"ש, ונראה כי אין זה זירוז בעלמא אלא לומר דבעוסקים עם הציבור לא שייך לסמוך על הא דמתוך שלא לשמה יבוא לשמה, כי אדרבה אם אינו עושה לש"ש יש לו לחדול מעבודתו, כי אם אינו מכוון לבו לשמים אין חשיבות למעשהו. וזה ברור הוא כי העולם אינו צריך למעשינו דוקא: הרבה שלוחים למקום, הבו"ע יכול לתקן את עולמו בלעדינו, ומעשינו אינם אלא לאמת ולהשלים צורת האדם שלנו, זהו סוד הגוף שנברא לנו לחיינו עלי אדמות להיות כור ההיתוך לשלמותנו ע"י שנעמיד ממנו מעשים¹⁰.

שכר למעשה ולכוונה

בזה יובן מה שכתב הרמב"ן על העקדה [בראשית כב,א], כי הבו"ע בודאי ידע טובת לבו של אאע"ה, אלא שהוא יתברך רצה לתת שכר מעשה טוב, לא שכר לב טוב, ולזה הוא מנסה את האדם לטובתו. סוד חיינו עלי אדמות הוא הגוף דוקא, לכן כל (מעשה)[מחשבה] טובה צריכה עוד אימות ואישור מצד הגוף, ע"י המעשה, ולכן יסוד השכר הוא דוקא **המעשה הטוב**.

מחשבה וכוונה טובה בלי מעשה היא חסרת משקל: רק אחרי נסיון העקדה נאמר לאאע"ה "עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה", דהיינו כי מחשבת היראה שלו אמיתית היא, וכן ברבינו יונה [כתב על הפסוק] משלי יב, כב **ועושי** אמונה רצונו [כתב: לא אמר 'שפתי אמונה'] כי לא יספיק מן האמונה הדיבור וההגיון בלבד עד שידבר בפיו ובידיו ימלא עיין שם.

כי גם מעלות הנפש כמו אמונה, אהבה, יראה, צריך לאמת במילוי ידיים.

לכאורה יש להבין ציווי תוה"ק "ואהבת את ה' אלקיך" איך צריך לצוות על אהבת ה', ומאידך איך אפשר להכריח לאהבה. אך בפשטות יש לומר שהחידוש שם הוא ה**שיעורים** של אהבה זו: בכל לבבך וכו' בשני יצריך גם ביצה"ר, וזה חדוש, כי גם במצבים של שליטת היצר יש מצוות ומציאות אהבה, ועל הפסוק בכל נפשך ובכל מאדך ידוע מאחז"ל, כי במה שחביב לאדם ביותר עליו לאהוב, כי רק זה אימות, ומילוי ידיים של אהבה, כי יסוד השכר הוא סוד הגוף, וסוד הגוף מחיים מעשיים דוקא¹¹.

¹⁰ א"ה, אולי יש להביא ראיה לדברי רבינו ממש"כ הביאור הלכה בסימן לח ד"ה הם ותגריהם לגבי דין עוסק במצוה פטור מן המצוה, שיש חילוק בין העוסק במעשה מצוה עצמו שבוה אפילו אם עיקר כוונתו לצורך פרנסתו נחשב עוסק במצוה, אבל העוסק בצרכי ציבור ובמכירת תפילין וכדומה אינו נחשב עוסק במצוה אלא אם עיקר כוונתו למצוה ולא לשכר, כי כיון שעצם הפעולה אינה מעשה מצוה רק ע"י מחשבתו לשם מצוה מיחשיב לעוסק במצוה, עיי"ש.

¹¹ א"ה, אולי שייך לדברי רש"י (דברים ו,ו) עה"פ ואהבת את ה' אלקיך... והיו הדברים האלה – "ומהו האהבה? – והיו הדברים האלה, שמתוך כך אתה מכיר בהקב"ה ומדבק בדרכיו". הרי שאין האהבה לעצמה נחשבת לעצמה אם אינו מאמת אותה בפועל 'והיו הדברים האלה... ומדבק בדרכיו'.

אז אמר שלמה

סוף דבר, בחיינו עלי אדמות "חיים" מחייבים גוף ונשמה ביחד ו[אילו] פירוד ביניהם זהו מצד עוה"ז מיתה, וכן בעבודת האדם החיוב הוא "וחי בהם", דהיינו לבנות חיים של שלמות, צורת האדם ברוחניות, ואימות הצורה בגוף, במעשה, ושניהם יחד הם "חי בהם", ומחשבה ומעשה נחוצים לחיי תורה כמו נשימה ואכילה בחיי עוה"ז, והעובד במחשבה ובמעשה גם יחד חי יקרא. ע"כ.

מערכת הנתינה

מאמר ראשון: שלמות ותיקון עולם

מאמר שני: נותן ומקבל

מאמר שלישי: נותן ומקבל – ב

מאמר ראשון:

שלמות ותיקון העולם

ש"ק ויקהל

לפי המסגרת הקבועה לאדם – השלמת צורתו במחשבה והאימות למעשה [עייין לעיל סוף מערכת המחשבה] – יש להבין מה אדם חייב להכליל [הציבור], האם יסתגר בד' אמותיו וכל עסקו יהיה לו רק עם עצמו, בלי כל קשר עם העולם? (באמת מעשים צריך לעשות לא לשם השתלמות אלא מפני שכך צריך לעשות, מה שלמד והכיר שהוא האמת הנכון צריך לעשות בגלל האמת).

בתורה יש שלושה גדרים המחייבים את האדם לדאוג לתיקון העולם כל אחד לפי דרגתו - מבלי לצאת מהמסגרת, מבלי להשתתף ב"עסקנות" ומבלי להשלות את עצמ[נ]ו כאילו בלעדינו אין העולם מתקיים - ג' חיובים מוטלים עלינו:

א. הרמב"ם בספר המצוות במצות אהבת ה' [מ"ע ג] מבאר כי האוהב את ה' מוכרח לדאוג שגם העולם יאהב אותו ויכירו, כי זהו מטבע האוהב, כענין אאע"ה שהפך את העולם כולו באהבתו וזה "אהבהו על הבריות", כל אדם לפי דרגתו באהבת ה' חייב ל"אהבהו על הבריות", להפיץ דעת ה' בעולם, הגדול לפי גדלו, הקטן לפי קטנו.

ב. הרמב"ם בביאור איסור חילול השם בסהמ"צ [ל"ת סג] ובהלכות יסודי התורה [פ"ה הי"א] מבאר כי אחד מגדרי חילול ה' הוא שאדם לפי מדרגתו נכשל בהנהגה ומרחיק בזה בני אדם מעבודת ה', הרי

אז אמר שלמה

כל הקרב קרוב אל עבודת ה' חייב לתת דוגמא חיה לעולם, שיראו ויכירו עליו "אשרי בני אדם הלומדים תורה, אוי לו לאדם שאינו לומד תורה".

חוב זה מוטל על כולם על כל בר בי רב הצעיר ביותר ועל גדול בתורה – כי המשפיע היותר גדול אינו העסקן המארגן והמטיף, אלא הדוגמא החיה. וזה מחייב הנהגה מיוחדת, אשר לולא חוב זה היה אולי יכול להקל לעצמו במקרים שונים, כגון רב [שאמר] דלדידי הוי חלול השם אם הלך ד"א בלא תורה ותפילין (יומא פ,א), ומצד עצמו יתכן שהיה יכול להקל, אלא בהיות זה מדרגתו בחילול ה' כבר אסור לו להקל בזה לעולם. (ונראה דמה שאמרה הגמ' בכמה מקומות "אדם חשוב שאני" [הוא] ג"כ מטעם זה).

ג. הדין של ישראל ערבינן זה לזה מחייב כל או"א מישראל למחות על כל חטא הידוע לו כאשר יש בידו למחות, ואף הוא נתפס בעוון שהיה יכול למחות כנגדו.

דין זה של "מחאה" אינו תלוי במצות "תוכחה" אשר עליה נאמר ((ערכין טז,ב) תמיהני) אם יש בדור הזה הידוע (למחות)(להוכיח) מחמת רוב עוונות אשר בידו, עד שאין מקבלים מאתנו תוכחה – [מה שאין כן] "מחאה" היא דין של ערבות אשר הרוצה להפטר מהעונש הרבוי עליו בעד מעשה חברו צריך למחות, ודבר זה תלוי בזה אם יש בידו למחות כל אחד ל[פ]י השפעתו על חברו שכניו וקרוביו, צעיר בחבורתו, גדול בעיר[ו] ומדינתו.

ד. מלבד זה הרי תכלית כל מדות התורה היא חסידות היינו לעשות נחת רוח ליוצרו שהיא מדה המהפכת את כל תפיסת החיים, מהציפייה לאושר גשמי ורוחני, בעוה"ז ובבא, אל הדרישה לתת חסד ונחת רוח, להיות מעיין המתגבר – מהמקבל נהיה נותן, וזאת היא התכלית בכאן.

הרי [שיש בזה] מצוה, ולא, וערבות, אלה מקשרות את האדם לפעולה למען הכלל, מבלי לצאת ממסגרתו, של השתלמות והתאמתות, וזוהי הגישה הרוחנית לעבודת האדם בעדו ובעד כל בית ישראל.

אך תמיד על האדם להשאר בתוך המסגרת, [כ]אדם פשוט, ועיקר עבודתו שלמות הצורה והאימות שלה.

עבודה היא לבעל מעלה למעט את עצמו ע"ד "כי אתם המעט מכל העמים", ומאמר חז"ל ע"ז [חולין פט,א]. וכן איתא לדינא דמלך כיון ששחה אינו זוקף, וכה"ג שוחה כל ברכה, עיין בברכות [לד,ב], דהיינו לעומת מעלתו עבודה מיוחדת עליו להכניע א"ע להישאר בתוך מסגרת האדם.

מאמר שני

נותן ומקבל

ד' פקודי

הכלל הכולל את כל המדות הטובות הוא שהאדם הוא בבחינת "נותן" וכלל המידות הרעות הוא שהאדם בבחינת "מקבל", דהיינו שכל שאיפת חייו, הרצון הכללי שבו, הוא – לקבל תענוגים. תאוות, כסף וכבוד.

אם יצויר שאדם יתקן רצון כללי זה לגמרי – לא תשארגה בו מדות רעות.

"שלי שלך, ושלך שלך" לפי ביאור רבינו יונה ישנן בו שתי מעלות, אחת שהוא שונא מתנות, אינו רוצה ליהנות מזולתו, והשנייה – נדיבות לב שרוצה להנות את זולתו משלו, ושתי מדות אלו ביחד הן תכונת החסיד, וההיפך [הוא] הרשע שמצד אחד הוא אוהב מתנות ומאידך אינו נותן.

בתכונות אלה של נותן ומקבל כלולות כל המידות, אף [אותן] שלא ניכרת תכונה זו בגלוי בהן, בתאוה – גלוי הרצון לקבל, גאווה – פירושה שאדם מתהלל בחכמתו ובגבורתו דהיינו ג"כ ענין של רצון לקבל בעד מעלותיו. בקנאה הרצון יותר נעלם, אבל גם היא נובעת מאותו מקור, או שאינו רוצה שלחבריו יהיה או שאני רוצה שלי יהיה מה שיש לו, וכך כל המדות הרעות – היסוד [הוא] של אנוכיות.

איתא בנדרים (דף כד) לאו כלבא אנא דאיתהנא מינך ולא תהנה מינאי, לאו מלכא אנא דתהנא מינאי ולא אתהנאי מינך, עיי"ש, אלה הם שתי הקצוות שבנבראים, הכי נמוכים - כולו "מקבל", והכי חשובים - כולו "נותן", מלך.

אדם חשוב איננו מקבל – עיין קדושין [ז,א] בהא דאמר הוא ונתנה היא דמקודשת באדם חשוב "שאין דרכו לקבל מתנות" [רש"י שם] ובההיא הנאה דמקבל ממנה מקודשת, כי אדם חשוב "נותן" הוא ואינו מקבל.

ולא רק בגשמיות, שתי תכונות אלו, אלא גם ברוחניות: שם המקבל הוא "העושה שלא לשמה", כלומר דכונתו בעבודתו הרוחנית היא – לקבל מה לעצמו, "והנותן" – עושה לשמה.

בתורה [מצאנו (אבות ד,ה)] "עושה אותה קרדום לחפור בה" לרכוש לו כבוד וכסף ע"י חכמתו, ואפילו בדרגת נבואה יתכן שיהיה עוד שמץ מתכונה זו, הגם [שזה] במדרגה שאין לנו מושג בה בקדושתה וטהרתה, אך חז"ל גילו כי "ויחזו את האלקים [ויאכלו וישתו]" כאילו אכלו וכאילו שתו [עיין רש"י שמות כד, יא], שהסתכלו בו בתוך לב גס, שהיה שם משהו מעין שמץ של רצון לקבל, כעין אכילה.

ובמצוות – אמרו חז"ל [הוריות י,ב] שנים שאכלו פסחיהם זה אכל לשם מצוה וזה לשם אכילה גסה – נאמר ע"ז ופושעים יכשלו בהם, כי יתכן לקיים גם מצוות לשם אנוכיות "ולקבל" תענוג גשמי.

אז אמר שלמה

גם בשאיפה לעוה"ב שייך שאיפה לקבל, גם הכוונה לזכות לעוה"ב או להינצל ממשפטי הרשעים יש בה עוד משום אנוכיות, אם כי [זוהי] אנוכיות עדינה, והמעשים שהוא עושה מתוך שאיפה זו הם נעלים – אבל עצם הכוונה הינה עדיין בבחינת "מקבל".

רק מעשה שהוא אך ורק למען האמת והחסד, הוא הינו נתינה אמיתית.

בדרך התפתחות האדם הרי נוצר בו יצה"ר מיום הוולדו, יצה"ר הוא הוא הרצון לקבל, וכל משך זמן ילדותו רצון זה שולט עליו, ובודאי כך הוא רצון הבו"ע שיתוקן בתקופה זו רצון זה, עד ש[כשנעשה] בן י"ג מתעורר בו יצה"ט, שכל, מתחייב אז בתורה ומצוות שהן הן חינוכו של אדם להיות "נותן".

רצון התורה שהאדם יהיה טוב בין אדם לחבירו ובין אדם למקום, כי יש אשר אדם צדיק בין אדם למקום אך אינו טוב לבריות, זהו צדיק שאינו טוב, אשר עדיין אינו "נותן" גמור, ומה שהוא נותן "למקום", הוא תובע "לקבל" מהבריות. וכן להיפך יש רשע שאינו רע - "נותן" הוא לבריות אך אינו "נותן" למקום (קידושין מ.).

ורצון התורה שהאדם יאחד בקרבו דוקא שני חלקים אלה, שיהיה צדיק טוב, דהיינו **כולו נותן**.

מובן לנו ענין הנתינה בין אדם לחבירו כי שם נדרש אדם באמת "לתת": הלא רואים כי הזולת חסר, הוא חולה, או חסר חכמה או חסר משפט, או זקן, וכל זה מחייב "לתת" וקל לנו שם [להבין] מושג זה. ובאמת אמר ר"ע לקיסר, כי הבו"ע ברא את העולם במתכונת זו שיהיו עניים בכדי שיזכו הנותנים, וזהו בנין אב לכל ענין "בין אדם לחבירו" אשר גם שם הכלל הוא כי הבו"ע הוא כל יכול ובעצמו יכול לרפאות חולים ולהעשיר עניים, ובאמת הצורך "לתת" אינו בשביל המקבל אלא בשבילנו, כי מתכונת העולם הוא שנתלמד בו להיות "נותנים".

יותר קשה לנו להבין מהי נתינה בין אדם למקום, היינו "לעשות נחת רוח ליוצרנו" כמוש"כ בקרבנות ריח ניחוח לה', נחת רוח לפני שאמרתם ונעשה רצוני.

ואם כי יסוד מוסד הוא בכל גוונא כי הבו"ע אינו זקוק ח"ו לנתינה מאתנו, ובכל מקום שהננו מוצאים מאמר כעין זה, אין המכוון אלא למען האדם, אבל [עדיין] דבר זה צריך הבנה, מה שייך "נתינה" כלפי הבו"ע.

סוגיא ערוכה היא בברכות לה, א שאסור להנות מעוה"ז בלי ברכה, ומובא שם עה"פ גוזל אביו ואמו שנהנה בלא ברכה גוזל את הקב"ה וכנסת ישראל, דהיינו שגוזל את הברכה מהקב"ה ואת השפעת הברכה הבאה ע"י הברכה מכנסת ישראל.

הרמב"ן בקדושים מבאר דבר זה בענין הנותן מזרעו למולך, שנאמר כי הוא מטמא את מקדשי, עיי"ש, שמביא הגמ' הנ"ל וכו' **כי החפץ ביצירה שנברכו עליה לשמו הגדול** משם יהיה קיום לעולם ואם לאו **יתעלה בשמו הגדול ותסתלק השכינה מישראל** וכ"ש כשיקריב הפרי למולך וכו' עכ"ל. קשורה ההשפעה בברכותינו לבו"ע, וזהו החפץ ביצירה – הננו לומדים בזה, כי על האדם להיות "נותן" ברכה לבו"ע בעד כל פרי שהוא נהנה ממנו, ובשום אופן לא "לקבל" בלי נתינה, יתלה הבו"ע את השפעת

מערכת הנתינה

ברכתו ע"י העולם בדוקא בברכותיו, ובלעדי הברכה שלנו – מסתלקת השכינה ממנו **הרי השכינה שורה רק על "נותנים"**.

העושה עוה"ז לבית אכילה, חטוף ואכול חטוף ושתה – עליו אין השכינה שורה, ועוד הוא גורם לה להסתלק מן העולם, אה הוא לבעל משחית הוא.

וזוהו החפץ ביצירה לא כוונה צדדית, אלא עצם תיקון האדם ועצם העבודה בעוה"ז, להיות "נותנים", לכן דוקא זהו הסיבוב: אדם מקבל פרי – עליו לברך, הקב"ה מקבל ברכה, ומשפיע טוב השכינה עליו.

בודאי אין הקב"ה זקוק לברכותינו כדי שישפיע עלינו מטובו אלא **שלמותנו** היא זו, על האדם להיות "נותן" בכל, אפילו מול בוראו.

וראיה לזה כי אמנם **שלמות האדם** היא זו, ולא אחרת, ממה דמבאר רש"י סוף ברכות [סג,א] שהתקינו לומר ברוך ה' מן העולם ועד העולם כדי שיתלמדו בפרוודור זה לברך להקב"ה בעוה"ב (עיין בברכות [שם]), הרי דגם בעוה"ב מברכים לבו"ע וכל עניני הברכות בעוה"ז הוא ענין של התלמודות כדי לדעת איך לברך בעוה"ב, ו[הרי] שם בודאי הוא בשביל האדם עצמו, מבלי להכנס לשאלה מה שם פועלת הברכה.

בעומק ביאור לענין הברכה, עלינו להתבונן כי תכלית הכל היא להיותנו דבקים בבורא עולם יתברך, אבל איך להתדבק בו יתברך דביקות רוחנית? הלא כל מושגנו של דבקות כולם גשמיים הם, ולצייר דבקות רוחניות אין יד דמיונו מגעת.

מה שאמרו חז"ל [במדב"ר כב,א] בזה הוא: ובו תדבק, וכי איך אדם דבק בה' והלא אש אוכלה הוא אלא הדבק בדרכיו, הוי דומה לו, מה הוא חנון אף אתה הוי חנון וכו'. בהתדמות האדם לבו"ע הינו דבוק בו, כי דביקות רוחנית תתכן רק בהשתוות הצורות של הדביקים במידת מה, כל אשר אדם מתדמה יותר אל הבו"ע ית' – יותר הוא דבוק בו ויותר קרוב הבו"ע אל האדם.

הבורא ית' הינו כולו "נותן" לעולמו שפע רב של רחמים וחסדים וכל מדה נכונה, וכדי להתדמות גם על האדם להיות "נותן" כולו, וככל אשר האדם יותר "נותן" יותר הוא קרוב לבו"ע, ההתדמות הכי נכבדה אשר תתכן.

זה נראה בע"ה בביאור הרמב"ן הנ"ל, כי החפץ ביצירה הוא שיברכו עליה היינו שנהיה "נותנים" ברכה לבו"ע, וכל אשר אנו נותנים יותר ברכה לו יתברך הננו מתדמים לו יותר, כי נהיינו "נותנים", ויותר הוא יתברך מתקרב אלינו ואל העולם כולו ומשרה שכינתו עלינו, ואם האדם נהיה "מקבל" מסתלקת השכינה מכאן כי המרחק בין הבורא יתברך "הנותן" לבין האדם אשר מהותו "חוטף ואוכל חוטף ושותה" – עצום הוא המרחק הזה, ואין השכינה יכולה לשרות אתו בכפיפה אחת.

[וזוהי] הערה נוראה בעבודה הגדולה של "ברכות" שהיא – להיותנו "נותנים", שזוהי כל התכלית.

אז אמר שלמה

מאמר שלישי

נותן ומקבל (המשך)

ש"ק פקודי

התברר לנו כי תעודת האדם בעולמו להיות תמיד בגדר "נותן" ולזה מביאים אותו תורה ומצוות וזה כל ענין עוה"ז – והנה מאידך האדם כולו "מקבל", כי מהתחלתו לית ליה מגרמיה כלום, ואיך זה לא יהיה בגדר "מקבל", איך זה יקבל בתמידות מאת הבו"ע כל טוב ולא יהיה "מקבל" מהרגל וטבע?

זה מלמדים אותנו חז"ל בבמדבר רבה (מטות פרשה כב ז):

"ג' מתנות נבראו בעולם, זכה מאחת מהן נטל כל חמדת העולם, זכה בחכמה - זכה בכל, [זכה בגבורה זכה בכל, זכה בעושר זכה בכל] וכו', אימתי בזמן שהן מתנות שמים ובאות בכח התורה אבל גבורתו ועשרו של בשר ודם אינו כלום וכו', ומתנות אלו בזמן שאינן באין מן הקב"ה סופן להיפסק ממנו, שנו רבותינו שני חכמים עמדו בעולם [אחד מישראל ואחד מאומות העולם, אחיתופל מישראל ובלעם מאומות העולם] וכו' ושניהם נאבדו מן העולם, וכן שני גבורים וכו' [שמשון מישראל וגלית מאו"ה ושניהם נאבדו מן העולם] וכן שני עשירים וכו' [קרח מישראל והמן מאו"ה] ושניהם נאבדו מן העולם, למה, שלא היה מתנתן מן הקב"ה אלא חוטפים אותה להן עכ"ל.

וכבר קשה פשטות המאמר דאיך זה "חוטפים" מעלות, הלא הכל הוא מאת ה', ובפרט אלו הששה המנויים שם ביניהם בלעם אחיתופל שמשון, אשר על זה יש כבר פסוקים שלמים שמאת ה' היה ולמה ניתן לבלעם חכמתו, ועל שמשון בישר המלאך למנוח, והדברים תמוהים לכאורה.

והנה במאמר זה גילו חז"ל איך על האדם לקבל מה שהבו"ע נותן לו.

ובודאי לא שייך "חטיפה" בעולם אשר כולו רצון ה' וכולו למשפטו עומד כי הכל עבדיו, ומה שנאמר שם הוא על **אופן הקבלה** נאמר. כל מה שהבו"ע נותן הוא **מתנה** לאדם וכך הוא צריך לקבלו, כמתנת חנם אשר אין עליו שום זכויות ותביעות ואינה מגיע לו כלל וכלל, רק חן וחסד מאתו יתברך, ומי שאיננו מקבל את הכל על דרך זה אלא כדבר המגיע לו – **הוא הוא החוטף**.

מביאים שם חז"ל הכתוב בירמיה ט, כב "אל יתהלל חכם בחכמתו [ואל יתהלל ה]גבור בגבורתו [אל יתהלל] עשיר בעושרו, כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי וכו'", זאת אומרת, כאשר יתהלל החכם בחכמתו הינו חוטף את חכמתו לעצמו כאילו איננו מתנה מן הבו"ע אלא דבר שהוא חוטף.

מערכת הנתינה

על דרך משל, כשמגשים ארוחה והמלצר מוכן לשים בפניו על השולחן הוא מזדרז וחוטף את המנה מידי המלצר, אשר בודאי המלצר **הגיש** לו אלא ש[הוא] לא **קבל** ממנו רק **חטף** ממנו את חלקו, [כך] כל מה שיש בעוה"ז בריה ומעלה טובה אין זה אלא מתנה, צריך לראות ולהתבונן איך הבו"ע מגיש הכל לפנינו ומניחו על השולחן.

גדר מתנה - שאנו המקבלים, לא שאנו נירשה לעצמנו.

זה [נאמר] על שמשון שופט ישראל אשר סוד גבורתו היה סוד נעלה, אלא שהיתה [לחז"ל טענה עליו] וקראו זה שהוא "חטף את [גבורתו]" כי הקבלה לא היתה כתקונה.

כלומר, המקבל מתנה **כמתנה** אינו מרגיש **עצמו**, אינו מערבב עצמותו עם המתנה לומר שהיא [מגיעה] לו. נשרש מדת הרעה לומר מגיע לי שזהו גבורתו היא, שהוא חכם ועשיר. (שרש מדת הגאווה [היא] לחשוב שהמעלה היא עצמותו של האדם). אלא [עלינו] להחזיק מתנה זו כמתנת חנם (ואתחנן אל ה' – בקש מתנת חנם אע"ג שיש לצדיקים במה לתלות [רש"י דברים ג, כג]).

ב.

אדמו"ר זי"ע מקשה על הרמב"ן הכותב: "העשיר לא ירבה" בפרשת שקלים היא מצוות לא תעשה: הלא כל התורה כולה הנה תבלין ליצר, כי לאו בא לתקן את האדם. לאו זה – איזה תיקון יש בו. הלא מדה טובה היא שהעשיר רוצה להרבות בנתינה.

[התשובה היא:] בזה הנו מתדמה כי לו נאה ולו יאה לתת הרבה, כי איך זה יתן אותה נתינה כמו העני הנבזה [בעיניו] ולא ייבדל ממנו ע"י נתינה רבה. ע"י נתינתו הוא רוצה להתבלט ולהבדל מההמון ולשם זה כדאי לו להרבות, וכך תכונת כל בעל מעלה, להרבות במקום שכדאי לו למען [חזק] את השפעתו ולהתבלט בזה.

גם החכם אותה תכונה יש לו, ומצינו במתן תורה שנאמר [שמות יט, כב] וגם הכהנים הנגשים אל ה' יתקדשו "ולא יסמכו על חשיבותם לעלות" (רש"י), בודאי ביודעים – כוונתם אך ורק לשמוע יותר מדברי ה' – והתורה מגלה להם כי ברצונם להתקדם יותר ולשמוע יותר הינם "סומכים על חשיבותם" ... יש בזה שמץ של רצון להתבלט ולהבדל מהמון העם להראות חשיבותם (עי' חבר מאמרים מאמר יט).

ואנו נקטש בע"ה דברי אדמו"ר זי"ע בהארה אחת: רש"י כתב [על הפסוק] "וגם הכהנים הנגשים אל ה' יתקדשו": יהיו מזומנים להתיצב על עמדם. רש"י נוטה כאן מדברי התרגום שמתרגם: יתקדשון, לעומת הפסוקים הקודמים ששם מתרגם וקדשתם "ותזמנינו" (פסוק י), ויקדש את העם (פסוק יד) וזמין ית עמא ורש"י כתב בפסוק [יד] וזימנתם שיכינו עצמם, וכאן אצל הכהנים שהתרגום מתרגם 'יתקדשון' מבאר רש"י שוב 'יהיו מוכנים להתיצב' שגם כאן מבאר קדושה אל הכנה.

ונראה כי רש"י מבאר שזוהי מהותה של **קדושה**, להיות מוכנים להתיצב על עמדם.

אז אמר שלמה

מתברר מזה, כי מדה זו – להשאיר בתוך ההמון "בתוך עמי אנכי יושבת" לא "לסמוך על חשיבותו לעלות" – זהו ממהות הקדושה.

כי תכונה זו, לא לקחת כלום בעד מעלתו, אף לא לקחת זכות יתר בשמיעת דבר ה' בהסתמך על חשיבותו, זוהי קדושה.

אכן שורש הקדושה הוא – להיות "נותן" ולא להיות "מקבל" וחוטף ולוקח זכויות לעצמו.

ונראה, כי שורש הטומאה הוא ענין זה של רצון לקחת ולקבל לעצמו, כוחות הטומאה צועקים הב הב ולוקחים לעצמם, וזה מציאות הגוף, שהוא (לפי) כל מהותו ותכונתו חד - לקבל לעצמו, ולעומת זה כל מהותה ומציאותה של קדושה לא לקחת "לעצמו" אלא לתת תמיד לזולתו.

ג.

בזה נבין בע"ה את הרמב"ן בענין נדבת המשכן שנאמר שם "כל נדיב לבו יביאה את תרומת ה' זהב וכסף ונחושת" (שמות לה ד-ה): "ועל דרך האמת הוא יביאה את תרומת ה' כמו עם תרומת ה' שיביא התרומה העליונה בסוד ויקחו לי תרומה, ולרבותינו מדרש ב"ותפתח ותראהו את הילד" שראתה עמו שכינה" (עיין בזה מאמר נ – תשי"ג).

איך נכנסה השכינה אל המשכן? כל נדיב לבו עם תרומתו הביא שכינה!

ויתבאר דבר נפלא זה לפי הנ"ל כי יסוד הקדושה הוא הרצון לתת היינו נדיבות הלב, והרבה בארנו במאמר הקודם כי במידת הנתינה מתדמה האדם לבוראו עד כדי דביקות, כי ברוחניות לא שייך "דביקות" כי אם בדמיון הצורה, וזה במה שהאדם כלו "נותן" נדיב לב ובוזה האדם מקרב את השכינה אל העולם, ו[כ]מבואר ברמב"ן קדושים בהא דאת מקדש ה' טמא של הנותן מזרעו למולך.

התרומה עצמה, זהב וכסף ונחושת, הוא ה"מעשה" של הנדיבות, והנדיבות עצמה היא הנתינה הטהורה. שאדם כולו נותן ובוזה הנו מתדבק בהבו"ע ית' ומקרבו אל העולם עד שמביא עם תרומתו קטע של שכינה (א שטק שכינה) אל המשכן.

הערה: עיין מדרש אסתר פ"ז ר' פנחס אומר שני עשירים עמדו בעולם אחד לישראל ואחד לעכו"ם ולא עמד להם ממונם אלא לרעתן קרה בישראל שמצא אוצרות של כסף וזהב שהטמין יוסף, נעמן בעכו"ם לקח אוצרות מלכי יהודה. נראה דלא כפ' הביאור הנ"ל עכ"ל.

מערכת האמת

מאמר ראשון:	לעבדך באמת
מאמר שני:	לעבדך באמת – ב
מאמר שלישי:	אמת בחיי הכלל ישראל
מאמר רביעי:	"אמת מארץ תצמח" – תושבע"פ
מאמר חמישי:	תורת אמת מול 'אחיזת עיניים' של חכמת יוון

מאמר ראשון

לעבדך באמת

ד' בלק תשי"ג

רצון ה' היה לברוא את העולם באופן שתהיה [בן] השפעה ובית קבול. נשמה – וגוף, פנימיות – וחיצוניות, ושניהם ביחד מהווים את החיים בעוה"ז...

למה היה הכל יכול ית' זקוק בכלל לכלי? האם נבצר ממנו לברך בלי כלי?

אלא רצון הקב"ה שהעולם יתנהל על דרך השפעה וקבלה, ו[בשביל] לקבל צריך בית קיבול.

כן הוא גם בעבודת ה', בתורה, אי אפשר לחשוב כי הכל הוא אך ורק "פנימיות" כל התכלית וכל העבודה, כי פנימיות בלי חיצוניות היא כמו נשמה בלי גוף, שאין לזה קיום בעולמנו. וכן כמובן גם חיצוניות בלי פנימיות שלא מתקבלת התוצאה הדרושה.

"תכלית חכמה – תשובה ומעשים טובים". מגדרי חכמת התורה הוא שיבוא עמה תשובה ומעשים טובים, כי חכמה בלי מעשה – אין לה קיום.

אז אמר שלמה

לא נעסוק כאן בשאלה מה הוא העיקר, חכמה או מעשה, עלינו לדעת כי היחס בין החכמה ובין המעשה הוא בדיוק כמו היחס בין הנשמה והגוף. כדי שיהא קיום לחכמה, צריכה יראת חטא להיות קודם לה, מעשיו צריכים להיות מרובים ממנה, ולהיפך, גם אם עושים מעשים, אך הם ריקים מכל תוכן, אין כל כוונה לא בפרטי המעשים וגם לא בכלל שאיפה כללית, וקבלת עול או אמונה, שגם אז לא תצא הכוונה הדרושה.

והנה ישנן בעבודת ה' חובות כלליים, תרי"ג מצוות, הלכות ודינים המוטלים על כל ישראל בשווה, ועלינו לקיימם בלי הבדל צורת הקיום. מלבד זה ישנם ענייני עבודה אשר בהם נבדל אחד ממשנהו אשר כאו"א מוכרח לעבוד את עבודתו כפי מה שהוא אדם, כגון עניין קידוש השם וחילול השם, התלוי בדרגת האדם וחשיבותו, ובדברים אלו צריך כאו"א לדעת את מעלתו, להכיר את מקומו, ולקבוע לו את דרכו ועבודתו. על כאו"א לדעת את "התכלית" שלו לעבודה...

היחס שבין חיצוניות ופנימיות שבהנהגת האדם צריך להיות מדויק. החיצוניות, המעשה, צריכה להיות מקבילה בדיוק למצבו הפנימי. כשהיחס מדויק ומקביל זהו "אמת", אך אם המעשה, ההנהגה החיצונית, היא גבוהה מדי ביחס למצבו הפנימי של האדם, למדרגתו, הרי זהו "שקר".

האמת של האדם היא התאמה בין הפנים והחיצון שלו.

אנו מתפללים "וטהר לבנו לעבדך באמת" משמע שתתכן "עבודה בשקר", איך נבין זאת? הלא "עבודה" פירושה עבודת ה', ואיך היא יכולה להיפך עבודה בשקר?

אך מצינו בגמ' שלהי פ"ב דברכות (דף [טז,ב] עיין שם), לא כל הרוצה ליטול את השם יטול, בענין תפלת ערבית של חתן, [ויש לתמוה] הלא מדרגה היא ומעשה טוב של יראת שמים? ורש"י כתב שאינו עושה אלא להתגאות להראות שיכול לכוון, אם לא שהוא מוחזק כחכם וחסיד! זאת אומרת, שאם המעשה אינו הולם את מדרגתו שאינו בדרגת "חכם חסיד" – אזי בהכרח המעשה הוא שקר. אינו "עובד – באמת" כי מעשה זו נובע מגאווה, זו משחק בכוונה לא עבודה ולא אמת.

ובב"ק נט,א עי"ש שם באדם שלבש נעלים שחורות כאבילות על החורבן (עיין שם הסוגיא) ומה ראייה היא שהוא יוהרא – סתם בעל גאווה, הלא האבילות על החורבן מצד עצמו דבר טוב הוא, ולמה זה מותר רק לאדם גדול? [אלא] הוא היסוד הנ"ל, אם המעשה אינו הולם את הדרגה – שקר הוא. יסודו בגאווה – ולא בעבודה.

מעשה אמיתי של עבודת ה' יתכן דווקא באדם היודע ומכיר את דרגתו ומתאים לדרגתו את מעשיו ואת עבודתו.

ובחולין [דף] קה אמר מר עוקבא אנא בהא מילתא כחלא בר חמרא לגבי אבא עיי"ש, עלינו להבין כי מר עוקבא מצד מדרגתו הכיר את מקומו ומצא כי לפי מצבו אינו יכול להחמיר על עצמו כמו אביו, כי חומרא זו איננה הולמת את דרגתו, ותהי' החומרא הזו לגביו בבחינת "יוהרא" איננה עבודת אמת.

מערכת האמת

כך מצד אחד, ומאידך – נפסק להלכה כי חתן היום חייב בק"ש, כי אנחנו בכל השנה איננו מכוונים בק"ש כ"כ, ואם אנו נפטור חתן מק"ש יהיה שוב בזה "מיחזי כיוהרא" כי זה מראה שבמשך כל השנה כן מכוונים.

כך הן המדרגות, וכזאת היא אמיתת העבודה, שכל דור צריך לדעת את דרגתו ולקבוע את עבודתו כפי אמיתת מצבו.

וכן בהא דיומא סט, א באנשי כנה"ג שהחזירו עטרה ליושנה עיין שם¹, הרי שאם היו אומרים הגיבור והנורא ובליבם לא האירה הכרת גבורותיו ונוראותיו היה זה כזב בהקב"ה, הגם שבודאי היו יכולים לסמוך בזה על משה רבינו ע"ה כי הוא בלבו הכיר וידע, אך כיון שהם לא הכירו כ"כ בבהירות... היה זה נקרא כזב... ואילו אנו להיפך, אם היינו אומרים את האמת אשר אנו מכירים בלבנו היה עלינו לשתוק לגמרי מבלי לפתוח פינו. ולכן בדורנו אין לנו אלא להתפלל כפי הנוסח שתקנו לנו הקדמונים.

יסוד העבודה היא איפוא שיתאימו המעשה והדרגה של האדם, שיהיה תוכו כבדו, זוהי עבודת התורה, וזוהי מציאותו של הת"ח, וכך איתא ביומא עב: ת"ח שאין תוכו כבדו אינו ת"ח, מהכתוב "מבית ומבחוץ תצפנו" – זוהי עבודת התורה, וזוהי מציאותו של הת"ח.

בזה למדנו כי עצם אי ההתאמה בין תוכו וברו, בין הכלי והתוכן, המעשה והמדרגה – שקר הוא.

אך נוסף על זה יש להבין, מהי הטענה על הפעולה עצמה שהיא חורגת מהמדרגה בה האדם נמצא?

אך הנה מלבד מה ששקר הוא מצד אי-ההתאמה, הרי בהכרח מעשה כזה הוא שלא לשמה, 'גאווה' אומר רש"י בהאי דחתן, אם אדם עושה מעשה שהוא למעלה ממדרגתו בהכרח הוא שלא לשמה... ובאמת הננו מוצאים שגם "שלא לשמה" נקרא שקר, בשבת סג, א בשני חברים המחזידים זה את זה שמצליחים, ואמרין "יכול אפילו שלא לשמה ת"ל 'על דבר אמת'"

וא"כ טעם שני להגדרת שקר ואמת באי ההתאמה, כי מלבד שעצם אי ההתאמה שקר הוא, גם ה"שלא לשמה" ההכרחי בזה, שקר הוא.

נמצא, כי יסוד העבודה הוא דוקא להכיר את מקומו ולעבוד כפי מדרגתו, לא לבקש גדולות ונצורות, כי מפני שהקב"ה אמיתי הוא, אין לעבוד לו בעבודה כוזבת...

¹ א"ה, ז"ל הסוגיא שם: אמר רבי יהושע בן לוי: למה נקרא שמן אנשי כנסת הגדולה - שהחזירו עטרה ליושנה. אתא משה אמר האל הגדל הגבר והנורא, אתא ירמיה ואמר: נכרים מקרקרין בהיכלו, איה נוראותיו? לא אמר נורא. אתא דניאל, אמר: נכרים משתעבדים בבניו, איה גבורותיו? לא אמר גבור. אתו אינהו ואמרו: אדרבה, זו היא גבורתו גבורתו שכובש את יצרו, שנותן ארך אפים לרשעים. ואלו הן נוראותיו - שאלמלא מוראו של הקדוש ברוך הוא היאך אומה אחת יכולה להתקיים בין האומות? ורבנן היכי עבדי הכי ועקרי תקנתא דתקין משה! - אמר רבי אלעזר: מתוך שיודעין בהקדוש ברוך הוא שאמתי הוא, לפיכך לא כיזבו בו.

אז אמר שלמה

מאמר שני

לעבדך באמת (ב)

ש"ק בלק תשי"ג

מעלה שאדם זוכה לה צריך שתהיה הולמת את מהותו, אחרת שקר הווי [אותה] המעלה.

יסוד זה שבארנו לעצמנו אנו לומדים גם מפרשת בלק. כל האנשים שתוה"ק מדברת עליהן, טיפוסים הם [=כלו' אבות-טיפוס], "בלעם" טיפוס אף הוא: איש המעלה אשר מעלתו אינה הולמת את מידותיו ופנימיותו. הוא זכה לנבואה, אך הנבואה לא עמדה לו לרפאות נגעי נפשו, רוחו הגבוהה ונפשו הרחבה. ואף הוא פרץ גדרו של עולם, יען שהיה נביא, כי עד אז היו האומות גדורות בעריות ובא הוא וקלקל אותם (עיין רש"י תחילת בלק).

דבר זה פליאה עצומה היא, איך זה אדם מתקלקל [מ]מעלתו?

דבר זה נמצא מבואר בחובת הלבבות (בשער יחוד המעשה פרק ה') שמבאר שם איך היצר מפתה את האדם להתמסר לרכוש לו עמדה בתוך אנשי דורו, ילמד חכמות ושפות ויתקרב "לעולם", ומבאר שם החובת הלבבות שאם האדם הוא "חכם בדעת אלוקים ותורתו" משתדל היצר לפתותו דוקא מצד חכמתו, ומביא לו ראיות מהכתוב, והמקובל והסברה. אם הוא יודע אז למצוא חולשת הראיות והמסיתים שהיצה"ר מטפח כלפיו – מוטב, ואם לאו, שהוא מתפתה, אז נעשה השכל עוזרו של היצר, והולך מהטענות שיש בהם הרבה אמת וקצת שקר אל הטענות שיש בהם פחות אמת ויותר שקר, עד שמגיע אל השקר הגמור, ויהיה השכל סיבה לאבדון וחכמתו תהיה לרעה לו.

מחדש בזה בעל חובת הלבבות יסוד נורא, כי חלות היצר נגדו [היא] דוקא במעלתו של האדם. בעל שכל וחכמה מתגרה היצר נגדו דוקא מצד מעלתו, מצד שכלו וחכמתו, ומנסה להפך קערה על פיה למצוא במעלה זו העוזר העיקרי – נגד האדם בעל המעשה.

בזה יובן דבר נעלם הנמצא ברש"י בהעלותך י"א בד"ה כי מאסתם את ה' אשר בקרבכם, וז"ל אם לא שנטעתי שכניתי בקרבכם לא גבה לבכם ליכנס לכל הדברים הללו עכ"ל – לכאורה דבר זה בלתי מובן לגמרי, כי דוקא ע"י מה שהבורא עולם נטע את השכינה ביניהם באו לידי גאווה וחטא – אתמהא! ואמנם זהו מהלך הדבר, דוקא ע"י מעלה שנותנים לאדם מתגרה בו היצר, מנסה הוא להפך את

מערכת האמת

המעלה לעוזרו, וכך הוא מפיל את האדם ומכשילו. ועל זה מביא החוה"ל את הפסוק "כי ישרים דרכי ה' וצדיקים ילכו בהם ופושעים יכשלו בהם".

ולפי הקדמתנו יתבאר לנו הדבר כך:

מעלה חיצונית, כלומר הבאה לאדם מחוצה לו, צריך להיות הולמת את פנימיותו והיינו מידותיו והכלי קיבול שלו הרוחני, ואם פנימיותו איננה מתאימה, שלגבי מעלה זו אין "תוכו" (מידותיו ומהותו) כ"ברו" (כאותה מעלה), אין זה [אמת] לגבי מעלה זו, אין זה אמיתי, ומתהפכת אצלו המעלה עצמה לשקר ומכשלה ומרבה חטאים ושקרים. כך מעלת השכל כשהוא נפתה מהיצה"ר, כמבואר בחוה"ל, וכך הנבואה של בלעם שיצא ממנה שפרץ גדרו של עולם, וכך נטיעת השכינה בתוך ישראל שיצא ממנה חטא ה"מתאוננים".

על זה כתב שם הלאה החוה"ל: "ונאמר כי החכמה, **כשמנהיגים אותה על דרכה** תהיה רפואה לכל מצוה, **וכשנוטים בה** מנתיבתה תהיה מדוה כולל שאין לו רפואה ולא ארוכה". אין הדבר כך שע"י מעלת השכל, התורה, הנבואה, השכינה, **ממילא** נהיה האדם יותר טוב. אמנם, אם **מנהיגים החכמה על דרכה** באמת עולים על ידה בכל, תהיה רפואה לכל מדוה – אך אין זה [דבר] הבא ממילא.

יסוד זה מבואר בגמרא שבת פח,ב אמר רב חננאל בר פפא מאי דכתיב שמעו כי נגידים אדבר, למה נמשלו דברי תורה כנגיד לומר לך מה נגיד זה יש בו להמית ולהחיות אף ד"ת יש בהם להמית ולהחיות, היינו דאמר רבא למיימינין בה סמא דחיי, למשמאילים בה סמא דמותא, רש"י: מיימינין בה עוסקים בכל כוחם וטרודים לדעת סודה, כאדם המשתמש ביד ימינו שהיא עיקר (וכן איתא ברש"י שבת סג ד"ה מיימינין וד"ה למשמאילים בה בפירוש ראשון).

וכן ביומא דף עב, ב כל הסוגיא מבארת יסוד זה שצריכה להיות התאמה בין הכלי, בית הקבול, והמעלה. (אדמו"ר זי"ע אמר לנו כלל, כי גם באגדתא יש סוגיות, וכשהגמ' מביאה כמה מאמרים של אגדתא זה אחר זה יש קשר ביניהם, כמו שיש קשר בין כמה תא שמע בסוגיא אחת).

ועיי"ש בגמ' דמבואר שם יסוד זה באריכות עד דאריב"ל "מאי דכתיב וזאת התורה אשר שם משה – זכה נעשית לו סם חיים לא זכה נעשית סם מיתה והיינו דאמר רבא דאומן לה סמא דחיים דלא אומן לה סמא דמותא", "דאומן לה" היינו שהוא "אומן" לדברי תורה, יודע איך לגשת לדברי תורה "ביד ימינו" בדקדוק (בדיוק) ושימת לב עד שמעלה דבר ברור, זהו '**כשמנהיגים אותה על דרכה**' ללמוד תורה על דרכה, ועמד על רצון התורה ודעת התורה לבל יכניס בה דעת היצר ודעת עצמו לחשוב שזוהי דעת תורה.

ולפי זה יוצא כי 'מיימינים ומשמאילים' אינו 'לשמה ושלא לשמה' אשר על זה נאמר מתוך שלא לשמה בא לשמה, 'מיימינים ומשמאילים' זהו להנהיג חכמה על דרכה או לנטות מנתיבותיה, המבואר (כנ"ל) בחוה"ל, אשר בזה תלוי אם החכמה תהיה רפואה לכל מדוה או אם היא עצמה תהיה מדוה כולל שאין לו רפואה ולא ארוכה, סם חיים או סם מות.

אז אמר שלמה

ואפי' אם מיימינים בה בדקדוק ובהעמקה – יתכן עוד לכוון לכבוד או לכסף, ועל זה נאמר "לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות אפי' שלא לשמה שמתוך שלא לשמה יבוא לשמה", כי שלא לשמה - הוא דבר קל נגיעה צדדית לעומת היסוד הגדול של מיימינים "לנהוג חכמה על דרכה".

ומבאר שם הלאה החובת הלבבות כי תורה עצמה [ש]נמשלה כאש מפני שמאירה עיניים באורה, היא היא השורפת ביקודה מי שנוטה מנתיבותיה. הרי לא די בלימוד התורה, אלא שצריך להתלמד "להנהיג תורה על דרכה" בכדי שתהיה "מאירה עיניים באורה".

והינו [החזה"ל] מלמדנו איך לגשת אל תורה: "על כן הזהר שלא תטה אשורין מדרך האבות ונתיב הראשונים אל הבדיאות וכו' אל תחשוד אבותיך במה שמסרו לך וכו' כי אין עצה שתעלה בדעתך שלא קדמוך לדעתה וכו'" עי"ש.

ללמוד תורה "על דרכה" היינו לבטל את עצמו ואת הבנתו לפני הראשונים, לגשת אל התורה בלי הקדמות עצמיות, דעה קדומה ומושכל ראשון, אלא לקבל כל דרכי המחשבה היסודות והמונחים מחז"ל והראשונים עצמם.

אם יש לאדם רק "מושכל ראשון" - משפט קדום, אחד, בו הוא נגש אל התורה, כבר הוא נוטה מנתיבותיה, איננו מנהיג אותה על דרכה.

פירוש הדבר שרק [זה] הוא אופן ההנהגה עם המעלות של חכמה, תורה, נבואה, שכינה, שזוכין להן. על האדם להשגיח ולהיזהר תמיד, שבית הקיבול שלו, ה"אנוכי", יהיה נקי מכל שאיפה עצמית ויהיה רחב ופתוח לקבל המעלה של החכמה, תורה וכו'. וכשה"אני" מתבטל לגמרי להמעלה, הרי הוא קולטה ומתרחב ומתגדל ותהיה לו המעלה לעצמו ובשרו של ה"אני", אך אם ה"אני" אינו מתבטל אזי אינו קולט את המעלה אלא עושה אותה לקרדום לחפור בה או לעטרה להתגדל בה, ותהיה לו המעלה לדיראון עולם.

[זהו מה שכתב החזה"ל:] "אל תחשוד אבותיך" – זהו ה"אני" שאיננו רוצה להתבטל, אינו רוצה לוותר לראשונים אלא הוא רוצה דווקא לעמוד על שלו, הוא חושד את האבות ונדמה לו כי אין נכון וחכם כמותו – ובאמת כמה השחתה, גאווה וקטנות טמונים בזה.

היה אדמו"ר ז"ל רגיל להתבטא [על אנשים כאלו] שעודנו מונח בחיתוליו האיש הזה, כה קטן וכה ננס הוא עוד לעומת חכמת אמת!

"לא מרבכם מכל העמים וכו' אמר הקב"ה לישראל אני חושק בכם שאפילו בשעה שאני משפיע לכם גדולה אתם ממעטים עצמכם. נתתי גדולה לאברהם אמר ואנוכי עפר ואפר, נתתי גדולה למשה ולאהרן אמרו ואנחנו מה, נתתי גדולה לדוד אמר ואנכי תולעת ולא איש, אבל עובדי אלילים אינן כן, נתתי גדולה לנמרוד אמר נבנה לנו עיר, לפרעה אמר מי ה' אשר אשמע בקולו, לסנחריב אמר מי בכל אלהי העמים אשר הציל את ארצו מידי, לנבוכדנצר אמר אעלה על במתי עב, לחירם מלך צור – אמר אני מושב אל' ישבתי" (ילקוט שלהי ואתחנן).

מערכת האמת

זוהי סודה של "הנהגת מעלה על דרכה" אשר בזה מחונן הכלל ישראל, כי הדרך היחידה לקליטת מעלה היא – התבטלות בפניה מכל וכל.

"אנוכי עפר ואפר" "ואנחנו מה", אין המכוון כאן לשבח ענוותנותם של גדולי ישראל, אלא חז"ל מלמדים לנו איך שגדולי ישראל ידעו סוד ה"כלי" לקבל מעלות, וכל מה שהקב"ה השפיע עליהם מעלה וגדולה מיעטו עצמם, שזהו סוד הכלי לבטל את עצמו בפני המעלה להעמיק [את] הכלי קיבול יותר ויותר עד ש"כל מה שאני משפיע לכם גדולה אתם ממעטים את עצמכם".

לא כן אוה"ע שאינם יודעים מסוד זה – שכלי הנפש צריכים להיות מתאימים עם ההשפעה, שצריך להיות תוכו כברו, הם כשזכו לגדולה אמרו "אעלה על במתי עב אדמה לעליון" שהמעלה ביטלה את כלי הנפש, ה"אנוכי" נאחז במעלה לעשותה קרדום לחפור ועטרה להתגדל בה, שזהו מסוד השקר.

הנה זוהי כל עבודתנו בתורה ללמוד דרך התורה, לזכות לדעת התורה, שתהיה מחשבתנו – מחשבה של תורה. סברתנו – לא בדויה, "מצוצה מן האצבע", אלא מבוססת היטב בראיות מחז"ל והראשונים בדרכי הלימוד שקבלנו מרבותינו ז"ל ולא בדרכים שבודים מן הלב.

האם ישנו עוד מקום לשכל לחשוב דבר לעצמו במחשבה עצמאית?

הנה בחוה"ל [שם] נותן גם לשכל העצמאי את מקומו "אך אם תראה לקבל על עצמך מתוספת הרשות מה שתוכל עליו אחר שתמלא חובותיך מן המצוות לאהבת חסד אחר שיהיה מסכים בהם שכלך ורוחך מתאותך – יהיה טוב וכו' ואינך יוצא בו מדעת הראשונים כי כבר אמרו 'ועשו סיג לתורה'".

עבודתו וגדרו של השכל העצמאי, הוא – לגדר עצמו לתורה ולמצוות, לקבל תוספת גדרים, זהו תלוי באדם עצמו בשכל העצמאי. זוהי עבודה היא, ובזה איננו יוצא מהראשונים, כי אם השכל רק עסוק בעבודה, בקבלת עול, אין בזה סכנה שיטה מנתיב החכמה, כי אדרבה יתחזק בזה.

[עוד הביא בחובת הלבבות שם את דברי הגמ' בע"ז יז] "אמר רב הונא כל העוסק בתורה בלבד דומה כמי שאין לו אלוך שנאמר ימים רבים לישראל ללא אלוךי אמת, הא למדת שאין אלקי אמת אלא בתורה ובגמ"ח, ואמר אחד מן החסידים מי שאין לו תוספת אין לו חובה ואין התוספת מתקבלת עד שתפרע החובה, וכו', עיי"ש בחוה"ל.

"תוספת" זהו מיסוד ה"כלי", עבודתו של האדם, שאם האדם עושה רק את המוטל עליו בחוב ואינו מוסיף כלום הרי זה מוכיח כי חסר לו ה"פנים", התוך והכלי, כי איך אין אדם מוסיף לו כלום משלו! "העוסק בתורה בלבד" – הוא "ללא אלוךי אמת" כי גם מעלה בלי "כלי" איננה אמת, והיא נשאר חיצונית בלי לעשות את פעולתה על ה"אני", האדם, בעל המעלה.

כאן הוא מקום השכל העצמאי להוסיף עבודה בקבלת עול כפי דרגתו ומהותו, ובפרט בגמ"ח להרחיב כלי נפשו ע"י החסד והזהירות להיות לבעל מידות כי "מי שאין לו תוספת – אין לו חובה".

אז אמר שלמה

למדנו מזה דבר גדול איך להתנהג עם מעלות התורה ומדרגותיה להיות אנשי אמת "תוכו כברו", וה"אני" והמעלה מתיחסים זה לזה יחס של אמת. נדע להזהר במעלות התורה לבל נחשוב כי אם רק לומדים – ממילא נהיים טובים.

אדמו"ר זי"ע היה מזהירנו תמיד [לבל נחשוב ש] כשאדם נכנס לשיבה עליו לדאוג רק שלא יתקלקל ובזה ממילא יתעלה, כי המעלות סכנות הן לאדם, חכמה, תורה, נבואה, שכינה, רק למיימינים בהן נעשות סם חיים.

אבל עלינו לדעת – דבר שאסור ממש לגלות ברחוב - כי אם נוטים מנתיב החכמה עלולה החכמה עצמה להיות למדווה כולל וכו'.

עבודה דרושה לזה, לזכות למעלות [התורה], התבטלות לגביה, התמסרות אליה, לדעת שיטתה ומהלכה, [בלי] הנחות ראשונות ודעות קדומות ושכל עצמאי, לקבל עול, לתקן המצוות ותוספת עבודה כפי דרגתו, זוהי הדרך להיות לאיש אמת, לתלמיד חכם...

מאמר שלישי

אמת בחיי הכלל ישראל

י"ז תמוז תשי"ג

"השונה לתלמיד שאינו הגון כזורק אבן למרקוליס" – לכאורה הרי צריך דוקא ללמד תלמיד שאינו הגון, ולפי יסוד הנ"ל של החוה"ל מבואר שאם מלמדים תורה לתלמיד שאינו הגון נעשה תורתו למדווה כולל...

ועיין ברמב"ם בהלכות ת"ת פ"ד שאין שונים לתלמיד שאינו הגון אלא מחזירים אותו למוטב... ואח"כ מכניסים אותו לבית [המדרש].

זהו היסוד, כי עבודה צריכה להיות אמיתית, שיהיה תוכו כברו, ותהיה המעלה הולמת את הפנימיות במידות, וכמבואר.

מערכת האמת

וכמו שיסוד זה מקיף עבודה של כל איש פרטי מישראל כך הוא מקיף את ההיסטוריה של הכלל ישראל, ולפיהו צריך להתבונן בכל המאורעות שבכל תקופה ותקופה.

אמרו חז"ל (חגיגה יב) אור שברא הקב"ה ביום ראשון - אדם צופה בו מסוף העולם ועד סופו, כיון שנסתכל הקדוש ברוך הוא בדור המבול ובדור הפלגה וראה שמעשיהם מקולקלים - עמד וגנזו מהן, שנאמר וימנע מרשעים אורם. וכן אדם הראשון אחר החטא גורש מגן עדן, מרע"ה ברדתו מן ההר וראה את ישראל חוטאים שבר את הלוחות, וכך לוקח ביהמ"ק וגורשו מא"י.

בכולם השכל הפשוט גוזר להיפך, אם כבר נפלו מדרגתם הפנימית - ישארו לכל הפחות במעלות (לוחות, א"י, ביהמ"ק, וכו') שתגן עליהן ותחזירם למוטב, ואם בא"י לא עמדו - איך יעמדו בסכנות ונסיונות בגלות!...

אך הכלל ישראל "כולו זרע אמת" כל מאורעות דברי ימיו אמת הן. אם זכה - נותנים לו מעלות, לא זכה נוטלים ממנו את המעלות שישן לו.

זוהי גדלות של אמת, אשר השכל הפשוט, ההשקפה של מוחות קטנים, אין לה מבוא באמת זו.

"גדול ה' ומהולל מאד בעיר אלוקינו הר קדשו" - שואלים חז"ל וכי אלקינו אינו גדול אלא בעירו בלבד? אלא אמרו בני קרח, גדול ה' במה שעשה בעירו ובמקדשו [=שהחריבם] (מדרש תהלים מח).

בזה גדול ה' ומהולל מאד, עיר קדשו, מקום השראת שכינתו בעוה"ז - שרף אותם באש והחריבם, כשלא הגיע זכותם של ישראל למעלת עיר הקודש והמקדש, זוהי **גדלות של אמת**.

וכמו במעלות של גן עדן, הלוחות, ביהמ"ק וא"י - כך בתורה ובמצוות עצמן, "אם ראית דור שהתורה חביבה עליהן - פזר, ואם לאו כנס" (שלהי ברכות), הלוא אנו היינו אומרים להיפך: בדור שאין התורה חביבה עליו - יש לפזר תורה לפרסמה ברחובות, אולי תתעורר אהבת תורה על זה ולקרב לבבות לתורה ולמצוה, ולהחזיר לתשובה אחב"י עד כמה שאפשר, אך [חז"ל מלמדים אותנו ש] לפזר **תורה** - לדור שאיננה חביבה עליו זהו "כזורק אבן למרקוליס" לא לגבי יחידים אלא לגבי הדור כולו, ללמד דור כזה תורה בפזור וביד רחבה - זהו מן הנמנע.

אם אין היסוד נמצא בנפש הדור - אהבת תורה, אז אם ילמדו אותו תורה, יפזרו להם תורה, תהיה להם התורה זולה ו**ממנה** ילמדו ח"ו איך להתרחק ממנה...

"צדק לבשתי וילבשני" אמר הכתוב, צדק, של מעשה טוב כשאדם [עושה] אותו הוא צריך להלום אותו כבגד המתאים בדיוק עם תואר האדם.

ובמדות, הנה תנן בשלהי סוטה משרבו הרוצחים בטלה עגלה ערופה, משנפרצו העריות בטלו מים המאררים, ולכאורה להיפך... (וכתוב שם הטעם דהוי כניכר הרוצח ואין האיש מנוכה מעוון). אם אין היסוד והבסיס בנפש הישראלית - הרי המעשה נעשה בעלמא ח"ו זאת אומרת שהמצוה נהפכה להפכה. [כי ב] כל מצוה ומעלה - כשאין שם היסוד לוקחים את המעלה.

אז אמר שלמה

[--- כאן חסר אמצע השיחה]

זהו התוכן ההיסטורי של הכלל ישראל "זרע אמת", חיים הן על פי יסוד זה, זוכה הוא בפנימיותו – נותנים לו מעלות, נבואה, שכינה, ביהמ"ק, א"י, תורה, ומצוות, ואם ח"ו הוא יורד מדרגתו הפנימית – נוטלים ממנו את מעלותיו.

עד כדי כך גדול ומקיף הוא היסוד הזה, שאדמו"ר זי"ע אמר כי ילדים צריכים לחנך ע"פ יסוד זה, והוא ז"ל בעת גזירת השחיטה בפולין הפליג לדבר על יסוד זה, כי פחד פן יקחו מהכלל ישראל בעוונותיו את מצות הקדושה, והוא ה' כה שקוע בדאגה זו עד שמתוך דאגה זו חלה את מחלתו האחרונה.

מאמר רביעי²

אמת מארץ תצמח - תורה שבעל פה

ד' לך תשי"ד

"א"ר סימן בשעה שבא הקב"ה לבראות את אדם הראשון נעשו מלאכי השרת כתות וחרבות חבורות מהם אומרים אל יברא ומהם אומרים יברא... אמת אומרת אל יברא שכולו שקרים... מה עשה הקב"ה נטל אמת והשליכו לארץ הה"ד "ותשלך אמת ארצה", אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה מה אתה מבזה תכסיס אלטיכסייה שלך תעלה אמת מן הארץ הדא הוא דכתיב "אמת מארץ תצמח" (ב"ר פ"ח ה).

עשה הקב"ה את הקושיה לתירוץ ויסד על נקודה זו שכולו שקרים את כל מהותו ותפקידו של האדם בעולמו, "אמת מארץ תצמח", דהיינו שממקום שכולו שקרים ודמיונות תצמח אמת ויסור השקר כליל, ולשם זה נתן הבורא עולם את תורתו, כליל האמת, לעוה"ז, "ותשלך אמת ארצה" לתכלית זו, **להרבות ולהצמיח אמת מתוך עולם השקר.**

ולהבין איך נגיע לתכלית זו, אחרי שגם שמירת תוה"ק כפי שהיא כתובה תתכן כשמירת מצוות מבלי שישתנה האדם, ועדיין לא ידע האדם איך לטהר עצמו עם מצביו ונסיונותיו מכל סוג של שקר [כמו

² מאמר זה לא נאמר כהמשך למאמרים הקודמים שבמערכת האמת.

מערכת האמת

שנתבאר במאמר שני], כי אמנם תורה שמימית היא, אבל איך מתאימים את כל מצב בשר ודם לתורה שמימית זו?

צמיחת אמת מן הארץ יותר היא מקיום מצוות אפילו, כי **צמיחת אמת** תתכן רק מארץ חפץ אשר כולה אמת טהורה. אכן, תורת אמת היא האמת המוחלטת והגמורה, והכל ניתנה לנו והכל יכולים ממנה, עיין בהקדמת הרמב"ן לחומש כי שלמה המע"ה למד את חכמתו אך ורק ממחשבת תורה.

אבל איך להכשיר ולטהר את הרקע, היינו עד שתהיה ארץ חפץ להצמיח אמת טהורה מכל סוג של שקר?

זהו סוד תורה שבע"פ.

תורה שבכתב היא תורה מן השמים, תורה שמימית הכוללת הכל, האמת המוחלטת והגמורה. ואיך לקיימה, איך להוריד את האמת הזאת לתוך עולמנו אנו עם כל מצביו ונסיבותיו – לזה נתן לנו הקב"ה תורה שבעל פה יחד עם תורה שבכתב.

בטור בשו"ע (או"ח סי' קל"ט) כתב "אשר נתן לנו תורת אמת" זו תורה שבכתב, "וחיי עולם נטע בתוכנו" הוא תורה שבעל פה, הרי במתן תורה ניתנו לנו שתי תורות מן השמים, עם תורה שבכתב, ומלבד זה נטע הבו"ע תושבע"פ בתוך ליבות כאו"א מישראל. וזהו "חיי עולם" כי ע"י תושבע"פ הננו יודעים איך לחיות, איזה גדרים קובעת תורה שבכתב לחיינו, למצוותינו, ויודעים לקיים אותן בתוך חיינו עד שנעשה לחיי עולם הבא.

"הליכות עולם לו אל תקרי הליכות אלא הלכות", בהלכה הננו יודעים לכוון את חיינו עלי אדמות לפי נצחיות תורה שבכתב.

"כי קרוב הדבר אליך מאד בפיו ובלבבך לעשותו", רש"י: התורה ניתנה לנו בכתב ובע"פ, הרי הבו"ע קירב את התורה לפה וללב של כאו"א מישראל, "בפיו" – לקרות בתורה שבכתב, "ובלבבך" – להגות בתורה שבעל פה. "ניתנה" תורה לנו בפה ובלב, דרך הלימוד איך להבין תורה שבכתב איך ללמוד ואיך להוציא ממנה הלכה למעשה לכל מצב ולכל מעשה – כח זה ניתן לכל אשר בשם ישראל יכונה, וע"ז מברכים וחיי עולם נטע בתוכנו.

בזה הננו מבינים דברי הרמב"ם פ"ד יסודי התורה הי"ז וז"ל אני אומר שאין ראוי לטייל בפרדס אלא למי שנתמלא כריסו לחם ובשר, ולחם ובשר הוא לידע האסור והמותר וכיו"ב משאר המצוות, ואע"פ שדברים אלו דבר קטן קראו אותן חכמים שהרי אמרו חכמים דבר גדול מעשה מרכבה ודבר קטן הוויות דאביי ורבא, אעפ"כ ראויין הם להקדימן שהם מיישבים דעתו של אדם תחילה ועוד שהם הטובה הגדולה שהשפיע הקב"ה לישוב העולם הזה כדי לנחול חיי עוה"ב ואפשר שידעום הכל קטן וגדול איש ואשה בעל לב רחב ובעל לב קצר, [עכ"ל].

ולכאורה יקשה מאד איך כתב הרמב"ם כי כולם יכולים לדעת הוויות אביי ורבא, הלא הננו רואים כמה וכמה מתקשים מאד להבינה, ואילו הרמב"ם כתב שזה בכלל אינו תלוי ברוחב וקוצר הלב, ומניין לו זאת?

אז אמר שלמה

אך לפי הנ"ל אשר במתן תורה נטע הבו"ע חיי העולם בתוכנו א"כ כל אשר עמדו אבותיו על הר סיני בהכרח הוא יודע תורה (שבכתב) [שבע"פ], כל יחיד עלול ומסוגל לדעתה, כי הבו"ע נטעה בתוך לבו, ואין זה תלוי בכלל בכשרון, בראש ובהבנה!

[הכשרון אין] הוא הבית קיבול לתורה, כי אם האדם עצמו. לתוך תוכו שם הבו"ע את התורה בשעת מתן תורה, וכל מהותו של תורה שבעל פה היא "חיי עולם נטע בתוכנו" ממש.

איתא במכילתא ריש בשלח "לא הביא הקב"ה דרך פשוטה לא"י אלא דרך המדבר, אמר הקב"ה אם אני מביא עכשיו את ישראל לארץ מיד מחזיקין אדם בשדהו ואדם בכרמו והן בטלים מן התורה אלא אקיפם במדבר שיהיו אוכלים מן ושותין מן הבאר [והתורה נבללת בגופן"].

התורה נבללת בגופן ממש, כחלק בלתי נפרד מהאדם עצמו, ורק אז כשתורה שבע"פ נבללת בגופן יש להם הגישה הנכונה לתורה שבכתב הנצחית, ויצאו להכניס תוה"ק לכל פינות החיים והעולם.

והנה הרמב"ם הנ"ל כתב ג' דברים על תורה שבע"פ א' שהיא מיישבת דעתו של אדם תחילה, ב' שזוהי הטובה הגדולה שהבו"ע השפיע לישוב העוה"ז לנחול חיי העוה"ב, ג' שאפשר לכאור"א לדעתה. כי הנה זוהי תכליתה, ראשית ליישב דעת האדם לתת לו הגישה הנכונה והדעת הנכונה, לעשותו ל"למדן", אשר לולא זה אי אפשר לחיות כפי תוה"ק ולדעת מהותה, ודוקא תורה שבע"פ היא הטובה הגדולה לישוב העוה"ז, כי תורה שבכתב עדיין "שמימית" היא כאשר בארנו.

בזה יובן מה שהגמ' סוכה דף כח,א קוראת להוויית אביי ורבא "דבר קטן", אשר הראשונים שואלים איך זה דברים העומדים ברומו של עולם קראתן הגמ' "דבר קטן", ולפי דרכינו נבין כי הנה כל מציאותו של עוה"ז היא אך ורק דברים קטנים, החומר של עוה"ז מתחלקים לחלקים דקים עד אין נבדק, כל תהליכי החיים הם בעצמם דברים קטנים מאד ודוקא מהם נבנה העולם.

ו[לכן] תוה"ק המקיפה את כל חיי העוה"ז בהכרח אף היא עוסקת בדברים קטנים ודקים, כי אחרת איננה מתאימה לעוה"ז. גם מעשי [המצוות ב]עוה"ז אינם אלא דברים קטנים ורק על "דברים שאדם דש בעקביו הוא מקבל שכר".

"דברים גדולים" אינם מסוג עולמנו, ואפילו גדולי עולם בחן אותם הבו"ע יתברך בדבר קטן³, מרע"ה ודוד המלך ע"ה, כי הבחינה על אדם בעוה"ז היא דוקא בהתנהגותו בדברים קטנים, בדברים גדולים כולם עומדים אך בדבר קטן שם הוא מקום [הבחינה] ששם נכשלים ואובדים לרוב. "דבר קטן" – זהו האדם ועולמו, ודוקא לדברים קטנים אלה חודרת תורה שבעל פה וממלאה אותן תורה ויראה.

³ א"ה, כדאיתא בשמו"ר ב,ג: 'כל אמרת אלוה צרופה' אין הקדוש ברוך הוא נותן גדולה לאדם עד שבדקהו בדבר קטן ואח"כ מעלהו לגדולה, הרי לך שני גדולי עולם שבדקן הקדוש ברוך הוא בדבר קטן ונמצאו נאמנים והעלן לגדולה, בדק לדוד בצאן ולא נהגם אלא במדבר להרחיקם מן הגזל... אמר ליה הקדוש ברוך הוא נמצא אתה נאמן בצאן, בא ורעה צאני, שנאמר (תהלים עח) מאחר עלות הביאו, וכן במשה הוא אומר וינהג את הצאן אחר המדבר להוציאן מן הגזל, ולקחו הקדוש ברוך הוא לרעות ישראל, שנאמר (שם עז) נחית כצאן עמך ביד משה ואהרן.

זהו סוד צמיחת האמת מתוך העוה"ז, מתוך אדם אשר "כולו שקרים" תורה שבעל פה מצמיחה לתוך (על) הדברים הקטנים של עוה"ז "הליכות עולם", מלמדת את האדם לדון ולשפוט על כל מצב ומצב בעניינים הקטנים של חיינו איך להתנהג עפ"י התורה, ולחלק כל מצב ממשנהו בחילוק דק, ובזה מתלמד לב האדם להתאים כל פינות ומצבי חיינו לרצון הבורא שנתגלה בתורה שבכתב.

אלא שתורה שבע"פ צריכה להיות ממש נטועה בתוכנו, באדם עצמו. איתא בגיטין דף סב, דברים שבע"פ אי אתה רשאי לאומרם בכתב וכו' שביאר אדמו"ר זי"ע (מובא בהקדמה לספר חבר מאמרים) כי דברים שבע"פ הם עצמו של האדם, ואיננו רשאי לאומרם בכתב, לעשותם כתב, כי כתב הוא מחוצה לאדם, ומה שניתן לתוך האדם עצמו – אינו רשאי לעשותו כתב, תושבע"פ הוא **עצמו של האדם**.

ולכאורה בדורנו נעשתה תושבע"פ כתב, כי הכל יש לנו בספרים, והננו לומדים אותם בתוך ספר, ולא עוד אלא האחרונים והראשונים פסקו דבר כי בקניית ש"ס וכדומה אדם יוצא מצות עשה של כתיבת ס"ת – הרי דלענין זה יש לתושבע"פ דין תורה שבכתב, ואולי גם לענין שאר הדינים (עי' באור ישראל [סי' כז] כי בחינת "מקרא" אצלנו הוא ש"ס עיי"ש), א"כ הלא יתכן כי אצלנו ישתכח כל ענין "דברים שבע"פ" ענין נטע בתוכנו, ונצא ידי חובתינו ע"י קריאה בספרי ש"ס ראשונים ואחרונים, ובתוכנו היא לא תהיה.

על כן עלינו לדעת כי אין טעות גדולה מזו, כי ח"ו לא לחשוב שבזה יצא ידי חובתו, כשלמדו דף גמרא ואח"כ סוגרים את הספר וחוזרים לחיי הרחוב, כי זה לא נקרא "וחיי עולם נטע בתוכנו".

לענין **מהותה** של תורה של בעל פה עדיין היא נשארת "בעל פה". ועל כל מי שזכה ללמוד בשיבה להגיע לידי דרגה זו של "תורתך בתוך מעי" שכל מהותו, כל מחשבותיו, כל רגעיו יהיו – תורה. ולא תהיה למחשבה שאיננה בבחינת תורה [הווייה] גם במילי דעלמא.

ודווקא זהו סגולת דברי חז"ל בתורה שבע"פ. עיין בטור המגיה במקום "[ולחיי עולם נטעה] בתוכנו" – "[וחיי עולם נטע בתוכנו", ומביא ע"ז] את הפסוק בקהלת "דברי חכמים כדרבונות וכמסמרות נטועים", ועיין חז"ל על הפסוק הזה שמסבירים אשר מצד א' דברי חז"ל חוקים כמסמרות קבועים אשר א"א להשיטם ממקומם, ומאידיך הם נטועים, כנטע הזה אשר פרה ורבה (יוצאת).

[כך] היא סגולת חז"ל אשר אינם "קבועים" גרידא כי אז עדיין לא היתה יוצאת התחלה של "אמת מארץ תצמח", זהו דוקא ע"י שהם "נטועים", ציצים הפרים ורבים, אשר ההוגה בה ניתן [לו] מקום לחדש ולדייק ולהבין דבר מתוך דבר.

וזהו כל עסקינו להיות פרים בתורה עד שיצא אילן מעונף ומסונף של הלכות וחידושים, ידיעות והבנה, ומאותו אדם אשר "כולו שקרים" תצמח אמת, זוהי סגולת ומציאות תורה שבעל פה, תכלית כל חיינו עלי אדמות.

מאמר שישי⁴

גופי הלכות ופרפראות לחכמה

[תורת אמת – מול 'אחיזת עיניים']

ד' חנוכה תשט"ו

שבת כג: אמר רב הונא, הרגיל בנר הויין לו בנים ת"ח, הזהיר במזוזה זוכה לדירה נאה, הזהיר בציצית זוכה לטלית נאה, הזהיר בקדוש היום זוכה וממלא גרבי יין, עכ"ל.

[צריך] להבין, כי בציצית וקידוש זוכה בשכר המצוה להחפץ אשר עליו חלה המצוה, ולפי"ז היה צריך לזכות בזכות מצות נר חנוכה למנורה נאה, וממה דאמר שזוכה לבנים ת"ח נראה כי צורת מצות נר חנוכה היא ההכרה באור התורה, וכדכתב רש"י דע"י נר מצוה בא אור התורה וע"י ההכרה של אור התורה זוכה לבנים ת"ח שעליהם יחול אור זה.

ומובן דבר זה כי באמת זאת היתה כל המלחמה להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך – ע"י חכמת יוון.

ריקי מוח מקשים על נוסח "על הניסים" דלא היתה המלחמה עם ממלכת יוון אלא עם מדינ' [הממלכה הסלוואקית, שם היה אנטיוכוס מלך], והמבין לרוח ולשון חז"ל [יבין] כי אין עסקם לספר היסטוריה סתם, אלא כוונתם לגלות עצם מהות המאורע, וזה היה מלחמת חכמת [יוון] על שכחת התורה ח"ו להכניס [אותה] לתוך כלל ישראל במקום חוקי רצונו יתברך, והנצחון – נצחון וחיוזוק של אור התורה.

והנה בהבנת הגדרים של חכמת התורה וחכמת יוון תנן בשלהי פ"ג באבות "קנים ופתחי נדה הן הן גופי הלכות ותקופות וגימטראיות הן פרפראות לחכמה". המהר"ל מבאר כי הלכות קנים הם דינים של ערוב קנין (דתנן קן סתומה ופרח אחד מהם לאויר העולם, פ"ב מ"א קנין) ופתחי נידה ספיקא אם עומדת כימי נידתה או כימי זיבה. ושתי הלכות אלו הן הלכות של ספיקות, אשר לכאורה היכן נכנסות בגדר חכמה כי חכמה צריכה להיות ודאית, לעומת זאת אין ודאות יותר גדולה [מ]של חשבון התקופות והגימטריה שזהו "מדע-מדוייק", ובכ"ז קנין ופתחי נדה הן הן גופי הלכות, והגימטריה והתקופות אינן בגדר חכמה גמורה אלא רק פרפראות לחכמה.

הטעם לזה כי חכמת התורה נובעת ממקור אחד, וחכמת הגימטריה נובעת ממקור שונה לגמרי.

⁴ מאמר זה לא נאמר כהמשך למאמרים הקודמים שבמערכת האמת.

מערכת האמת

תורה נקראת בחז"ל "נובלת חכמה של מעלה" כלומר מעין חכמה של מעלה, "בראשית ברא אלקים" מתרגם הירושלמי "בחכמתא ברא עלמין" כלומר בחכמה עליונה. חכמה עליונה איננה חכמה כפי מושגינו, תכנון [מחוכם] של תהליכי החיים (אם כי גם הוא היטלי [ערטילי?]), [אלא] היא הנקודה הראשונה שיצתה מעצמות אין סוף הבורא, אשר עליה הורשנו לדבר ולחשוב, אם כי גם היא נקודה נעלמת מרוב רוממותה וקדושתה. אך נקודה זו היא הנקודה העליונה והדקה ביותר בכל המציאות, שם נכללו כל העולמות וכל הנבראים, ובכ"ז הכל בתכלית הקדושה והטהרה בדבקות גמורה באין סוף ב"ה.

והנה תורה מדברת מדב[ר]ים פשוטים לכאורה, עניני שכנים נזיקין וכו' ובכל זאת היא הינה נובלת מעין אותה חכמה עליונה, מפלאות הכל יכול יתברך הוא שידע להלביש לתורה לבוש המתאים לעוה"ז, אך העוסק בתורה ולומד ש"ס, הנה ראשו מגיע השמימה קשור ומדובק הוא בחכמה עליונה תכלית דבקות בקדושה ובטהרה, מקור תורתנו הקדושה הוא חכמה עליונה אלוקית.

נס ומעלה מן הטבע, הם דברים פשוטים בחיי תורה, תכלית פשיטות. מעשים בכל יום שמתפללים בעד גוססים שהרופאים התייאשו מהם, והם מבריאם והרופאים עצמם מעירים כי זה רק ה...תהילים הצילו אותם. כי בחכמה של תוה"ק פשוט הוא, שאפילו אם חרב חדה מונחת לו על צווארו אל יתיאש אדם מן הרחמים, כי החכמה עליונה אינה כבושה בחוקי הטבע, "ומי שאמר לשמן וידליק יאמר לחומץ וידליק".

תורה משנה [את] האדם עצמו הלומד תורה ומעמיקה אותו ומרוממתו לאין ערוך, ואי אפשר לתאר את הרוממות המקננת [אצל] כל הת"ח אלא לחוש אותה בעצמו ובקרבו. ומי שאינו ת"ח אינו יודע מזה, על דבר זה אמרו חז"ל בסנהדרין כל הנביאים לא נתנבאו אלא לעמי הארץ אבל לת"ח עין לא ראתה אלקים זולתך – כי זוהי באמת מהותו של ת"ח, עין לא ראתה!

תנן בחגיגה "אין דורשים בפרשת עריות בג', ובמעשה בראשית בשנים, ובמעשה מרכבה באחד, אלא בחכם המבין מדעתו". והגמרא שם בדף יג מבארת שנותנים לו ראשי פרקים עיי"ש באורך.

איך נבין זאת? [הרי אמנם] הוא יודע ש"ס אבל לא עסק מימיו בחכמת האמת, וכשניגש ללמוד חכמה זו מוסרים לו רק "ראשי פרקים" ועליו להבין מדעתו. מה יבין, איך יבין, חכמה שלא למד אותה מעולם?

זוהי **דרכה של תורה** המעמיקה את האדם, שכלו צח מצוחצח הרגשתו דקה מן הדקה, דעתו רחבה להפשיט הצורה מהחומר. אין מבין **בכל** המינים [העניינים] כהת"ח, בדעתו דעת תורה הוא מוציא את הכל.

ומי יודע את הגבולים בין "דעת תלמיד חכם" ובין רוח"ק ונבואה, הלא בב"ב [דף יב,א] איתא שאם גברא רבא אמר שמעתתא ואומרים לו שכיון [ל]הלכה למשה מסיני או גברא אחרינא קאי כוותיה, ומביאה הגמ' מזה כי הנבואה לא קטנה מהם, ולא רצתה הגמ' [לומר] כי כיון (שאם) מעצמו אל ההלכה [אלא הוכיחה מזה שלא ניטלה הנבואה מן החכמים].

אז אמר שלמה

ופשוט [ש] גם זה בחכמה אשר יסודה ומקורה חכמה עליונה, ומהותה דבקות וקדושה שאין ערוך היא. הנה דכולה ביה: דעת, רוח"ק, ונבואה!

ועד"ז הוא כל לימוד התורה אשר בהתחלה צריך להתלמד להיות מבין מדעתו, כי לא יתכן לברור לרסיסים קטנים כל דבר, **תמיד** מוכרחים להוסיף דעת **מעצמם** כדי להוסיף לרדת לסוף דעת תוה"ק!

והנה המהרי"ק ז"ל (בעל כסף משנה בה' יסודי התורה) פירש על המשנה הנ"ל שהודיענו אע"פ שקינין ערכן מועט ופתחי נידה מאוס ומגונה ונגד זה תקופות מדברים על עצם השמים לטוהר ומאורות השמים וגיטריות ערכם רב שתלויים בזה חשבונות המלכים ומדידת המדינות, [אעפ"כ] הנה קינין ופתחי נידה הן הן גופי הלכות ומביאים את האדם לעוה"ב, ותקופות ומזלות אינן אלא פרפראות לחכמה (מובא בפירושו יין לבנון לאבות על המשנה הנ"ל).

קדושה וטהרה כזו משפיעה התורה עלינו ואורה כה רב עד שאיננה מדלגת על **הפינה החשוכה והאפילה ביותר** ומאירה אותה ומקדשת אותה. זהו כח תוה"ק.

וגמטריאות ותקופות אינן בגדר חכמת התורה, כי אינן נובעות ממקור הגבוה של חכמה עליונה, הן מיוסדות על **הנסיון** שאנו רואים לפנינו בעולם, והשכל מקבל [על] יד על יד, ומריבוי הנסיונות והבחינות הוא מציב כללים [של] חכמה.

מצד השכל – אין חכמה בלי נסיון, ורק ע"פ הנסיון [נקבעים] כללי שכל וחכמה בעולם. אם שמים שני חפצים אצל שני חפצים אחרים ומוצאים בס"ה ארבעה, יודעים מזה כי שמים ושמים הם ארבע, ומה שהנסיון אינו מלמד לשכל – איננו יודע. הרי מקור ה"תקופות והגמטריאות" הוא השכל האנושי ומרכז מחשבתו [---חסר] כפי שהוא רואהו לפניו בנסיונות השונים.

[אמנם אמרו חז"ל] "היודע לחשב בתקופות ומזלות ואינו חושב עליו הכתוב אומר ואת פעל ה' לא יביטו" (שבת ע"א) הרי [ש] גם בזה רואים פועל ה'. אך ההתחלה לזה צריכה להיות תורה. והיודע ש"ס ואח"כ חושב בתקופות ומזלות יראה בהן פועל ה' אבל עצם החכמה של חשבון תקופות וכו' מגדירים חז"ל כפרפראות לחכמה ואינן גוף חכמה, כי חכמה זו איננה נובעת ישר מחכמה עליונה, איננה דבקות באלקות בתכלית הקדושה אלא היא נובעת מהסתכלות השכל האנושי בנסיונות החיים ("נסיונות" – איקספירנס).

יותר מזה, אנו מוצאים שהמקובלים קראו לחכמת אריסטו "אחיזת עיניים" (מובא ברקנטי בראשית) ומבואר זה ברמב"ן בחומש [ויקרא טז, ח] שאמר על אריסטו ותלמידיו הרשעים שאינם מאמינים אלא במה שעיניהם רואות, וזה מובן לפי הנ"ל, כי זהו כל יסוד המדע – השכל האנושי והנסיון, ובמרכז המדע עומד **העולם**, ולכן מדוקדק מה שמקובלים מגדירים חכמתו כאחיזת עיניים, אין זה [לשון זלזול בעלמא] – כי אין זה מדרך תוה"ק וחז"ל לזלזל ולבטל סתם, אלא הדבר מדוקדק לפי הנ"ל כי באמת חכמה יוונית בנויה על מה שהעין רואה בנסיון בעולם, והשכל מנסה את הנסיון, [ואילו] חכמת התורה מקיפה את הטבע ולמעלה מן הטבע, איננה מוגבלת לראות עין לבד, פשוט אצלה הטבע הנס והנפלא, כי אמנם חכמה אלקית היא, ובמרכז עומד: אלוקות.

מערכת האמת

והרמב"ם מוסיף ציור לענין זה: אלמלא לא ידע אריסטו כיצד נולד האדם והיו מספרים לו איך הוא חי כעובר במעי אמו ללא נשימה מאכל ומשתה תשעה חדשים, היה שולל זאת בהחלט, כי זה מתנגד לכל מושגינו בתנאי החיים, כן, אומר הרמב"ם כשמספרים לאריסטו מאלוקות ולמעלה מן הטבע הוא שולל זאת יען עיניו לא ראוהו...

ובאמת זה דרכם כסל למו על גבולי המדע דוקא, להתכחש לתגליות חדשות שבמציאות טרם הבחינו אותם, והמון תגליות [נחלו בתחילה] גורל [זלזול], כי אנשי המדע לא רצו להכיר אותן. ממצאי הרכבת הציע המצאתו לפיזיקאים הגדולים בדורו והם צחקו על ההצעה בטענם כי לא יתכן שקטר אחד יסחוב כמה קרונות כי כובד הקרונות לא יתן לקטר לזוז ממקומו... ואת ממצאי ההרדמה המקומית החריס קונגרס של רופאים ששלל את האפשרות של התגלית, ועוד הרבה כמוהם.

ובזה סותר המדע את עצמו, כי ע"י הדבקות בנסיון ובאמונה רק במה שעניניהם [ראות] – אינם מקבלים אפילו תגליות של אנשי המדע עצמם. ואם כי בזמן האחרון, מרוב ההפתעות על שטחי המדעים, נהיו יותר צנועים, הרי **ביסוד** המדע מונחת גם גבולו וצמצומו, כי הוא דבוק אך ורק בנמצאות בעולם, ורוממות של תורה אין בו.

ולואי שהיודע בתקופות ומזלות יחשב לשם שמים לראות פועל ה', כי גם "לשמה" אין בו, ברובו, כי את ה"לשמה" מחזיקה תוה"ק שם מונחת סגולה זו, יען שהיא חכמת אלקות, הקשר עם הבו"ע, ודרך הדבקות בה'.

כשבקשו תלמידי ר"א לפני מותו רבינו למדנו ארחות חיים (ברכות כח.) אמר להם גם "ומנעו את בניכם מן ההגיון" וביאר אדמו"ר זי"ע (חבר מאמרים מאמר [פג]) כי "ארחות חיים" היא העמידת רגלים על הדרך הנכונה ואמר להם ר"א כי בזה מעמיד אדם רגלו על דרך האמת לשמור כבוד התורה ולא לגשת אליה בכלים של חכמות אחרות.

ולפי הנ"ל יובן באמת כי אין שום משל ודמיון בין תורה לחכמה יוונית, כי זו נובעת ממקור עליון של חכמה עליונה ומהותה תכלית קדושה ודבקות, וזו מקורה בשכל האנושי והנסיון, וקדושה וטהרה אין בה. בלעדי שהאדם גדל בתורה ואח"כ "חשב בתקופות" כי אז יביט שם באמת פועל ה' כי אז יהיה עסקו לשמה.

וזה כל ענין חנוכה שרצו להכניס בכלל ישראל חכמה יוונית חיצונית, ולהשיכם תורתך ולהעבירם מהחוקים אשר יסודם "רצון ה'" ומסתמא גם זה מהנסיונות והבחינות שהכלל ישראל צריך לעמוד בהן, מבלי לערבב את תורתו עם חכמה אחרת, וזה היה הנצחון, ששמרו על טהרת תוה"ק "וזה ביד עוסקי תורתך".

ו[היא] עבודה גדולה מאד, כי בזמן של שכחת התורה וסכנת פרוד ממקור חכמה עליונה, היו צריכים להתדבק שוב למקור העליון ההוא.

אז אמר שלמה

ובמה? "להודות ולהלל לשמך הגדול", הודאה - ברגנו ביום הכפורים העבר - ע"פ המהלך שעניין הוידוי הוא התמסרות לרשות הבו"ע לגמרי, כן כאן בהכרת אור תורה הקדושה והסכנה של שכחתה חס ושלום עלינו להודות ולהתמסר לשמו הגדול יתברך, ללא פשרה, לעמוד במלחמה זו.

הרה"צ רבי חיים אהרן שקלאר זצ"ל

חיי אהרן

**שביבי אור מתולדותיו של צדיק, מעשיו הטובים ודרכיו האצילות
של דודנו הרה"צ רבי חיים אהרן שקלאר זצלה"ה**

דודנו רבי חיים אהרן זצ"ל נולד בשנת תרצ"ג, לאביו הרה"ח ר' דוד ז"ל ולאמו מרת רחל ע"ה, בשכונת שערי חסד בירושלים. בילדותו למד בת"ת "עץ חיים" ואח"כ בישיבת "נחלת ראובן" בפתח תקוה.

בבחרותו נכנס להסתופף בין כתלי הישיבה הקדושה בבאר יעקב (עפ"י המלצת אחיו הרה"ג רבי יהושע יבלחט"א שהיה מראשוני התלמידים בישיבה), ומאז היה דבוק כל ימיו ברבותיו רבינו משה שמואל שפירא זצלה"ה ורבינו המשגיח זצלה"ה, לאורם צעד ובדרכם הלך.

באחד הימים ביקשו ממנו הוריו שישוב לירושלים לסייעם במלאכתם בחלוקת חלב לבתי התושבים. הוא התלבט עמוקות מה עליו לעשות - מחד גיסא השתוקק לסייע להוריו בפרנסתם הדחוקה, ומאידך חשש לעזוב את הישיבה הקדושה אפילו לזמנים קצרים. המשגיח ז"ל שלח אותו לשטוח את ספיקו בפני החזו"א, הוא נסע לבני ברק למעונו הצנוע של החזו"א, וכאשר סיים להציע את שאלתו שאל אותו החזו"א – ובמה ליבך חושק?? לשמע תשובתו של הבחור הצעיר כי לבו חושק לשקוד על התורה כל ימיו בלא הפסק, ענה החזו"א בפסקנות 'אם כן, חייך קודמים'. הוא שב לישיבה כהוראת החזו"א, והמשגיח ז"ל עודד אותו רבות להמשיך בלימוד התורה למרות כל הקשיים שמסביב.

אהבת תורה

הלימוד בישיבה, בשנותיה הראשונות - בהיותה במבנים רעועים ובמצוקה כלכלית, היה לימוד מתוך הדחק ממש. עשרות שנים אח"כ עוד היה מתמוגג על מתיקות הלימוד באותם שנים בחינת 'תורה שלמדתי באף היא שעמדה לי'.

כעבור שנים רבות, כאשר התגורר באמריקה, נתבשר כי רבו המשגיח ז"ל עומד להגיע לביקור בעירו. רבי חיים אהרן התרגש מאד, לבש בגדי שבת הדורים לכבודו ויצא לקבל את פניו. כאשר נפגשו חיבק אותו המשגיח ונישקו בחמימות גדולה. יחד העלו זיכרונות מימי בחרותו בישיבה, ואז תיאר באריכות איך בחודשי החורף טפטפו מי הגשמים לתוך דליים שהוצבו בהיכל הישיבה, וביניהם ישבו הבחורים ולמדו בלהבת אש קודש!

מידה זו של אהבת תורה ושקדנות עיטרה את דודנו זצ"ל כל ימיו, כאשר היה הוגה בתורה היו פניו מאירות בחדוותא דקודשא בריך הוא, ומדי פעם אף היה יוצא בריקוד מתוך הלימוד...!

חיי אהרן

אי אפשר היה למצוא אותו יושב בטל, תמיד ראשו רכון בתוך איזה ספר, כשהוא הוגה בתורה הקדושה. הוא ידע להעריך ולשמוח אפילו ברגע אחד של לימוד התורה, בבואו לביהכנ"ס מוקדם כדרכו ונשארו כמה רגעים לתחילת התפילה היה מיד פותח ספר ומתחיל ללמוד, כך גם בשעת קריאת התורה בין גברא לגברא, מרגע שהיה מסיים העולה את הברכה היה מיד פותח את ספרו וממשיך בעיונו, עד העלייה הבאה...

מספרת הרבנית דבורה תליט"א: לפעמים היינו עומדים לצאת מן הבית, לבושים במעילים, ולפתע צלצל הטלפון, הוא בסבלנותו הרבה היה אומר לי 'תרימי, תרימי, בוודאי איזו חברה צריכה אותך, אני אמת', ובעוד אשתו משוחחת בטלפון לכמה רגעים, היה פושט בסבלנות את מעילו מתיישב על יד השולחן ו... מתחיל ללמוד בחשק! כאילו עומד הוא בפני סדר לימוד של כמה שעות... לאחר דקה-שתיים היתה השיחה מסתיימת, ואז היה סוגר את הספר וחוזר להתעטף במעילו לצאת לדרכם...

גם בימים שהיה צריך לצאת בבוקר לסידורים ושמוחות או למרפאה וכדומה, תמיד היה מקדים ללמוד תחילה, באומרו: 'קודם כל – צריך ללמוד, ורק אח"כ להתפנות לשאר עניינים!'

ואני תפילה

כבר בהיותו בחור צעיר בישיבה הקדושה התפרסם כ'בעל תפילה', בעל טעם מיוחד בתפילה. כאשר היו מבקשים לומר כמה פרקי תהילים בהיכל הישיבה, תמיד היו שולחים אותו לשמש כשליח ציבור, והוא בקולו הנעים היה מתחנן ומתחטא כבן לפני אביו ומעורר אחריו את כל השומעים.

כל כך היה רגיל בתפקיד זה, עד שהחלו הבחורים לכנות אותו בחיוך "תהילים זאגער"... כאשר סיפר זאת בפני רבו המשגיח זללה"ה, אמר לו "שיגידו... אתה תמשיך להגיד תהילים..." כי באמת היה יחיד ומיוחד באמירת התהילים מילה במילה מעומק הלב.

חביבות התפילה ואמירת התהילים ליוותה את דודנו זצ"ל כל ימיו. בכל שבת היה קורא פרקי תהילים בנעימה, ובחג השבועות יום פטירת דוד המלך ע"ה היה מסיים כל ספר התהילים במתינות וברגש.

דודנו זצ"ל היה מגיע תמיד כמה דקות קודם התפילה, ובהגיע זמן התפילה היה ניגש אל העמוד ומשמש כחזן לפסוקי דזימרה... בקולו הנעים היה קורא מזמור אחר מזמור עד 'ישתבח' או 'שוכן עד', ואז היה מפנה את העמוד לש"ץ... כמה פעמים הציע שיכבדו מתפלל אחר לתפקיד זה, אך אף אחד לא הסכים לוותר על נועם תפילתו... אפילו הנשים בעזרת הנשים היו מפצירות ברעייתו תליט"א שתשכנע אותו שחלילה לא יוותר על קביעותו בפסוקי דזמרא, שכן בתפילתו המתונה ומרגשת היה מעורר חשק וערגה לכל הקהל...

תפילותיו היו רוויות רגש, מתחטא כבן לפני אביו, דמעות רבות נגרו על פניו בעת שהיה דבוק בקונו בשעת תפילותיו, שהיו נאמרות בהשקט ובעומק, ברצינות וברוגע.

עבודת הברכות גם היא היתה אצלו יסודית ועמוקה. כל ברכה היה מברך מתון מתון ובקול רם, והיה מחפש מי שיענה אחריו 'אמן'. ברכת המזון היה מברך מתוך סידור ובכובד ראש, עד שהשכנים בבניין היו מתמוגגים גם הם משמיעת הברכות הנאמרות בקול רם וצלול.

הרה"צ רבי חיים אהרן שקלאר זצ"ל

ביום הכפורים אחד כיבדו יקירו כבנו ר' ישראל אלנברג ורכש עבורו עליית מפטיר, כדי 'שירוויח' שבע ברכות למאה ברכות. הוא זצ"ל זרח וקרן באושר, על מה? – על שיש לו עוד שבע ברכות לחשבון מאה ברכות... ומספרת הרבנית תליט"א שכל כך היה משתוקק ומחזר אחר השלמת מאה ברכות, עד שברגע ששמעה מהעזרת נשים שישראל קנה עבורו 'מפטיר', מיד שמחה – יהיו 'לנו' עוד שבע ברכות לחשבון הברכות...

גם את אחייניו הרבים, שהיה מטפח ומפנק כאב אוהב, היה תמיד מלמד לייקר את עניית האמן. פעמים רבות היה מציע תשלום כספי לילד שיענה אמן בקול רם אחר ברכתו, כדי לחבב עליו את הברכות ועניית אמן... והיה אומר תדיר לאחייניו 'תענו אמן בכוונה... כל אמן שאתם אומרים – זה כאילו שאתם מכניסים שטר של 50 דולר לכיס...' [בחכמתו החינוכית הבין שאם יאמר להם שכל אמן הוא כמו מליון דולר, לא יצליח בזה לעורר את התלהבות הילדים, 50 דולר זה סכום שנתפס בדמיון הילדותי...]

חנוך לנער על פי דרכו

עוד בימי שהותו בישיבה הקדושה, החל להתעסק בתפקיד הנשגב של חינוך ילדי תשב"ר – ראש הישיבה רבינו הגרמ"ש שפירא זצ"ל ביקש ממנו ללמוד עם ילדיו ולהחדיר בהם אהבת תורה ושמחתה. ילדים אלו גדלו כיום לראשי ישיבות ומרביצי תורה.

לאחר שהקים את ביתו עם רעייתו הרבנית דבורה תליט"א, בת הרה"צ רבי אברהם מינץ זצ"ל שהיה מחשובי המחנכים בת"ת "עץ חיים" בירושלים, המשיך גם הוא בעבודת קודש של חינוך תשב"ר. שנים רבות כיהן כמחנך בת"ת תשב"ר שבבית החזו"א בבני ברק, ובמוסדות חינוך בהולנד.

כשהחל את דרכו כמחנך גמר אומר שהוא לא יכה אף ילד [דבר שלא היה מקובל ופשוט בדרכי החיים דאז...], ואכן כל שנותיו חינוך בנעימות, ללא צעקה או הגבהת קול. את עיקר עבודתו החינוכית ראה בהחדרת השמחה בעבודת ה' ואהבת הלימוד, ואת זה עשה ע"י עידוד חיובי וראיית הטוב שבכל ילד. תמיד היה נוטה להעניק לילדים ציונים גבוהים מהישגיהם, והיה אומר 'אם אתן לו 'טוב מאד' בתעודה הוא כל כך ישמח ויתמלא חשק להשקיע עוד ועוד בלימודים...'

אחד הילדים היה שקט ומאופק בצורה חריגה מאד, אמו השיחה את דאגתה לפני המחנך רבי חיים אהרן שהילד נראה לה סתום ואטום... אך ר' חיים אהרן מחה נמרצות: הוא איננו סתום, הוא פשוט צועד בדרך משלו, ולאט לאט הוא יפרח ויפתח עוד ועוד... ואכן, בגישתו המיוחדת הצליח ר' חיים אהרן לחיותו ולהמריצו ללימוד ולחיי חברה. ובמשך שנים הייתה האם מכירה לו טובה, שהוא היחיד שהצליח לגעת בנפש הילד פנימה ולראות בו את הטוב המיוחד לו.

תלמידיו הרכים היו משיבים לו אהבה והיו נכרכים אחריו בהערצה. כך גם הורי התלמידים, שהתפעלו מגישתו הרכה והנעימה הפועלת גדולות ונצורות בנפשות ילדיהם הטהורות, היו מביעים לא אחת את הוקרתם והכרתם. שנה אחת אף הפליגו מאד וכל הורה העניק סך של מאה שקלים לרבי חיים אהרן, סכום גדול [ועאכו"כ בזמן ההוא – לפני עשרות שנים], כאשר מחה בהם ר' חיים אהרן, טענו כנגדו שכמה שנתנו עדיין אין זה מספיק להכרת הטוב העצומה שהם חשים אליו.

חיי אהרן

כאשר עמד לעזוב את ת"ת תשב"ר, התנגד לכך המנהל איש החינוך הרב הלוי ז"ל - שהעריך מאד את דרכו החינוכית – וטען 'איך נוכל למצוא מחליף למחנך גדול כזה?!

בנו ותלמידו

משנתו החינוכית התבטאה גם בתוך הבית פנימה, בחינוכו ובגידולו של חביבו כבנו ר' ישראל אלנברג, אשר גידלו וטיפחו - יחד עם רעייתו תליט"א - באהבה ובמסירות לתורה ולעבודת ה'.

בדרכו החינוכית הנעימה החדיר בו את אהבת הלימוד והשיון, עד שאם בדרך כלל צריך האב לדרבן את בנו לחזור על הלימוד, הרי אצלו זצ"ל היה ישראל בעצמו מבקש ומצפה ללימוד זה, ואומר לו 'מתי כבר נלמד?...'

נקודה נוספת שהמתיקה את הלימוד הייתה הקפדתו שיהיה כל דבר 'קלאר', ברור ומאיר, ועד שלא היו הדברים נהירים ושמיחים לגמרי, לא היה מפסיק מלחזור שוב ושוב...

מספר ר' ישראל: בין שאר הסיבות לכך שנמשכתי אחריו וכיבדתי אותו כל כך - הרבה מעבר למה שרגילים לכבד 'אבא' ו'רב'ה' - היה מפני שהרגשתי מאד את היותו 'איש אמת'. כידוע, צעירים מאד רגישים לזיופים ושקרים, ואילו אצל ר' חיים אהרן לא היה שום מציאות של 'אחד בפה ואחד בלב', כל כולו היה אמת צרופה.

שמחה של מצוה

ר' חיים אהרן הכניס לתוך ביתו רוח שמחה וחביבות המצוות. חזיון נפרץ היה לראותו מדי פעם פורץ בריקוד של מצוה... שנה אחת הצליח להשיג מורביות ערבות גדולות להושענות [אשר היה בזה הידור מיוחד, כמבואר ברש"י סוכה מד,ב], ומרוב שמחה החל לרקוד... לאחר שהיה רוכש ארבעת המינים היה מביט בהם שעה ארוכה באהבה ובאושר גדול...

את הסוכה בנה בעצמו, וכל ימי הסוכות שהה כל הזמן בסוכה [שהמפתח שלה היה מסור גם לאורחים שונים, שהיו נכנסים ויוצאים...]. ולא יצא ממנה רק לתפילות בביהכנ"ס... הוא עצמו היה מקפל בבוקר את המיטה ומכניס את השולחן, ולמנוחת הצהריים שוב היה מוציא את השולחן ומכניס את המיטה, וחוזר חלילה, היה שמח לטרוח טירחה של מצוה בחדוה ובשלימות...

בסביבתו באמריקה גדל עץ ערבות, שקיבל רשות לקטוף ממנו, והוא זצ"ל זירז את יקירו ר' ישראל 'לתפוס את הזכות' ולקטוף ערבות עבור הגאון רבי חיים זליבנסקי זצ"ל ששהה באותה תקופה באמריקה, כדי להחדיר בו את אהבת החסד ושימוש תלמידי חכמים...

בבדיקת חמץ היה פושט את מעילו לאחר הברכה ויורד על ברכיו ממש ובודק בסבלנות את כל הבית, כל ארון ומגירה, הבדיקה היתה נמשכת שעות ארוכות ובהרבה מאמץ, אך מתוך שמחה של מצוה. כך גם באכילת מרור שהיה אוכל חריין מגורד חריף מאד, והוא אכלו בשמחה והתלהבות והיה אומר 'הן זוהי המצוה להרגיש טעם המרור' ואוכל בחשק בשיעור גדול ומהודר.

הרה"צ רבי חיים אהרן שקלאר זצ"ל

כך גם בנרות חנוכה, שהיה מהדר בהם הרבה, יושב על ידם שעה ארוכה ואומר את כל התפילות שלאחר ההדלקה... וכך במשלוח מנות שהיה טורח להדר בו, אפילו כשירד שלג כבד בניו יורק בוסס ברגליו שעה ארוכה לתת משלוח מנות לידידיו [אף שהיה יכול לצאת ידי חובתו בנתינה לאחד מבני הבית]. וכך בכל המועדים היה מדקדק בהלכותיהם בחביבות ובאהבה.

כי שלום אהלך

ביתו שהקים ובנה יחד עם רעייתו הרבנית דבורה תבלחט"א, היה מלא בשלום ורעות, כבוד והרמוניה, אחדות ושמחה.

דוגמא אופיינית לסבלנותו ואצילותו בתוך ביתו: קודם נישואיו היה רבי חיים אהרן נוהג להימנע מאכילת שרויה בפסח, אך כשראה שבבית חמיו נוהגים לאכול שרויה, ערך התרת נדרים להפסיק מנהגו כדי שאשתו תוכל להמשיך לבשל את המטעמים שהורגלה בהם בבית הוריה...

למרות שהיה מחבב ומייקר מאד את ההידור במצוות, והיה רגיל לרכוש ד' מינים המהודרים והיקרים ביותר, מכל מקום – בכל שנה ושנה היה תחילה מקדים ושואל את הרבנית תבלחט"א ומבקש את רשותה להוציא ממון רב כל כך על ד' מינים... שכן כך השריש בנו הגר"ס זי"ע: אסור לאדם לדרוך על השני בדרך להידור מצווה...

אם אירע שהיה משתתף בשמחה לבדו, כמו קידוש או שלום זכר וכדומה, היה תמיד זוכר לקחת עמו פרוסת עוגה בשביל אשתו, שגם היא תשתתף בשמחה...

ואחרי כל זה – בכל שנה בערב יוה"כ"פ היה מבקש מרעייתו מחילה וסליחה... אך היא היתה משיבה כנגדו ואומרת 'אילו כל הבעלים היו מתנהגים כמוך – בטוחה אני שמישיח כבר היה מגיע!'

סבלנות

רגיל היה במידת הסבלנות, קיים בעצמו 'דברי חכמים בנחת נשמעים', תמיד הקשיב עד הסוף לדובר עמו ורק אח"כ אמר את שלו... היה אומר שעל הסבלנות העולם עומד... ואכן כל אורחותיו היו במתינות וברוגע, בלי שום מרוצה וחיפזון.

סיפרה רעייתו תבלחט"א: מעולם לא ראיתיו כועס, או רוטן, או רוגז. מעולם! תמיד היה סבלן לכל אחד, ודן כל אדם לכף זכות.

פעם אחת הלכתי אתו ברחוב ובפינת הרחובות ישב אביון וקיבץ נדבות, נגשתי אליו ונתתי לו שטר של 20 שקל וביקשתי ממנו שישב לי עודף 10 שקלים, אך הקבצן נטל את השטר וסירב להחזיר עודף... אני התמרמרתי על אותו עני, אך בעלי אמר אם התגלגל כך, כנראה שהיית שליחה משמיים לתת לו עשרים שקלים... אין מה לכעוס עליו, הוא נטל את מה ששלחו לו משמיים...

חיי אהרן

נצור לשונך

במחיצתו אי אפשר היה לדבר רעה על אחרים, שכן מייד היה נזעק 'טרייף... חזיר...' מרגלא בפומיה שלשון הרע בתוך הפה הוא בדיוק כמו חתיכת חזיר בתוך הפה!

היתה לו קביעות ארוכת שנים ללמוד כל יום ב' הלכות מספר חפץ חיים, ללמוד על מנת לקיים.

כששאלו אותו איזה קבלות כדאי לקבל לקראת ימי הרצון, ראש השנה ויום הכפורים, תמיד היה משיב "דיבור", לשמור על קדושת הדיבור מלשון הרע ורכילות ושאר דיבורים אסורים. כי מזה היה נזהר ומזהיר מאד.

הארת פנים

היה מקדים שלום לכל אדם בנעימות ובחיוך. בתחילת חיי נישואיו ראתה אותו הרבנית תליט"א אומר בחביבות 'גוט שאבעס' למאן דהוא, וכאשר שאלה אותו אח"כ מהיכן הוא מכיר, ענה לה: אינני מכיר אותו כלל, אבל כשאני רואה יהודי מולי – איך אפשר שלא לאחל לו גוט שאבעס?...!

הרבנית תבלחט"א לא הורגלה בנוהג זה, להקדים שלום גם לנשים שלא הכירה, אך הוא היה מעודד אותה 'להתנסות' בזה, וכאשר היתה עושה רצונו ומקדימה שלום לאלמונית אחת, היה אומר לה אח"כ: ראית איך שמחת את אותה אשה?...! ראי מה כוחה של הארת פנים...

שח הגאון רבי אהרן ישעיה בלוי שליט"א: מעולם לא ראיתי דמות חביבה כל כך כדמותו של ר' חיים אהרן, שהיה מקרין אור וחיוך על כל סובביו...

שמח בשמחת הזולת

במשך עשרות שנים התגלגלו בני הזוג – רבי חיים אהרן והרבנית תבלחט"א – ע"י ההשגחה העליונה ממקום למקום, בברזיל ובהולנד, בארץ ישראל ובניו יורק, והמה – על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו, בכל מקום שהגיעו אליו הקימו בו את משכן ה' – בית חם ומכניס אורחים, מקור אור וקדושה לכל סביבתם.

למרות שלא זכו לזש"ק, לא התכנסו בתוך צערם הפרטי, אלא השפיעו אור ושמחה על כל המשפחה המורחבת ועל האחיינים הרבים שאהבו והתמסרו עבורם כבנים ממש. רבי חיים אהרן והרבנית תבלחט"א היו שמחים שמחה גדולה בשמחתם של אחרים, תמיד הגיעו יחד בין הראשונים לאירוע בחיוך ובשמחה אמיתית. [וראה מה שכתב רבינו בעלי שור ח"ב עמ' ר"ט שלשמוח בשמחתו של השני הרבה יותר קשה מאשר להצטער בצער, כי הצער של השני נוטע בנו תחושת פחד מאותו צער ואנו מדמים לחשוב שבזה אנו מצטערים בצער, אבל כאשר השני שמח קשה לנו יותר להרגיש תחושת שמחה בשמחתו, ובוזה נמדד האדם אם הוא באמת 'נושא בעול עם חברו'].

יהי ביתך פתוח לרוחה

מהדר גדול היה במצוות הכנסת אורחים. בכל שבת בבואו מבית הכנסת היה מביא עמו אורחים רבים, פעמים אפילו עשרות אנשים! לפעמים היה חוזר עם אורחים נוספים, שלא היו צפויים לבוא, אלא

הרה"צ רבי חיים אהרן שקלאר זצ"ל

שהוא פגש אותם בביהכנ"ס וכשהבין שאין להם היכן להתארח מיהר לזכות במצווה, לאחר ששלח לבקש מאשתו רשות לזה... שנה אחת היה שלג כבד במקום מגורם בבורו פארק, ואנשים שהיו בדרכם לקנדה 'נתקעו' בשבת שם, רבי חיים אהרן הזמין אז 18 אורחים, אלא שלפתע הגיעו עוד 2 אורחים שנתקעו ואמרו שהרב שלח אותם למשפחת שקלאר, באמרו שאצלם בודאי ישמחו להכניס עוד אורחים...

כאשר היו שואלים אותו מהיכן הכסף לכיסוי ההוצאות העצומות של הכנסת האורחים, היה מצביע כלפי מעלה ואומר 'הכל הוא נותן... משלך נתנו לך... איננו נותנים שום דבר משלנו, אין כאן חכמה משלנו ולא כסף משלנו, הכל של הקב"ה'...

בשולחנות השבת היו מסובים גם אורחים פשוטים, ורבי חיים אהרן היה מדבר דברי תורה בשפה פשוטה ונעימה שתהא מובנת לכל המשתתפים... כך גם במועדים היה מסביר לכל המשתתפים את ענייני המועד ותוכנו... בראש השנה היה מסביר לפני אכילת הסימנים שהעיקר אינו אכילת הסימנים אלא הפנימיות העומדת מאחוריהם, למשל 'שנהיה לראש' הכוונה שנזכה תמיד לעסוק בעניינים רוחניים, ענייני הראש והמוח, ולא להתעסק בדברים שהם 'זנב', עניינים גשמיים פשוטים... כך גם בליל הסדר שהיו האורחים רבים מאד היה מבאר את ההגדה בהתרגשות ובשפות שונות, גם בלשון"ק וגם בידיש, כדי שיבינו כולם גם הזקנות שהסבו על שולחנו...

ויהיו עניים בני ביתך

רבי חיים אהרן היה דואג שכל האורחים ירגישו בנוח כביתם שלהם, והיה מבקש מרעייתו שלא תגיש מנות אישיות אלא בצלחות מרכזיות כדי שכל אחד ירגיש בנוח לקחת עוד ועוד כחפצו, בלא שיצטרך לבקש מנה נוספת...

ואכן היו אורחים, טיפוסים שונים ומשונים, שהרגישו בביתם כבתוך שלהם ממש... אפילו מפתח של הדירה היה להם, למקרה שירצו להיכנס כשאין איש בבית... אחד מהאורחים הקבועים היה מכונה 'תענית דיבור' על שם מנהגו לנהוג בתענית דיבור בכל שבת ויום טוב, באחד מלילי הפסח החביא 'תענית דיבור' את האפיקומן, אך כאשר ביקשוהו לגלות היכן המטמון לא יכול היה להפר את תעניתו ולדבר... רבי חיים אהרן לא יצא מכליו והמשיך להתייחס לכולם באדיבות ובחמימות...

אורחת אחת ביקשה לשיר בקול רם בסעודת השבת... רבי חיים אהרן הסביר לה בעדינות שגם רעייתו דבורה יודעת לשיר היטב, ואעפ"כ היא נמנעת מלשיר בפני גברים... והסביר לה את מעלת הצניעות בפשטות ובלבביות. עד היום אותה אורחת (שהיתה קרובת משפחה רחוקה) זוכרת בערגה את האופן שבו העיר לה רבי חיים אהרן... היא מספרת שדבריו שיצאו מלבו חדרו לליבה עמוק כל כך – עד שגם היום, עשרות שנים אח"כ, עדיין היא זוכרת את דבריו ומקפידה לנהוג על פיהם...

גם הנהגה זו של גמילות חסדים, החלה כבר מימי חורפו בישיבה הקדושה בבאר יעקב. אז היה נוהג בכל יום שישי ללכת לבית החולים מלב"ן לחולים כרוניים ולסייע בטיפול בחולים. אחד החולים הכרוניים היה צעיר שכולם כינו אותו 'סנדוויץ' שהיה שוכב תקופה ארוכה והיה צריך להפוך אותו ולהעבירו ממיטה למיטה, ורבי חיים אהרן סעד אותו בכל יום שישי, כולל טיפולי היגיינה מעוררי

חיי אהרן

סלידה. כך במשך שנים היה נוהג בכל יום שישי. [מעניין הדבר, שלאחר פטירתו של ר' חיים אהרן התקשר לפתע אדם והציג עצמו שהוא הוא המכונה 'סנדוויץ' שר' חיים אהרן סעד אותו במשך שנים עד החלמתו...]

יהי ביתך בית ועד לחכמים

לא רק אנשים 'פשוטים' היו מאוכלי שולחנו, תלמידי חכמים רבים שנקלעו למדינות הים לצורך גיוס כספים או עניינים רפואיים וכדומה, מצאו בביתו מקום מנוחה ומרגוע. ביניהם היו הרב גרוסמן, הרב יצחק גרודזינסקי, רבי יצחק ברוק, ועוד ועוד.

רבי שמחה שלמה לוי'ן זצ"ל נסע לגיוס כספים באירופה, המסע היה מלווה כצפוי בלחצים ובאי נעימיות הכרוכות בעבודת קדש זו של 'ביזוי עצמו על דברי תורה', בבואו להולנד מצא סוף סוף מרגוע בבית ר' חיים אהרן, וכפי שתיאר במכתבו לרעייתו שבארץ ישראל:

"יצאתי מאנטוורפן ביום ה' בצהריים, ולקראת ערב הגעתי לאמסטרדם ברכבת, כשירדתי מהרכבת באה לקראתי הגב' דבורה שקלאר שחיכתה לי ולקחנו מונית והגענו לביתם בשלום, כשיצאנו מהמונית הלך לקראתנו בעלה ר' חיים אהרן שחזר מה'חידר' שהוא מלמד שם. ושמוחו אתי שמחה אמיתית. אספר לך דבר מעניין, שבדרך לאמסטרדם בהיותי עוד ברכבת כבר הרגשתי שלוה מיוחדת שלא הרגשתי באף מקום בחו"ל... בעקבות האוירה הרגועה בביתם של משפחת שקלאר הרגשתי טוב, בפרט אחרי [מה שעבר ב]אנטוורפן... אח"כ הלכתי להתרים בבתיים, ור' ח.א. שקלאר ליווה אותי רוב הימים..."

לב טוב ואהבת הנתניה

ליבו הטוב ומידת הנתניה שלו היו לשם דבר, אחד מידידיו מתקופת באר יעקב סיפר כי לאחר שפעם פרצה דליקה גדולה בשיבה ובצריפי הפנימיה, היה חסר לבחורים רבים מקום לישון. רבי חיים אהרן אמר לאחד הבחורים שמצא עבורו מיטה ללון, ולאחר מכן התברר כי זו הייתה מיטתו שלו, והוא עצמו ישן על ספסל בבית המדרש!...

בדרך זו המשיך ללכת כל ימי חייו, להעדיף את טובת אחרים על טובתו. פעם אחת נסעה המשפחה המורחבת נסיעה ארוכה למקומות הקדושים שבגליל, לפתע שמע את אחת מגיסותיו (הרבנית שולמן תליט"א) אומרת שהיא רעבה, מיד פנה ואמר שיש עמו סנדוויץ' מיותר, ולבסוף התברר שהיה זה הסנדוויץ' היחיד שהיה לו, והוא עצמו נשאר ללא אוכל...

לאחר שרכש ד' מינים בדמים מרובים היו מגיעים בני הקהילה בבורו פארק [שלא היו מצויים בה אז מינים מהודרים מאד], דיינים ורבנים, לנענע במינים שלו. והוא היה נוהג טובת עין לאפשר גם לאחרים לקיים המצוה בהידור, ולא היה מקפיד וחושש על שלמות מיניו.

פעם אחת קנתה לו רעייתו מגילת אסתר מהודרת (וכפי שאמרה 'שיעלה כמה שיעלה, העיקר שתהא שמחתו שלימה במגילה מהודרת בתכלית') ובטובת עינו הייתה המגילה היקרה עוברת אח"כ מיד ליד, כל הזקוק למגילה היה מבקש ומקבל. באחת הפעמים שהשאל את המגילה, היא הושבה כשהעמוד-עץ

הרה"צ רבי חיים אהרן שקלאר זצ"ל

שלה שבור... הדבר כאב מאד לרעייתו, אך ר' חיים אהרן אמר לה שלא תעיר כלום לאדם ששבר את המגילה, שהרי בודאי לא עשה זאת בכוונה, וזה משמייים...

ורעה אמונה

רבי חיים אהרן רגיל היה במעלת האמונה בחוש, בטחונו בה' היה יוקד וחי, 'הכל מאת הקב"ה' היה רגיל לומר.

סיפור אופייני סיפרה רעייתו הרבנית תבלחט"א, פעם אחת נסעה יחד עם רבי חיים אהרן לקניות לקראת הפסח, רכשו פלטה חשמלית, ולאחר שיצאו מן החנות נזכרו שבשנה שעברה קנו כבר פלטה חשמלית, ביקשו להחזירה אך התברר שבטעות זרקו כבר את החשבונת ואין אפשרות להחליף... רעייתו הצטערה מכך הרבה שנאבד פתק ההחלפה, אבל הוא זצ"ל הרגיע אותה שהקב"ה אינו צריך פתק החלפה, ולא יתכן שנפסיד מכך שאיבדנו הפתק... והנה בעלותם לאוטובוס ראה אותם איש אחד, ושאל 'היכן רכשתם את הפלטה החשמלית הזו, אני זקוק לכזה דגם ולא מוצא...', תיכף אמרו לו שהם מוכנים למכור לו אותה כאן ועכשיו... ורבי חיים אהרן שמח מאד, לראות ההשגחה הפרטית על כל בראיו יתברך, ששלח אותם היישר לאותו אדם שהיה זקוק לאותה פלטה...

יחיד בעולמו

כתב רבו המשגיח נ"ע ('המצוות השקולות' פרק י"ב):

"זאת אוכל להעיד על עצמי: הייתי חי שמונה שנים במדינת שבדיה הרחוקה, בקהילה שהיה בה מנין מצומצם של שומרי שבת. כמעט כל כלי קודש ששימשו במדינה ההיא אז – התקלקלו שם. אם הצלחתי איך שהוא לשמור על צורתי כבן תורה בשנים אלו, בהיותי גלמוד, זהו רק מפני שלמדתי שם מוסר בקביעות. לולא זה – מי יודע מה היה ממני. רק ע"י לימוד מוסר נשארתי בעזהשית"ת "יחיד בעולמי" כפי שלימדוני אדמו"ר מרן ר' ירוחם נ"ע וציס"ע מרן ר' יחזקאל לעוינשטיין נ"ע. אני כותב דברים אלה כי אינני רואה בהם שום התפארות. זהו רק בציור כשאדם אומר הוא נשאר בריא בתקופת בצורת מפני שאכל לחם בכל יום. הרוצה לעמוד על היחודיות שלו – יתמסר ללימוד מוסר בקביעות יחד עם עסקו בגמרא ופוסקים וזוהי יצליח בע"ה".

גם אתה, קורא נעים, שהתוודעת למקצת ממעלותיו של דודנו הצדיק זצ"ל, יש לך להתפעל: כמה גדול כוחה של העבודה המוסרית! איך גידלה ממש מלאך נסתר, הצועד בשולי דרכים, בענווה ובחן, צנוע ומעלי, שייף עייל ושייף נפיק, גריס באורייתא תדירא, ולא מחזיק טיבותא לנפשיה.

כרבו המשגיח, אף הוא התגורר שנים ארוכות בקהילות נדחות בברזיל ובהולנד, וגם בהיותו בתוך קהילות גדולות היה 'יחיד בעולמו' לגמרי, 'יושב בפינתו בביהכנ"ס ובביתו הצנוע, ובכנפיו הצחורות מתנשא מעלה מעלה, מתרומם לפסגות עולם, לעשות נחת רוח ליוצרו.

חיי אהרן

לא הבאנו כאן תמונה כוללת של תולדותיו והנהגותיו, ניסינו רק לגעת מעט מזעיר בכמה נקודות עיקריות ב'דרך החיים' שסלל והלך בה. ולוואי ונזכה אנו לצעוד כמה פסיעות בדרכו ובעקבותיו.

עוד חזון למועד בל"נ לכתוב את תולדותיו בהרחבה, מתוך זיכרונותיהם של ידידיו ומעריציו מתחנות חייו הרבות והמגוונות.

אם נרצה לסכם בקצרה את מעלותיו הנפלאות של דודנו החסיד זצ"ל, נוכל להשתמש בתיאורו של החובת הלבבות בשער הפרישות פ"ד:

"הפרוש צהלתו בפניו ואבלו בלבו. לבו רחב מאד ונפשו שפלה מאד. איננו נוטר ולא חומד ולא מספר בגנות ולא מדבר מאדם. מואס בגדולה ושונא הפרסום. מיושב, זכרן, מודה, רב בוש, מעט נזק. אם ישחק - לא ירבה, ואם יכעס - לא יתקצף. שחקו ריוח שפתים, ושאלתו ללמד. חכמתו רבה וענותו גדולה. החלטתו חזקה, לא ימהר ולא יסכל. מחלקתו נאה ותשובתו נכבדת. צדיק, אם יכעס, חומל, אם יבוקש. ידידותו זכה ואסורו חזק ובריתו נאמנה. רוצה בדין הבורא, מושל ביצרו. לא ידבר עתק על מי שיזיקהו, ולא יתעסק במה שלא יועילהו. לא יתנקם לאיד ולא יזכר לאדם רעה. משאו קל ועזרתו רבה, הודאתו רבה בעת הרעה וסבלו ארוך בעת הנזק. אם ישאלו ממנו - יתן, ואם יחמסו אותו - ימחל. ואם ימנעו ממנו - יתנדב, ואם ירחיקהו - יקרב. רך מחמאה ומתוק מדבש, מצוה על האמת, דובר צדק, עוזב מאויו, מצפה ליומו, אומר ועושה, חכם, זריז, נפשו יקרה, ולבריות נוח. נר מאיר בארץ, נצול מכל גנות. עזרה לדל ותשועה לעשוק. לא יחלל כבוד אדם ולא יגלה סוד. צרותיו רבות ותלונתו מעוטה. כשיראה טוב - יזכרנו, ואם יראה רע - יכסנו. רצוי וזך, פקח וירא שמים. חברתו שמחה, הרחקתו אנחה. זקקתהו החכמה, ויפתהו הענוה. מזכיר למשכיל, מלמד לסכל. כל מעשה אצלו זך ממעשהו וכל נפש בעיניו יותר ברה מנפשו. יודע את מומו, זוכר את עונו, אוהב את האלהים, רודף רצונו. לא ינקם לנפשו ולא יתמיד בקצפו. חבר לותיקים, יושב עם העניים, אוהב לאנשי הצדק, נאמן לאנשי אמת, עוזר לרש, אב ליתום, בעל לאלמנה, מכבד הדלים"

זכותו של דודנו הצדיק נ"ע תעמוד לאשתו הרבנית דבורה תבלחט"א, אשר עמדה לימינו וצעדה עמו יחד בדרכי החיים, בין מדינות וארצות, ערים וקהילות, ולחביבו כבנו ידידנו הנעלה, אציל המידות, ר' ישראל אלנברג נ"י אשר כיבדו ושמשו כבן יחידו, יזכו לראות כל ימיהם שמחות ואושר, נחת ושלווה, מתוך בריאות ומנוחת הדעת.

תודתי נתונה לידידי ש"ב רבי ברוך ברקוביץ שליט"א, אשר סייעני רבות בליקוט וכתובת זכרונות חיי דודנו זצ"ל.